

DET UNDANGLÖMDA KULTURARVET?

**Synlighet och förmedling av historiskt
material i kommunarkiv**

Elsa Hernbrandt & Elin Vinqvist

Examensarbete (30 högskolepoäng) i arkivvetenskap för masterexamen inom
ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Charlotte Hagström

År: 2023

Title

The forgotten cultural heritage? Visibility and intermediation of historical material in municipal archives.

Abstract

The aim of this master's thesis is to exhibit to what extent municipal archives in southern Sweden work with irradiation and intermediation of the historical material they possess, as well as the reasoning behind these actions. Furthermore, we also investigate whether the municipal archives' employees experience that intermediation of the historical fonds is part of the archive's mission. We argue that the municipal archives are institutions that possess a significant part of our shared cultural heritage, to which citizens have a democratic right.

An empirical foundation was created using three different methods. A survey was sent out to 44 municipalities in southern Sweden. The same population also had their websites analyzed. We also conducted five in-depth interviews with people working at municipal archives within this same geographic area.

The result shows that municipal archives generally work with intermediation of the historical material they possess to a low extent. There is also a clear connection between this lack of intermediation and scarce resources. The results also show that the mission of the municipal archive is primarily centered around administration, but a cultural heritage is also frequently included in the mission. In cases where the municipal archive does work with active intermediation, it is often done on the entrepreneurial initiative of the individual archivist and based on their personal interests, educational background and previous accumulated experience.

The material collected was analyzed and interpreted according to three themes, understood as three different ways of viewing the municipal archive's mission and function in relation to the historical material: The administrative theme, the cultural heritage theme and the market theme. The study concludes that different institutions and employees relate to these different themes in varying degrees, and that this affects to what extent they work with intermediation. Furthermore, we argue that the municipal archives possess power over the cultural memory. It is however not only the archivist who holds this power, since their available means for working towards a democratization of the archives' holdings are greatly affected by resource prerequisite as well as the overall interpretation of the mission of the municipal archive.

Keywords

Archival science, municipal archives, cultural heritage, cultural memory, power, provision, public access, intermediation – arkivvetenskap, kommunarkiv, kulturarv, kulturellt minne, makt, tillhandahållande, tillgängliggörande, förmedling

Förord

En uppsats av detta slag är inte enbart beroende av dess författare. Förutom att vi under uppsatsarbetet haft ett oerhört värdefullt stöd i varandra finns det en rad människor som varit betydande för såväl vår arbetsprocess som det slutgiltiga resultatet. Vi vill här ta tillfället i akt att uppmärksamma de personer vars stöd ligger bakom den färdiga studien.

Först och främst vill vi tacka alla de informanter och respondenter som tagit sig tid att ställa upp och svara på våra frågor, trots att vi vet att många av er arbetar under hög belastning. Utan er hade det inte blivit någon uppsats.

Vi vill rikta ett stort tack till Lotta, som varit så engagerad i vårt arbete och genomgående stöttat, peppat, handlett och stundtals lugnat. Tack till Helena för din omsorgsfulla korrekturläsning. Tack också till våra fantastiska klasskompisar – för all inspiration och gemenskap och att ni gjort dessa två år inte bara lärorika utan även roliga. Särskilt vill vi tacka Camilla och Lovisa för dagligt stöd och värdefulla diskussioner under uppsatsskrivandet. Slutligen vill vi tacka Matti och Olof, för ert aldrig sinande tålamod och stöd.

Lund, maj 2023

Elsa & Elin

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	5
Problemformulering	6
Syfte	7
Frågeställningar.....	7
Avgränsning	7
Begrepp	8
Historisk handling.....	8
Allmän respektive enskild handling.....	8
Till allmänhetens förfogande – från tillhandahållande till förmedling	9
Bakgrund	12
Kommunarkiv	12
Kulturarv och kulturarvsinstitutioner.....	13
Tidigare forskning	14
Teoretiska perspektiv	21
Minnesociologisk teori	21
Institutionell teori.....	22
Arkiv och makt.....	23
Metoder	26
Enkätundersökning.....	27
Textanalys	28
Intervjuer.....	30
Etiska överväganden	33
Resultat	35
Enkätundersökningen.....	35
Bortfallsanalys	35
Kommunarkivets organisation, resurser och förutsättningar	37
Kommunarkivens förmedlingsarbete.....	40
Textanalysen	47
Intervjuerna	49
Röda trådar	51
Analys	53
Tema: Administration	54
Tema: Kulturarv	59
Tema: Marknad	64
Diskussion och slutsatser	70
Vidare forskning	72
Avslutning.....	73
Källförteckning	75
Material	75
Referenser	80
Bilagor	86
Bilaga 1 - Enkät.....	86
Bilaga 2 - Textanalysmall	90
Bilaga 3 - Intervjuguide	91
Bilaga 4 - Arbetsfördelning.....	96

Inledning

The historical archive helps us to position ourselves in time; it affords us the possibility of comparison and reflection for a retrospective historical consciousness. We must acknowledge, however, that archives are selective as well.

Assmann 2008a:106

Citatet är hämtat ur litteraturvetaren Aleida Assmanns artikel “Canon and Archive”, och sätter fingret på två viktiga aspekter av det ämne vi i studien intresserar oss för – vikten av att de historiska arkiven bevaras, synliggörs och kommuniceras, liksom den makt som den förvarande institutionen besitter. De historiska arkiven gör det möjligt för oss att positionera oss i tiden, se var vi kommer ifrån, hur människor tänkte då, hur samhället har fungerat och utvecklats. Historien är en del av oss, och vi är en del av historien. Men denna historia finns till stor del förvarad på olika kulturarvsinstitutioner, arkiven inte minst. I teorin ska allmänheten ha någorlunda fri tillgång till det källmaterial som berättar om det förflutna, men i praktiken begränsas tillgången av öppettider, avstånd, digital kompetens, avgifter, byråkrati, bristande resurser, maktstrukturer och urvalsprocesser.

Att båda författarna av denna uppsats har en bakgrund inom och intressen av humanistiska ämnen som arkeologi, historia och etnologi formar onekligen vår blick på det arkivvetenskapliga fältet, såväl det teoretiska som det praktiska, liksom vårt val av studieobjekt. Under masterutbildningens gång har vi till följd av vår bakgrund varit särskilt lyhörda när yrkesverksamma arkivarier talat om eller uppvisat det historiska material som förvaltas av deras respektive arkivinstitutioner. I många fall marknadsförs dessa samlingar flitigt och lyfts i olika publika sammanhang. Men lika ofta, och kanske särskilt hos mindre, offentliga arkiv som primärt fungerar som en stödfunktion till någon myndighet, ges de historiska samlingarna inte något utrymme att kommuniceras utåt. Ett exempel som kan nämnas är hämtat från en intervju som genomfördes under planeringen inför uppsatsen, med en informant som tidigare arbetat som kommunarkivarie i en större norrländsk kommun. Informanten angav att kommunens styrdokument uppgav arkivet som en “naturlig kunskapskälla” för lokalhistoriskt intresserade. Samtidigt ansåg förvaltningens chef inte att det ingick i arkivets uppdrag att förmedla det historiska materialet – utöver att tillhandahålla handlingar på förfrågan – något vi såväl som informanten ansåg vara högst motsägelsefullt. Den före detta kommunarkivarien, som även hade en bakgrund inom humaniora, hade stor lust och erfarenhet av att arbeta aktivt med förmedlande visningar och sociala medier, men gavs varken tidsmässigt utrymme eller stöd av kommunen. Det fanns även intresse

från andra lokala kulturarvsinstitutioner att samarbeta i syfte att lyfta kommunens historia, men inte heller dessa planer kunde förverkligas till följd av bristande resurser och låg prioritering av denna typ av arbete (Informant 0).

Det är inte bara fråga om att vi, i egenskap av historievurmare, har ett personligt intresse av arkivens historiska material som vi anser att hela det svenska folket bör dela. Det är även en fråga om demokrati, och medborgarnas demokratiska rättighet till allas vårt gemensamma kulturarv, vilket vi bland annat återfinner i arkiven. Vi själva hade aldrig kommit i kontakt med arkiven, känt till förekomsten av det historiska materialet eller att vi som intresserade privatpersoner kan få tillgång till det om det inte vore för att vi blev informerade om detta under vår universitetsutbildning. Tillgången därav styrks inte minst av den grundlagsstadgade offentlighetsprincipen (SFS 1949:105 2 kap. 1§), som fastslår att var och en "till främjande av ett fritt meningsutbyte, en fri och allsidig upplysning och ett fritt konstnärligt skapande ska [...] ha rätt att ta del av allmänna handlingar." (2 kap. 1 §). Vidare gör arkivlagen (1990:782) gällande att dessa allmänna handlingar *ska* bevaras, vårdas och hållas ordnade för att tillgodose denna rätt till tillgång därav (3 §). Även om det här enbart är tal om allmänna handlingar, vill vi dock förtydliga att även enskilda handlingar förekommande hos kommunarkiv bör och kommer att inkluderas i denna uppsats.

Vi upplever däremot att tröskeln mellan arkiven och utomstående allmänhet är hög – arkivet bevarar, vårdar och håller ordning men målgrupperna får själva ansvara för att ta del av och efterfråga material. Vi ser detta som problematiskt, då allmänheten ofta saknar kunskap om arkiven, materialet som finns där liksom att de äger rätten att ta del av handlingarna.

Problemformulering

Med inledningen vill vi övergripande visa på problematiken i att kommunarkiv inte, enligt vår uppfattning, tycks välja eller ges utrymme till att aktivt arbeta med att synliggöra det historiska material de förvaltar. Vi anser att fler människor hade haft både glädje och användning av arkiv om de visste vad de innehöll och kan användas till, en vetskap som gemene man tycks sakna och som även vi själva saknade innan vi utbildades inom arkivvetenskap. Att alla bör ha kunskap om var man kan finna sina egna journaler eller fastighetsförteckningar är av praktiska skäl viktigt, men det finns även en poäng i att man åtminstone ska känna till de historiska arkiven, att de finns, var de finns och vad de innehåller. Arkiven fungerar som samhällets minne, och de har ett ansvar att bevara och ordna samt göra de handlingar de

förvaltar tillgängliga. Vad är annars meningen med att bevara och ordna ett material som inte kommer någon till gagn?

Syfte

Syftet med studien är att åskådliggöra i vilken utsträckning kommunarkiv arbetar med att synliggöra och förmedla det historiska material de förvaltar och vilka som är de bakomliggande orsakerna till detta agerande. Detta vill vi undersöka genom att kartlägga utformningen och omfattningen av kommunarkivs förmedlingsarbete och hur detta hänger samman med arkivets position och prioritering inom kommunen. Vi vill även fördjupa oss i vilka upplevelser kommunarkivarier har av den egna arbetssituationen och vilka förväntningar de upplever att arbetsgivarna har på deras arbete och uppdrag.

Frågeställningar

De forskningsfrågor vi formulerat, mot bakgrund av inledningen, problemformuleringen och syftet är följande:

- **I vilken utsträckning arbetar kommunarkiv med att förmedla det historiska material de förvaltar?**
- **Hur uppfattar kommunarkivets anställda arkivets uppdrag och funktion i förhållande till det historiska materialet?**

Avgränsning

Valet att studera förmedling av historiskt material vid just kommunarkiv kommer sig dels av att de är intressanta ur en organisatorisk synpunkt. Som offentliga myndighetsarkiv är de reglerade av därav gällande lagar. Samtidigt innebär det kommunala självstyret att varje individuell kommun själv kan ange arkivets ambitionsnivå, utöver att uppfylla de lagstadgade kraven. Även om de kommunala arkiven enligt arkivlagen (SFS 1991:782) är en del av det nationella kulturarvet finns det inga lagstadgade krav för att eller hur detta ska förmedlas till allmänheten, varför det kan förekomma stora skillnader från kommun till kommun.

Studien intresserar sig i första hand för de arkivanställdas upplevelser och perspektiv, varför vi valt att tilltala dem direkt genom enkäten och intervjuer. Av denna anledning har vi även valt att inte studera kommunernas arkivreglementen, tillfråga chefer eller de presumtiva mottagarna. Därtill har vi istället studerat den

information som presenteras om arkivet på kommunens hemsida, vilket i vissa fall synliggör de arkivanställdas perspektiv på kommunarkivets uppdrag men även visar på hur arkivet uppfattas inom kommunen. Vi har även valt att begränsa undersökningen till de 44 kommunerna inom landskapen Skåne, Blekinge och Halland. Eftersom vi använder oss av tre olika metoder skulle en allt för omfattande målpopulation medföra risken att materialet blivit för stort för att kunna framgångsrikt analyseras inom ramarna för denna uppsats.

Begrepp

Historisk handling

För att definiera begreppet *historisk handling* börjar vi med att se till dess två beståndsdelar. Begreppet historia kan användas för att benämna en förfluten verklighet, som inte direkt kan iakttagas utan måste utforskas via de spår människor i det förgångna efterlämnat (Nationalencyklopedin 2023a). Enligt tryckfrihetsförordningen (SFS 1949:105) avses med begreppet handling “en framställning i skrift eller bild samt en upptagning som endast med tekniska hjälpmedel kan läsas eller avlyssnas eller uppfattas på annat sätt.” (2 kap. 3§). I denna uppsats definieras således begreppet historisk handling som en framställning i skrift, bild eller annat medium som på något sätt kan läsas, avlyssnas eller uppfattas med blotta ögat eller tekniska hjälpmedel, som utgör en kvarleva av eller ett vittnesmål om det förflutna. Även om en historisk handling således inte kan sägas ha någon övre tidsgräns har vi ändå valt att vidare definiera begreppet som avslutade handlingar som tillkommit år 2003 eller tidigare. Valet av det årtalet kommer sig enbart av att vi haft behov av en konkret tidsgräns för att underlätta för våra respondenter och informanter när de besvarar våra frågor.

Allmän respektive enskild handling

Tryckfrihetsförordningen definierar en *allmän handling* som en handling – enligt ovan nämnda definition – som förvaras hos, är inkommen till eller upprättad hos en myndighet (SFS 1949:105 2 kap. 4§). Inom en kommun räknas kommunstyrelsen samt de kommunala nämnderna som myndigheter. Myndigheternas arkiv regleras i lagstiftningen, där de beskrivs som en del av det nationella kulturarvet (SFS 1990:782 3§).

Alla historiska handlingar som förvaras av kommunarkiv är emellertid inte allmänna handlingar. De *enskilda arkiven* bildas utanför den offentliga sektorn, exempelvis av föreningar, företag, enskilda personer eller andra enskilda

sammanslutningar (Edquist 2018:18). Dessa arkiv kan förekomma i kommunarkiven av olika anledningar. Exempelvis har den enskilda arkivbildaren haft en önskan om att arkivet ska förvaras på ett ändamålsenligt sätt, samtidigt som det stannar på orten, varför man valt att överlämna arkivet till kommunen (Holmberg 2010:8). De enskilda arkiven har länge beskrivits och förståtts som en del av det nationella kulturarvet, även om detta inte är och aldrig har varit en lagfäst princip. Redan för drygt två decennier sedan drevs dock en diskussion om huruvida man bör införliva denna princip i arkivlagen, för att på så vis stärka de enskilda arkivens ställning.¹

Till allmänhetens förfogande – från tillhandahållande till förmedling

Inom arkivsektorn talas det ofta om vikten av förmedlingsarbete och att arkiven ska göras tillgängliga för allmänheten, men det tycks inte råda konsensus om vad detta innebär (jfr Åström 2002:83). I detta stycke klargör vi därför hur vi i denna uppsats använder begreppen *tillhandahållande*, *tillgängliggörande*, *synliggörande* och *levandegörande* samt vad denna uppfattning och bestämning av begreppen grundar sig i. Våra definitioner har formats av en mängd arkivteoretiska texter men tar till stor del sin utgångspunkt i arkivarien Karin Åström Ikos artikel ”I allmänhetens tjänst? Arkivverket, tillgängliggörandet och brukarna” (2003). Där belyser Åström Iko just det faktum att dessa termer ofta används på liknande och överlappande sätt (ibid.:22). Med detta som bakgrund presenterar hon förslag på begreppens definitioner inom arkivvetenskapen (ibid.). Därtill ser vi ett behov av att klargöra hur begreppet *förmedling* relaterar till övriga nämnda begrepp.

Den för denna uppsats mest betydande distinktionen är den mellan begreppen *tillhandahållande* och *tillgängliggörande*. Kärnan i denna distinktion ligger i hur pass aktiv handling som sker i förmedlingen av information (jfr Åström 2002:85; Gidlöf 2005:222). Att *tillhandahålla*, enligt Svenska Akademiens ordlista “ställa till ngns förfogande”, innebär en passiv process bestående av att lämna ut, ofta allmänna, handlingar på begäran (Svenska Akademiens ordlista 2023a; Gidlöf 2005:222). Detta är en uppgift som arkivinstitutioner enligt tryckfrihetsförordningen är skyldiga att utföra (Åström Iko 2003:22; Åström

¹ Frågan lyfts i Arkivutredningen *Arkiv för alla* (SOU 2002:78). Man framhåller att de enskilda arkiven ses som en del av det nationella kulturarvet, men att de inte har någon lagstadgad rätt som sådan (ibid.:19). Vidare lyfter man de enskilda arkivinstitutionerna som “en ovärderlig resurs när det gäller att bevara, vårda och tillgängliggöra den del av vårt kulturarv som enskilda arkiv, exempelvis folkrörelse- och föreningsarkiv samt näringslivsarkiv, utgör” (ibid.:21). I den nästkommande Arkivutredningen *Häriifrån till evigheten. En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv* (SOU 2019:58) konstateras det att förslaget aldrig genomfördes, men att man fortfarande ser det som en nödvändighet att i arkivlagen inkludera de enskilda arkiven som en del av det nationella kulturarvet (ibid.:34).

2002:85). Ett *tillhandahållande* kräver således en aktiv handling av en informationssökare, och att denna informationssökare har tillräcklig information, motivation och kapacitet att själv begära ut den information som är av intresse (Gidlöf 2005:222). Att *tillgängliggöra* innebär enligt Svenska Akademiens ordlista att “göra ett arkiv tillgängligt”, och kräver enligt Åström Iko istället en aktiv process hos den som förmedlar arkivmaterialet (Svenska Akademiens ordlista 2023b; Åström 2002:85). Denna process kan bestå av flera olika saker, men vanligtvis avses “spridning av handlingar” och användande av, exempelvis digitala, hjälpmedel för att göra innehållet mer lättåtkomligt och förståeligt (Åström Iko 2003:21f).

Att *synliggöra* innebär i en allmängiltig betydelse kort och gott att “göra ngt synligt” (Svenska Akademiens ordlista 2023c). I en arkivvetenskaplig kontext är det arkiven och deras verksamheter som ska göras synliga, och man avser med detta marknadsföring av, eller spridning av information om, arkivinstitutioner (Åström Iko 2003:22). Detta kan ske både genom arrangerande av evenemang och genom medverkan i evenemang arrangerade av andra, såsom exempelvis Arkivens dag², seminarier och mässor (jfr *ibid.*). Det kan även ske i andra sammanhang på fysiska platser utanför den egna lokalen och genom digitala kanaler. I vår användning av ordet åsyftar vi ett aktivt handlande av att lyfta fram arkivinstitutioner, deras verksamhet och bestånd för olika målgrupper.

Enligt Svenska Akademiens ordlista definieras *levandegöra* som att “framställa på ett åskådligt sätt: levandegöra ngt el. göra ngt levande” (Svenska Akademiens ordlista 2023d). Åström Iko beskriver det som att “att levandegöra arkivinformation kan innebära att man ordnar utställningar, visningar, föredrag där man sätter in arkivhandlingarna i sitt samhälleliga och historiska sammanhang.” (Åström Iko 2003:22). I vår användning av begreppet ligger fokus just på denna fördjupade form av förmedling av det innehållsmässiga i ett historiskt material, i kontrast till *synliggörande* som syftar till förmedling av kunskap om arkivinstitutioner och deras verksamheter.

Förmedling och *förmedlingsarbete* är övergripande begrepp som ofta används något svepande och kan innebära någon av fyra ovan nämnda begrepp eller arkivpedagogik, eller en kombination av dessa. Ofta talas det om att dagens arkivarier ska agera förmedlare av kulturarv, snarare än att enbart förvalta

² Arkivens dag är ett, sedan 1998, årligen återkommande evenemang som arrangeras som ett samarbetsprojekt mellan arkivinstitutioner över hela Sverige (Arkivens dag 2023a; Arkivens dag 2023b). Arkivinstitutioner från alla sektorer medverkar och målsättningen är “att väcka intresse för arkivens verksamhet och genom öppet hus-arrangemang visa nya besökare arkivens roll som kulturinstitutioner för vårt lands historia och det fria ordet” (Arkivens dag 2023a.).

detsamma (jfr Åström 2002:87f; Zipsane 2016:23). En gemensam förståelse för begreppets betydelse är därmed angeläget, för att ha en samstämmig uppfattning om vad arkivariens uppgift egentligen innebär. I Svensk ordbok beskrivs *förmedling* som “det att förmedla” och *förmedla* i sin tur beskrivs som “överföra genom att fungera som förbindande länk, särsk. med avseende på information [...]” (Svensk ordbok 2023a; Svensk ordbok 2023b). Även här innehar begreppet alltså en övergripande betydelse. Vi vill dock klargöra att vi i vår användning av begrepp relaterade till *förmedling* inom arkivarieyrket, avser att agera en aktiv mellanhand i överföring av information om och ur arkiven till målgrupper utanför arkivsektorn. Under arbetets gång har vi uppfattat att andra ser *tillhandahållande* som en form av förmedling. Vi förknippar dock förmedlingsbegreppet med aktiva former av *synliggörande* av arkivverksamheter och *tillgängliggörande* och *levandegörande* av arkivmaterial. Med förmedling av det historiska materialet avses alltså i denna uppsats ett aktivt arbete med att tillgängliggöra berättelser om det förflutna. Till förmedlingsarbete räknas alltså inte att passivt arbeta med tillhandahållande, genom att exempelvis enbart informera om vilka typer av handlingar som finns i arkivet eller lämna ut dem på begäran (jfr Bilaga 1 och 3).

Bakgrund

Kommunarkiv

Kommunarkivet, eller stadsarkivet i vissa fall, agerar central- och slutarkiv åt kommunens alla nämnder, bolag och myndigheter. Det har även till uppgift att utöva tillsyn över nämnda kommunala instanser, samt fungera rådgivande i arkivfrågor (Holmberg 2010:31). Det är dock inte kommunarkivet allena som ska sörja för kommunens arkivvård, utan ansvaret delas med arkivmyndigheten, kommunfullmäktige och respektive arkivbildare. Kommunfullmäktige har den översta bestämmanderätten över arkivet, och anger ambitionsnivån för arkivets arbete genom kommunens arkivreglemente, budget, eventuella föreskrifter och beslut om exempelvis införande av nya informationshanteringssystem. Det är vanligen kommunstyrelsen som agerar arkivmyndighet, om inte annat beslutas av kommunfullmäktige, och kommunarkivet är dess verkställande organ (Holmberg 2010:30f, 34).

Eftersom kommunarkiven är offentliga lyder de under en rad lagar som styr dokumenthanteringen. Ytterst påverkas kommunernas arkivvård av tryckfrihetsförordningen (SFS 1949:105), vari även offentlighetsprincipen görs gällande (2 kap. 1§), offentlighets- och sekretesslagen (SFS 2009:400), arkivlagen (1990:782) samt arkivförordningen (SFS 1991:446). Vidare berörs man även av bland annat kommunallagen (SFS 2017:725), socialtjänstlagen (SFS 2001:453) och dataskyddsförordningen (GDPR) (EU 2016/679). Kommunarkiven är däremot inte statliga myndigheter, varför Riksarkivet inte har någon bestämmanderätt över dem. Riksarkivet har däremot till uppdrag att “ge kommunerna råd i arkivfrågor och verka för ökad enhetlighet och samordning mellan den statliga och den kommunala arkivhanteringen” (SFS 2009:1593 5§). Råd ges bland annat via Riksarkivets föreskrifter, men även genom Samrådsgruppen för kommunala arkivfrågor. Detta samarbetsorgan bildades 1984 av Riksarkivet och Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet (idag Sveriges Kommuner och Regioner), med det gemensamma uppdraget att “främja samverkan mellan stat, kommuner och landsting inom arkivområdet, till gagn för utvecklingen av arkivfrågorna [...] av gemensamt intresse för den offentliga sektorn.” (Samrådsgruppen 2023). I arkivutredningen *Härifrån till evigheten. En långsiktig arkivpolitik för förvaltning*

och kulturarv (SOU 2019:58) föreslås dock att Riksarkivet i framtiden bör ges ett utökat rådgivnings- och tillsynsuppdrag gentemot kommuner och regioner.³

I Sverige råder även kommunalt självstyre. Detta är en lagstadgad princip som står inskriven i regeringsformen (SFS 1974:152 14 kap.), och innebär att beslutanderätten i kommunen utövas av lokala, folkvalda församlingar (1§). På så vis får lokala förutsättningar och preferenser, dikterade av kommunens medborgare, styra hur kommunen ska fungera och utvecklas (Sveriges Kommuner och Regioner 2023a). Detta innebär även att det står kommunen fritt att välja inom vilken enhet eller förvaltning kommunarkivet rent organisatoriskt ska befinna sig. Likaså anpassas kommunens arkivreglemente till dessa lokala förhållanden.

Kulturarv och kulturarvsinstitutioner

Att det historiska material som förvaltas på kommunarkiv är en del av det gemensamma kulturarvet, och att kommunarkiv därmed kan ses som kulturarvsinstitutioner, framhålls i uppsatsens inledande delar. Eftersom detta är en av uppsatsens utgångspunkter kan det här vara på sin plats att fördjupa oss något i dessa begrepp.

Enligt Svenska Akademiens ordbok betyder kulturarv “vad ett folk o. d. i fråga om (andlig) kultur övertagit från tidigare generationer.” (Svenska Akademiens ordbok 2023). Denna definition är dock öppen för tolkning, och antyder ett fokus på kulturarvets immateriella aspekter. Tydligt är dock att kulturarvsbegreppet är skiftande beroende på vem som använder det och kan innefatta allt från väldigt breda till väldigt snäva definitioner (jfr Beckman 1993:62f). Kulturarvet består både av materiell och immateriell kultur – specifika beståndsdelar preciseras dock sällan – och båda dessa aspekter hör till kulturarvsinstitutionernas uppdrag att förvalta och förmedla (Aronsson 2005:17; Jensen 2005:27).

³ Arkivutredningens betänkande *Härifrån till evigheten. En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv* (SOU 2019:58) har som övergripande syfte att säkerställa samhällets tillgång till allmänna handlingar i både samtid och framtid. I utredningen behandlas Riksarkivets relation till kommunarkiven. Det föreslås att Riksarkivet ska ges tydligare uppdrag för rådgivning samt utökat tillsynsansvar gentemot kommuner och regioner. I Riksarkivets remissvar på betänkandet framhåller man att dessa förslag är bra, men att man även vill ha rätt att meddela föreskrifter. Syftet med detta uppges vara att “samhällsviktig information ska hanteras likvärdigt, oavsett i vilken kommun eller region den finns”, mål som man menar inte kan uppnås i nuläget (Riksarkivet 2019:3). I sammanhanget lyfter man att alla kommuner inte har samma förutsättningar att hantera sina arkivfrågor, vilket kan ses som en följd av det kommunala självstyret. Man ser däremot inte att en föreskriftsrätt nödvändigtvis behöver kollidera med det kommunala självstyret, eftersom det i flera fall redan förekommer att statliga myndigheter har föreskriftsrätt över kommunala funktioner (ibid.:28).

Under 1900-talet har kulturarvet främst varit något som förvaltats och definierats av professionella vid kulturarvsinstitutioner. Detta har dock sedan det sena 1900-talet ifrågasatts, och idén om en demokratisering av kulturarvet har präglat debatten (Alzén 2005:192; Zipsane 2016:25). Under 1990-talet blev kulturarv ett begrepp som flitigt användes retoriskt inom politiken och journalistiken, och i takt med detta har det även införlivats i de vardagliga samtalen (Alzén & Hedrén 1998:7). Det har på senare år även tagit plats som forskningsfält i den akademiska världen, och innehar där en stor ämnesmässig bredd (Beckman 2005:330f). Numera diskuteras kulturarv främst som något som tillhör medborgarna och att institutioner därför behöver främja öppenhet och delaktighet gällande det historiska material de förvaltar och gällande definitionen av vad det gemensamma kulturarvet ska innefatta (Zipsane 2016:25; Alzén 2005:196; Aronsson 2005:20). Enligt de nationella kulturpolitiska målen ska kulturpolitiken “främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas” (Prop. 2009/10:3:26). Det framhålls även att kulturarvet ska hållas levande genom såväl tillgängliggörande som ett aktivt arbete för att främja medborgarnas intresse (ibid:25;30).

I början av 2000-talet spreds en tanke i Europa om kulturarvet som en resurs, och i det hårdnande ekonomiska klimatet behövde kulturektorn visa på kulturarvets mätbara bidrag till ekonomin (Zipsane 2016:30). I samklang med detta har det skett en tydlig utvecklingsriktning mot kulturarvsturism, vilket både förstärker kulturarvets möjligheter till lokal gemensam identitet och möjlighet till att höja platsers upplevelse- och attraktionsvärde (Jensen 2005:39; Zipsane 2016:31). I detta arbete, att förstärka historiska och kulturella aspekter av en stads eller plats varumärke, spelar arkiven en betydelsefull roll (Zipsane 2016:31).

Tidigare forskning

Då kommunarkivs arbete med förmedling av historiskt material inte är ett etablerat forskningsområde utgörs forskningsfältet till stor del av handböcker och uppsatser på masternivå. I detta avsnitt presenteras den forskning och litteratur som anses angränsa till de ämnen som denna uppsats behandlar.

Litteratur författad av arkivarier riktad mot olika målgrupper har präglat förståelsen för fältet och ger en god inblick i hur detta ser, och har sett, ut. Ett exempel på sådan litteratur är Annika Holmbergs *Vilse i arkivet? Handbok i kommunal dokumenthantering* (2010). Boken utgår från kommunarkivets villkor samt från de huvudsyften som all svensk offentlig arkivvård enligt lag ska följa, och redogör för hur dessa mål kan uppfyllas. Genom handboken ges läsaren en helhetsbild av kommunarkiven, hur de fungerar, vilka lagar de lyder under, vem som styr samt

vad deras uppdrag är och bör vara. Ett av den offentliga arkivvårdens huvudsyften är ett långsiktigt vårdande och värnande av kulturarvet, vilket i förlängningen innebär "att levandegöra arkivmaterialet och stimulera till att handlingarna används för att belysa den historiska utvecklingen" (Holmberg 2010:9). Av särskilt intresse i förhållande till denna uppsats är att Holmberg understryker problematiken i att såväl kommunens anställda som dess invånare ofta saknar kännedom om kommunarkivet och dess innehåll (ibid.:134). Särskilt relevant är ståndpunkten att offentlighetsprincipens och arkivverksamhetens mål är fullt uppnådda först när det är säkerställt att de som kan tänkas vilja besöka arkiven har informerats om den information dessa har att erbjuda (ibid.:135).

En annan skrift av liknande karaktär som är av betydelse för forskningsfältet är *Levande arkiv: dokumenthantering, ärenderegistrering, arkivbildning och arkivansvar i kommunerna* (1980). Denna är sammanställd av intresseorganisationen Svenska Kommunförbundet och syftar till att öka förståelsen hos personal inom kommunal administration gällande dokumenthanteringsfrågor, och i förlängningen förståelsen för arkivens betydelse och uppdrag. Texten ger en inblick i synen på kommunarkiv för drygt 40 år sedan. På så sätt är den ett berikande komplement till såväl aktuell forskning som mer modern litteratur. I boken argumenteras för att "[a]rkiv ska vara levande, tillgängliga för den som söker information i dem" och att såväl bevarande som levandegörande av arkiv bör ses som väsentliga delar av kommuners kulturarbete (Svenska Kommunförbundet 1980:61f). Författarna betonar vikten av att kommunernas arkivariér inte är ensamma i arbetet med att skapa levande arkiv, utan att det är nödvändigt både att övrig personal har förståelse för arkivfunktionen och att ledningen aktivt visar stöd och intresse för verksamheten (ibid.:3). Speciellt intressanta resonemang rör betydelsen av att reflektera över *varför* man bevarar arkiv och *för vem* samt vikten av att arkivmaterial tillhandahålls och används. Textens utgångspunkter är därmed betydelsefulla för denna studie ur flera hänseenden, främst gällande diskussionen om hur kommunarkivens uppdrag förstås i relation till kultur och förmedling. Dock läggs stort fokus på bevarandeaspekter av arkivmaterial och utgångspunkten är *att* detta ska vara tillgängligt för samtida och framtida forskare, snarare än att det aktivt ska tillgängliggöras för en bred allmänhet (ibid.:58).

Arkivarién Beata Losman ger i handboken *Steg mot öppna kommunarkiv* en inblick i kommunarkivens relation till förmedlingsarbete för 25 år sedan (1998). Denna bok skrevs mitt emellan föregående nämnda texter och knyter an till dem båda. Losman tar avstamp i faktumet att kommunarkiv i regel är okända arkivinstitutioner, och gör gällande att detta sannolikt hänger samman med att de ofta snarare betraktas

som en administrativ resurs än som just arkivinstitutioner (Losman 1998:1). Hon skriver:

[...] de flesta arkiv lever ett liv i det fördolda, och det material som finns i arkiven nyttjas inte så som det borde. Bestånden kunde bli till betydligt mer glädje inom den egna kommunen än vad som är vanligt idag.

Beata Losman 1998:1

Trots att det gått 25 år sedan boken skrevs är dessa ord påfallande lika de utgångspunkter som ligger till grund för denna uppsats. I likhet med Holmberg diskuterar Losman problematiken i att allmänheten saknar kännedom om arkiven och uttrycker detta kärnfullt i formuleringen “[a]rkiven är till för alla, men ingen kan fråga efter det som man inte har någon aning om.” (Losman 1998:25). Losman argumenterar i boken för att kommunarkiv bör arbeta aktivt med förmedling, och att de kan synliggöra institutionen och dess material till allmänheten genom exempelvis lokal marknadsföring och kontakt med föreningar och skolor (ibid.:2-15). Arbetet med att tillgängliggöra arkivets historiska material, menar hon, medför att kunskap sprids om både lokal historia – vilket ökar kunskapen om riket och världens historia i stort – och om offentlighetsprincipen (ibid.:24f).

Demokratiska aspekter av kommunal arkivverksamhet har även undersökts i arkivvetenskaplig forskning, främst på masternivå. Ett exempel på detta är masteruppsatsen *Den kommunala arkivfunktionen – en studie i demokrati* av Josefina Andersson och Anna Åkesson (2012). Uppsatsen relaterar till tidigare nämnda texter genom utgångspunkten att det material som kommunarkiv förvaltar är handlingar som allmänheten har rätt att ta del av, men att kommunarkiven samtidigt ofta har en dold plats inom kommunal förvaltning. Med detta som bakgrund undersöks, genom en enkätundersökning, hur svensk kommunal arkivverksamhet fungerar i praktiken. Studien visar att det finns ett samband mellan kommuners storlek och resurser och den kommunala arkivfunktionens förutsättningar att fungera som en demokratisk tillgång. Resultatet indikerar att kommuner som är större till invånarantal tenderar att ha större resurser och därmed i större utsträckning investera i kommunarkivets verksamhet. En intressant aspekt av detta är att de större kommunerna har en mer välfungerande utåtriktad verksamhet, medan invånare i mindre kommuner tenderar att i mindre utsträckning ha kännedom om arkiven och deras funktioner. Uppsatsen har många likheter med denna studie vad gäller utgångspunkter och material. Dock är en tydlig skillnad att Anderssons och Åkessons studie är helt kvantitativ. Uppsatsförfattarna intresserar sig dessutom för arkivets demokratiska funktion i sin helhet, och har stort fokus på exempelvis lagar, regelverk och tillsynsarbete. Fokus för denna uppsats ligger istället på förutsättningar för synliggörande och förmedling av historiskt material.

En annan masteruppsats som har tydliga beröringspunkter med denna undersökning är Karin Lundbäcks *Arkiv för vem? En undersökning om arkivpedagogik och tillgängliggörande* (2012). Lundbäck undersöker till stora delar samma sak som det som undersöks i denna studie: Hur myndighetsarkiv använder arkivpedagogik för att synliggöra sig och sina samlingar, med fokus på historia och kulturarv. På många sätt är denna undersökning en bredare version av den undersökning vi genomför i denna studie. Lundbäck undersöker utöver kommunarkiv även folkrörelsearkiv, landsarkiv och näringslivsarkiv och utöver djupintervjuer och textanalys av arkivens hemsidor studerar hon även arkivreglementen. Dock har uppsatsen ett stort fokus på arkivpedagogik, och på att kartlägga hur arbetet med detta ser ut i praktiken, vilket tydligt skiljer sig från denna uppsats inriktning. Lundbäcks breda ingång till fältet innebär också att kommunarkivens arbete med synliggörande av historiskt material inte hamnar i fokus. I vår studie är det enbart kommunarkiv som studeras, vilket ger möjlighet att studera just dessa mer ingående och skapa en fördjupad förståelse för deras förmedlingsarbete, och förutsättningar för detta.

I sammanhanget bör också den arkivvetenskapliga kandidatuppsatsen *Dåsigadromedarer behöver källhänvisningar: En uppsats om nuvarande arkivpedagogiska strategier för tillgängliggörande av arkiven på svensk kommunal nivå* (2020) av Daniel Lindholm nämnas. Lindholm undersöker samtliga 26 kommunarkiv i Stockholms län utifrån hur dessa arbetar med marknadsföring till allmänheten, vilka målgrupper de arbetar mot i sitt förmedlingsarbete samt hur de upplever sin arbetssituation i förhållande till hinder för arkivpedagogisk verksamhet. Detta undersöks med hjälp av intervjuer via e-post med arkivens huvudarkivarier samt genom textanalys av arkivreglementen och hemsidor. Denna studie har därmed stora likheter både med vår studie och med Lundbäcks, både gällande forskningsfrågor och tillvägagångssätt. Till skillnad från Lundbäck undersöker Lindholm dock inte enbart hur arkivinstitutioner i praktiken arbetar med förmedling utan även vilka hinder som föreligger ett mer aktivt förmedlingsarbete. En intressant slutsats som dras är att kommunarkiven i Stockholmsområdet överlag främst ägnar sig åt passivt tillhandahållande och att den arkivpedagogiska verksamheten i praktiken är mycket liten (Lindholm 2020:42). Lindholm konstaterar även att resursbrist och bristande intresse från "högre ort" är de största hindren för kommunarkivens arbete med arkivpedagogik (ibid.:47). Eftersom inga djupgående intervjuer genomförts gör uppsatsen inga anspråk på att bidra med djupare förståelse för arkivariernas upplevelser av förutsättningar för ett aktivt förmedlingsarbete, vilket vi gör i denna uppsats. En annan skillnad är dessutom de geografiska avgränsningarna – där Lindholm undersöker Stockholmsregionen och denna studie har Skåne, Blekinge och Halland som målpopulation.

Även Leif Gidlöf, svensk historiker och tidigare arkivarie, diskuterar i artikeln “Informationsfrihet eller historiedidaktik. Arkivens kulturarvsbevarande roll i egna och andras ögon.” (2005) arkivens uppdrag. Han inleder med en tolkning av janusansiktet, som inom arkivsektorn känns igen som en symbol för kontinuitet och att arkiven blickar både bakåt och framåt samtidigt. Gidlöf gör en vidare tolkning av att samma janusansikte även kan symbolisera den rollkonflikt som arkiven upplever: Ska arkivet i första hand fungera som ett instrument för informationsfrihet, tillhandahållande, ren förvaring och effektivare förvaltningsarbete, eller ska de verka historiedidaktiskt, för tillgängliggörande och kulturpolitiska ambitioner (2005:218)? Gidlöf menar emellertid att informationsfrihet och historiedidaktik inte nödvändigtvis bör ses som motsatser. Bevarandet utgör en investering för framtiden, men även ett medel för tillgängliggörande och förmedlande som ytterst kan ses som ett sätt att skapa ett mervärde ur den investering som gjorts (ibid.:228). “Oavsett syfte får arkiv som inte används – eller brukas för att använda ett ord som ger känslan av större djup och medvetenhet – i praktiken ett begränsat värde”, för att låna författarens egna ord (ibid.:218). Att arkivmaterialet tillhandahålls på begäran ses som en form av och en förutsättning för användande, men detta förutsätter också att det finns efterfrågan, att användarna är nyfikna och vet hur de ska gå tillväga för att ta del av och bearbeta det som erbjuds. Å andra sidan kan detta ses som ett mer neutralt tillvägagångssätt från arkivets håll, jämfört med om informationsägaren arbetar aktivt med att tillgängliggöra och förmedla materialet och därmed gör ett urval och i någon grad förklarar och tillrättalägger informationen (ibid.:222). Det blir då även en fråga om hur efterfrågan tolkas, vilka materiella förutsättningar som finns, liksom “ideologi, attityder och kreativ fantasi” (ibid.:228). Vi, liksom Gidlöf, identifierar även att metoderna uppenbart förutsätter olika grader av aktiva insatser och finansiering. Kort sagt kan man inte anta att alla arkiv har eller ges de förutsättningar som möjliggör för att göra mer än att tillhandahålla. I och med tillhandahållandet uppfyller de dock sin lagstadgade plikt.

Historikern Samuel Edquist har i studien *Att spara eller inte spara. De svenska arkiven och kulturarvet 1970–2010*. (2019) på ett liknande vis resonerat kring arkivens dubbla uppgifter, informationsförvaltning och kulturarv, något han benämner som “arkivens grundläggande premiss.” (ibid.:15). Edquists studie lägger generellt sitt fokus på andra aspekter än denna uppsats har för avsikt att göra, men vid vissa tillfällen möts de båda studierna vid gemensamma skärningspunkter. Studiens syfte är att undersöka det moderna svenska arkivväsendets roll för hur kulturarvet ständigt skapas och omskapas, vilket görs genom att analysera de urvalsprocesser som ligger till grund för det långsiktiga bevarandet av arkivhandlingar i Sverige under de senaste decennierna – vad bevaras, och vad

bevaras inte (ibid.)? Med utgångspunkt i de arkivpolitiska ramverk som finns för gallring och bevarande “läggs fokus på arkivväsendets betydelse som historiekulturell aktör, utifrån premisen att arkivbildning ständigt sker i en föränderlig samtid som skapar spår från det förflutna att relatera till för framtida användare.” (ibid.:15). Liksom vi identifierar Edquist arkivinstitutioners, i en vid bemärkelse, makt att forma hur kulturarvet skapas och historien uppfattas.

Även i masterstudenterna Helena Ferms och Marie Åstrands uppsats är arkivens maktutövning genom urval ett centralt tema. I *Are you diggin' it? Digitalt kulturarvsskapande hos kommunarkiv*. (2012) undersöker de vad svenska kommunarkiv väljer att digitisera och varför. Makt är ett begrepp som genomsyrar hela studien. Materialet som ligger till grund för uppsatsen har samlats in via en enkät, som skickades till samtliga 290 svenska kommuner. Studien konkluderar att det huvudsakligen är en av tre orsaker som ligger bakom beslut att digitisera kommunarkivets material: Kommunens administrativa behov, arkivariens egna initiativ eller allmänhetens intressen. De handlingstyper som oftast väljs ut för digitisering är enligt uppsatsen av administrativ karaktär, eller sådana som rör bebyggelse och stadsplanering. Resultatet visar att urvalet främst baseras på funktionella grunder. Detta ses inte nödvändigtvis som en negativ sak, utan kan tvärtom innebära en effektivisering av kommunarkivets arbete vilket lämnar utrymme för andra betydelsefulla uppgifter. Detta är intressant för oss eftersom det någonstans indikerar var kommunens prioriteringar och intressen befann sig för tio år sedan, och kanske befinner sig än idag.

Arkivens, och specifikt kommunarkivens, uppdrag är ett ämne som även utforskas i Sanna Ståhls arkivvetenskapliga masteruppsats *Äldre böcker i kommunarkivens ägo: Relationen mellan arkiv och bok genom ett bevarande- och tillgänglighetsperspektiv*. (2022). Författaren har dock valt att, till skillnad från denna uppsats, fokusera på en specifik historisk materialtyp som återfinns hos många kommunarkiv. Ståhl ställer frågor som undersöker hur de äldre böckerna hanteras, bevaras och tillgängliggörs, men intresserar sig även för hur man förhåller sig till böckerna i förhållande till hur man uppfattar kommunarkivets uppdrag. Uppsatsen visar att det råder delade meningar om huruvida äldre, tryckta böcker bör ha en självklar plats i kommunarkivens samlingar eller inte. Ett för oss intressant fynd som görs, men inte undersöks närmare, är faktumet att vilken yrkesbakgrund informanterna har tycks påverka huruvida de uppfattar att böckerna har ett högt värde och en självklar plats inom arkivet eller inte (Ståhl 2022:51). Detta kopplas vidare till vad som inom den skandinaviska institutionalismen

benämns som institutionaliserat handlande. Denna företeelse och detta begrepp är något vi tar fasta på, och utforskar närmare i senare delar av uppsatsen.

Slutligen vill vi även nämna artikeln “Paradoxical autonomy in cultural organisations: an analysis of changing relations between cultural organisations and their institutional environment, with examples from libraries, archives and museums” av Nanna Kann-Rasmussen och Casper Hvenegaard Rasmussen (2021), som båda forskar om och undervisar i kulturpolitik och -institutioner. Denna artikel analyserar de föränderliga förhållanden, vilka benämns som paradigmen eller administrativa modeller, mellan kulturorganisationer och den institutionella miljö de befinner sig i. Det är främst de två senare paradigmen, New Public Management (NPM) respektive New Public Governance (NPG), som kan hjälpa oss att förstå såväl den tidigare forskningen som det egna materialet ur ett institutionellt perspektiv. NPM, som växte fram under 1980-talet och därför är samtida med flera av de handböcker och artiklar vi tidigare redogjort för, fokuserar i hög grad på konkurrens, mätbara mål och ekonomisk lönsamhet, vilket man menar leder till ökad effektivitet och kvalitet av de erbjudna tjänsterna. För arkiven förstås de mätbara målen främst i termer av ökad användning av det förvaltade materialet (ibid.:640f). NPG aktualiserades under det tidiga 2000-talet, utan att för den delen helt ersätta NPM, och fokuserar i högre grad på legitimitetsskapande genom påvisad social relevans, meningsfulla interaktioner med intressenter samt en omprövning av den egna rollen i samhället (ibid.:641f). I denna artikel förstås arkiven som i varierande grad autonoma organisationer, fria att själva definiera den egna funktionen och uppfylla de syften man ser sig ha. Detta kan ses som en nyansering av tidigare nämnda sätt att resonera kring arkivens funktioner och uppdrag.

Teoretiska perspektiv

Studiens teoretiska grundvalar hämtar till stor del inspiration från två teoribildningar – minnessociologisk teori samt institutionell teori. Dessa mer övergripande teoretiska perspektiv kompletteras av specifikt arkivvetenskapliga idéer, rörande arkiv och makt.

Minnessociologisk teori

Inom den minnessociologiska teoribildningen intresserar vi oss främst för de av litteraturvetaren Aleida Assmann och egyptologen Jan Assmann utvecklade begreppen *kommunikativt minne* respektive *kulturellt minne*. Det kommunikativa minnet beskrivs som något som lever i vardaglig interaktion och kommunikation, varför det även har en förhållandevis kort och begränsad livslängd. Kulturellt minne å andra sidan kan förstås som en form av institution i sig, vars syfte är att skapa kulturell identitet och sammanhållning inom större grupper. För att kunna åstadkomma detta måste minnet institutionaliseras och kultiveras av specialister, exempelvis genom att förvaltas av arkiv, vilket sedan kan plockas fram för att åskådliggöra sådant som hände för hundratals eller till och med tusentals år sedan. För att detta minne ska kunna leva vidare över så stora tidsspann menar Jan Assmann att det måste materialiseras i externa föremål, dokument, bilder eller traditioner, vilka blir de entiteter som institutionaliseras och utgör det kulturella minnet (Assmann 2008b:110f). De historiska handlingarna i arkiven bör alltså inte förstås enbart som dokument, utan även som minnen.

“When thinking about memory, we must start with forgetting”, skriver Aleida Assmann och lyfter därefter dynamiken mellan glömska och minne liksom det kulturella minnets olika dimensioner (Assmann 2008a:97). Hon använder begreppen *aktiv* respektive *passiv kulturell glömska* för att beskriva två olika sätt att glömma. Aktiv kulturell glömska innebär tabubeläggande, förstörelse av material eller andra handlingar som syftar till att uttradera delar ur historien. Passiv kulturell glömska syftar till handlingar utan egentlig intention att glömma, exempelvis att materialet nedprioriteras eller tappas bort (Assmann 2008a:97f). Som exempel på passiv kulturell glömska kan scenariot från det norrländska kommunarkivet, som togs upp i inledningen, nämnas – ett scenario som vi misstänker utspelar sig på många kommunarkiv. Det fanns inga illasinnade intentioner att dölja det historiska materialet, utan tids- och resursbrist gjorde att

man inte hade möjlighet att aktivt förmedla det minne man förvaltade, utöver när det explicit tillfrågades och tillhandahölls.

Liksom glömskan är även minnet aktivt eller passivt, vilket gestaltas av företeelserna *aktivt minne*, eller *kanon*, och *passivt minne*, eller *arkiv*. Assmann jämför kanon och arkiv med hur ett museum visar delar av sina samlingar i publika utställningar, kanon, medan den absoluta majoriteten av de föremål man förvaltar finns i stängda magasin, arkiv. Det aktiva kulturella minnet håller det förgångna närvarande och levande och stödjer den kollektiva identiteten (Assmann 2008a:98, 100). Det passiva kulturella minnet befinner sig någonstans mellan minnet och glömskan, där det förgångna förblir det förgångna (Assmann 2008a:98, 102).

Dessa minnessociologiska begrepp kan användas för att gestalta de sociala dimensionerna och konsekvenserna av att kommunarkiven aktivt synliggör och förmedlar det historiska material de förvaltar, eller inte gör det. Likaså är begreppen relevanta när man undersöker de bakomliggande intentionerna, ambitionerna och inställningarna till denna typ av arbete. De diffusa fenomen som kommer gestaltas i analysen blir mer konkreta och lättförståeliga om det finns specifika begrepp som förklarar dem.

Institutionell teori

Institutionell teori har, i olika former, sedan det sena 1800-talet använts för att förstå institutioner som fenomen, mänskliga konstruktioner och maktstrukturer. Organisationsforskaren och författaren Ulla Eriksson-Zetterquist beskriver mer ingående institutionell teori som ett ramverk, snarare än fulländad teori, som syftar till att belysa varför organisationer inte fungerar som de rationella verktyg de är skapade för att vara, utan istället i hög grad styrs av omgivande faktorer, invanda mönster och tillfälliga moden (Eriksson-Zetterquist 2009:5f). I denna studie kommer vi dels utgå ifrån den nyinstitutionella inriktningen, vilken till stor del fokuserar på varför organisationer inom samma bransch i sina praktiker tenderar visa upp en så slående homogenitet (ibid.:63). *Isomorfism* är därför ett centralt begrepp, som används för att beskriva hur organisationer inom ett organisationsfält tenderar bli alltmer lika varandra i formen. Kravet på likhet och homogenisering inom fältet är en del av legitimitetsskapandet, något som den enskilda organisationen tvingas följa för att överleva (ibid.:73ff). Vidare inspireras vi även av den skandinaviska institutionalismen, inom vilken man i högre grad fokuserar på människan inom institutionen, och hur kollektiva föreställningar inom organisationen påverkar densamma (ibid.:127;149;154f). Vi intresserar oss främst för begreppet *institutionaliserat handlande*, vilket innebär att individens handlande

inom organisationen influeras av sociala aspekter såsom identiteter, intressen och resurser (ibid.:155).

Detta teoretiska ramverk kan i vår studie användas för att synliggöra kommunarkivens rådande maktstrukturer, liksom för att kartlägga och förklara de relationer, direktiv och normer som påverkar hur människorna inom institutionen agerar. I analysen av empirin är det även intressant att undersöka huruvida det finns några isomorfa tendenser mellan kommunarkiv, med hänseende till det kommunala självstyret, liksom hur dessa i så fall kommer till uttryck och varför.

Arkiv och makt

För att vidare förstå de praktiker, normer och maktförhållanden som råder specifikt för arkiv och arkivarier idag vill vi komplettera tidigare nämnda teoretiska angreppssätt med mer specifika, arkivvetenskapliga idéströmningar rörande arkiv och makt.

Arkivteoretikern Terry Cook menar att arkiv är maktinstitutioner, som utövar sin makt genom att göra urval och värdera handlingar (2013). Han har vidare formulerat fyra paradigmer som ansats att generellt beskriva och definiera hur arkivvetenskaplig teoribildning och praktik förändrats över tid. De fyra paradigmen används även för att beskriva hur omvärldens uppfattning och förväntning på arkiven, liksom arkivvetenskapligt tänkande har förändrats, utvecklats och omdefinierats. Det fjärde paradigmet, som vi enligt Cooks definition idag står på randen till och som därför kan ses som extra intressant i sammanhanget, kännetecknas av digitalisering, *community archives* samt en ny förståelse för arkivinstitutioners inneboende makt och hur man kan arbeta för att synliggöra och nedmontera denna (Cook 2013).

Cooks iakttagelser är inte ogrundade. Arkiv kan onekligen beskrivas som maktinstitutioner – själva ordet arkiv kan rent av härledas till grekiskans *arché*, som kan översättas till *makt*, *regering* eller *styrande* (Ketelaar 2005:279). Redan under medeltiden fungerade arkiven, förvarade av kungar, kyrkor och städer, uteslutande som ansamlingar av officiella dokument vars syfte var att legitimera styrande grupper och institutioners makt och ägande i samhället (Assmann 2012:328). Således är arkiven i grunden sociala konstruktioner, vars existens berättigas av makthavarnas informationsbehov, samtidigt som makthavarna är beroende av att de dokument som legitimerar deras makt och tillåter dem att utöva kontroll bevaras och ordnas (Cook & Schwartz 2002:3, Ketelaar 2005:297). “There is no political power without control of the archive, if not of memory” skriver den franska

filosofen Jacques Derrida (1996:4). Med detta citat i åtanke resonerar Aleida Assmann vidare att arkivens öppenhet och tillgänglighet för medborgarna, eller brist därav, är en mätsticka för hur demokratisk respektive totalitär en institution eller stat är. I ett demokratiskt samhälle är arkivens innehåll, åtminstone i teorin, allmän egendom, fritt att granskas och användas av dess medborgare (Assmann 2012:329). Det motsatta kan sägas om det totalitära världets stängda och gömda arkiv, vari dokumentation om medborgarna – dokumentation de själva inte har insyn i – utgör redskap för övervakning och därmed kontroll och makt (Ketelaar 2005:282f).

Arkivens makt utövas även genom urval av dess handlingar; vilka som faktiskt bevaras, hur de sedan struktureras, vilken kontext de tilldelas, hur de redovisas liksom vilka handlingar och berättelser som senare lyfts fram, om det överhuvudtaget görs. "The archive is not just a place in which documents from the past are preserved; it is also a place where the past is constructed and produced." skriver Aleida Assmann, och poängterar på så vis att arkiven i allra högsta grad är delaktiga i skapandet av den bild vi har av det förflutna (2012:13). Således kan inte heller arkivarien ses som passiv i skapandet av vårt gemensamma minne och kulturarv. Varje val som görs, för att sälla, skapa ordning och tillgängliggöra, kommer oundvikligen att forma hur man senare uppfattar materialet, vilket värde de tilldelas, och i förlängningen den verklighet de porträtterar (Cook & Schwartz 2002a:14). Vidare blir detsamma gällande för hur vi ordnar vår samtid, och på så vis formar framtidens syn av samhället som vi uppfattar det.

Historikern Samuel Edquist lyfter att ordet historia har två betydelser; dels det förflutna i sig självt, dels beskrivningar av detta förflutna. Han tar även upp kopplingen mellan historieskrivning och maktintressen: "Det finns en skillnad mellan å ena sidan strävan att beskriva det förflutna så sant eller rimligt som möjligt, och å andra sidan det förflutnas funktion för att skapa känslor och identifikation." (Edquist 2018:24). Även handlingarna i sig har en inneboende makt – i *vad* de upptecknar, vad de *inte* upptecknar och *hur* det upptecknades. Handlingarna själva talar inte, men de speglar verkligheten så som deras skapare uppfattade den, och bör därför aldrig uppfattas som passiva och objektiva skildringar därav (Ketelaar 2005:284f). Men samma handlingar, som har makten att förtrycka och kontrollera, har även makten att frigöra, belysa och ge upprättelse till förtryckta grupper eller individer. På samma sätt som handlingarna används för att upprätthålla en totalitär makt, används de i en demokratisk stat som ett maktinstrument för att upprätthålla ordning och demokratisk frihet (Ketelaar 2005:290).

Kommunarkiven är inga undantag från premissen att arkiv är, har och utövar makt. De är dock sprungna ur kommunförvaltningens behov, som instrument för hantering av kommunens informationsflöde, underordnade det politiskt färgade kommunala styret, dess prioriteringar och ideologi. Tidigare forskning visar däremot att arkiven utöver kommunens informationsbehov och arkivariens egna intressen även styrs av allmänhetens behov och intressen (jfr Ferm & Åstrand 2012).

För ett drygt decennium sedan siade Terry Cook om en framtid där arkiven inte längre har den odelade makten över minnet och kulturarvet. Cook menar att arkivarier måste frångå rollen som experter bakom institutionens murar, för att istället agera mentorer och facilitatörer och arbeta tillsammans med samhället för att göra arkiverandet till en delad process (Cook 2013:114). Han visar på att det finns ett behov av att demokratisera arkiven och öka medborgarnas delaktighet, för att tillsammans ta ansvar över det gemensamma kulturarvet.

Dessa övergripande idéer om arkiv som maktinstitutioner kan användas för att ytterligare förklara hur människor agerar inom professionsfältet, och hur detta går att förstå i förhållande till arkivariens allmänna roll idag. Såväl minne som makt är här centrala begrepp, varför detta kan ses som ett relevant komplement till tidigare nämnda teoretiska perspektiv. Detta teoretiska perspektiv formar även vårt synsätt på arkiv och vad det innebär att vara arkivarie idag.

Metoder

Detta kapitel redogör för de metoder som används för att samla in det material som analysen och resultatet sedan baseras på. Vi har i vår empiriinsamling använt oss av tre olika metoder, såväl kvalitativa som kvantitativa. Detta angreppssätt kallas för *triangulering*, och är något som inom kvalitativ forskning ofta används för att angripa forskningsobjektet från olika håll och därmed öka möjligheten att på ett korrekt och mångsidigt sätt beskriva det fenomen som studeras (Svensson & Ahrne 2022:32f). Att använda sig av olika metoder i empiriinsamlingen kan öka trovärdigheten i resultatet, oavsett om det i detta resultat råder en samstämmighet eller om det framkommer intressanta skillnader (ibid.). Ett annat relevant begrepp i relation till vår metदानvändning är *mixed methods*. Detta innebär att man inom samma studie samlar in både kvalitativa och kvantitativa data, det vill säga att man både eftersträvar att skapa djupgående förståelse för bakomliggande orsaker till fenomen och att kunna dra slutsatser om samband (Eriksson-Zetterquist 2022:40f). Det är dock viktigt att ha i åtanke att vi, trots möjligheterna med kombinationer av metoder, aldrig kommer kunna ge en helhetlig bild av det som studeras eller fånga in en objektiv sanning.

Då uppsatsens syfte är att åskådliggöra i vilken utsträckning kommunarkiv arbetar med att förmedla sitt historiska material samt vilka ambitioner och bakomliggande orsaker som finns för detta, föll det sig naturligt att utforma studien så att den huvudsakligen är kvalitativt orienterad (ibid.:51). Genom kvalitativa metoder kan forskaren söka svar på just *hur* och *varför* saker inom det valda samhällseliga fältet ser ut som de gör, exempelvis genom kommunikation med människor inom fältet eller analys av texter som dessa människor producerat (jfr Ahrne & Svensson 2022:8). Våra kvalitativa metoder för undersökningen har utgjorts av djupintervjuer med kommunarkivarier och textanalys av kommunarkivs hemsidor. Utöver detta genomförde vi inledningsvis en övergripande enkätundersökning, som fungerar som en kvantitativ komplettering till vårt i övrigt kvalitativa material. Vår planering av empiriinsamlingen grundade sig i en vilja att sätta det kvalitativa materialet i fokus. Vår enkätundersökning syftade främst till att fungera som en introduktion till fältet samt agera stöttande för argument och slutsatser vi presenterar i uppsatsen (jfr Eriksson-Zetterquist 2022:51).

Initialt hade uppsatsen andra frågeställningar än de som nu presenteras. Efter materialinsamlingen stod det dock klart att det fanns ett behov av att omformulera dessa och ytterligare avgränsa studien. Detta medför att de frågor som ställdes i

enkäten, textanalysen och under intervjuerna inte helt överensstämmer med det fokus uppsatsen slutgiltigt fick. I resultat- och analyskapitlen för vi därför inte någon fördjupad diskussion gällande *hur* kommunarkiven arbetar förmedlande, vilken typ av historiskt material man främst använder sig av, eller tankar om representation och urval.

Enkätundersökning

En kvantitativ undersökning kan vara en god hjälp om man vill se samband och strukturer i insamlade data, och kan erbjuda en tydlig överblick över det fält man ska studera (Eggeby & Söderberg 1999:20). Av denna anledning genomförde vi i ett första skede av vår studie en enkätundersökning. Avsikten med denna var att skapa oss en översiktlig bild av i vilken mån kommunarkiv arbetar med förmedling av historiskt material, hur denna förmedling ser ut och hur den hänger samman med arkivens resurser. Resultatet av enkätundersökningen har därmed utgjort en god grund för vår initiala förståelse för det fält vi studerat och fungerat vägledande i utformningen av resterande delar av studien. Dessutom fungerar detta kvantitativa resultat som ett givande komplement i tolkningen och förståelsen av vår kvalitativa empiri.

I utformandet av enkäten (se bilaga 1) hade vi god hjälp av *Enkäten i praktiken: en handbok i enkätmetodik* (2019) av folkhälsovetaren Göran Ejlertsson, som använt sig mycket av statistiska metoder i sin forskning. Inspirerade av denna handbok lade vi inledningsvis tid på att noga överväga syftet med enkätundersökningen i relation till vår undersökning i stort, och definierade de bakomliggande problemformuleringar som sedan låg till grund för våra enkätfrågor (ibid.:21). Därefter bröt vi ner våra frågeområden till mindre beståndsdelar för att slutligen konstruera frågor utifrån dessa (ibid.:49f). I operationaliseringen eftersträvade vi ett tydligt och enkelt språk och reflekterade över vilka begrepp som var relevanta att använda (Ejlertsson 2019:56;123). Både vid formuleringen av enkätfrågor, och det medföljande följebrevet, arbetade vi aktivt med att formulera enkätens ämne på ett sätt som skulle upplevas meningsfullt för respondenterna och därmed öka deras motivation att delta i studien (ibid.:41–44). I denna process inhämtade vi inspiration från tidigare uppsatserns enkäter (jfr Andersson & Åkesson 2012; Ferm & Åstrand 2012).

Nästa steg i processen var att utforma svarsalternativ. Här eftersträvade vi att göra dessa så nyanserade och heltäckande som möjligt samt kontrollerade att frågorna inte var ledande och att vare sig frågor eller svar gick att misstolka (ibid.:59; 57). Vi säkerställde även att svarsalternativen var konstruerade så att de både var ömsesidigt uteslutande och att de var uttömmande, det vill säga att respondenten

skulle kunna hitta ett, men endast ett, svarsalternativ som passade (ibid.:77f). De tillvägagångssätt i utformningen av såväl frågor som svarsalternativ, som beskrivits ovan, är enligt Ejlertsson en god grund för att säkerställa en studies validitet och reliabilitet, det vill säga “frågans förmåga att mäta det den avser att mäta” och “huruvida upprepade mätningar ger samma resultat” (Ejlertsson 2019:118). Därmed är vår bedömning att enkätundersökningens resultat skapar goda möjligheter för generalisering av materialet (jfr ibid:117). Enstaka frågor har dock lägre tillförlitlighet, vilket är något vi återkommer till och diskuterar i resultatkapitlet.

För att få fram den data vi efterfrågade behövde enkätfrågorna vara formulerade på olika sätt, vilket krävde att de flesta variabeltyper var kvalitativa medan några var kvantitativa. Den färdiga enkäten består av tolv frågor varav fem berör arkivets mänskliga resurser och organisation, fem berör förmedling av historiskt material och två är avslutande frågor.

Distribueringen av enkäten skedde via Lunds universitets enkätverktyg Sunet Survey. Genom denna tjänst skickades enkäten ut till Skånes, Hallands och Blekinges samtliga kommuner (sammanlagt 44 stycken). Kommunarkiven kontaktades i den mån det var möjligt på den mejladress de på hemsidan uppgav är tillhörande kommunarkivet, men i många fall fanns enbart en för kommunen gemensam mejladress att tillgå.

Enkäten var öppen mellan den 3 februari och den 1 mars. Efter att enkäten stängts exporterade vi all data från enkätsvaren till statistikprogrammet SPSS, där vi sammanställde resultatet i frekvenstabeller och korstabeller. De data vi fick fram genom SPSS användes sedan för att framställa cirkeldiagram och stapeldiagram i designverktyget Canva. De kvalitativa data som genererades i form av textsvar har kodats tematiskt jämsides materialet från textanalysen och intervjuerna.

Textanalys

Dagligen kommer vi i kontakt med texter, som i alla dess former är centrala i det moderna samhället – inte minst genom att forma människors syn på och föreställningar av hur detta ser ut (Boréus 2015:157). Detta är även gällande när man talar om kommunarkiven, och hur de presenteras i text i olika sammanhang. Vi valde av denna anledning att undersöka och analysera kommunernas hemsidor och de delar av dessa som man har tillägnat kommunarkivet, för att se hur arkivet gestaltas och gestaltar sig där – texter som vi tror är många användares första blick in i arkivet.

Metoden går ut på att analysera i första hand textinnehåll – ordval, meningsbyggnad, direkta och latent påståenden, avsändarens avsikt etcetera – för att bidra till vår förståelse av rådande föreställningar och relationer i samhället (Boréus 2015:158). Textanalys kunde i vår studie användas för att besvara flertalet av de aspekter som tas upp i forskningsfrågorna, så som i vilken utsträckning kommunarkiven arbetar med att förmedla det historiska material de förvaltar, vilket i förlängningen visar om de uppfattar att det ingår i det egna uppdraget. Syftet med metoden var i detta fall att urskilja hur kommunarkiv tolkar och framställer sitt uppdrag och sin funktion och hur de använder detta publika utrymme för att förmedla detta. Detta gjordes genom att undersöka rubriksättningar, ordval och nyckelbegrepp, formuleringar, informationens tillgänglighet, vilken förförståelse som krävs av läsaren, användandet av visuellt material samt inte minst vilket utrymme, om ens något, som tillägnas det historiska materialet.

Härigenom kan man sedan dra slutsatser om vilken bild man vill förmedla av kommunarkivet. Valet att titta på hemsidor snarare än exempelvis kommunens styrdokument berodde på att vi intresserade oss för hur man i praktiken presenterar och förmedlar kommunarkivet och dess samlingar mot allmänheten, och vilka faktiska inställningar som kan utläsas, snarare än vad man rent visionärt framställer i styrdokument.

Vi använder oss av det breda begreppet *textanalys* när vi talar om denna metod, men inspiration hämtas från såväl innehållsanalys som diskursanalytisk metod. Valet att inte använda enbart en specifik textanalytisk metod berodde på att vi fann det svårt att hitta en metod som, om den användes rakt av, skulle undersöka det vi ville med det tämligen begränsade textmaterial vi hade till vårt förfogande.

Innehållsanalys används vanligen när man vill undersöka ett stort antal texter för att få en bred förståelse av det textinnehåll som eftersöks. Metoden går, enligt statsvetaren Kristina Boréus och sociologen Sebastian Kohl, i grunden ut på att man “systematiskt bryter ner och kategoriserar delar av textinnehåll för att besvara bestämda forskningsfrågor” (Boréus & Kohl 2018:50). Innehållsanalysen som metod lämpar sig väl när man ämnar eftersöka isomorfa mönster i större material, såsom förekomsten av ord och begrepp, särskilda argument eller uttryck, rubriksättningar och förekomsten av vissa ämnen eller teman. Man kan även undersöka hur vissa teman eller ämnen värderas, exempelvis genom att se till placeringen av texten på, i vårt fall, hemsidan (Boréus & Kohl 2018:51f).

I motsats till innehållsanalysen lämpar sig diskursanalys bäst när man vill undersöka ett litet antal texter mer djupgående. Inom diskursanalysen, som är både

en teori och en metod, betonar man att språket inte är ett neutralt instrument för kommunikation, utan ett redskap som används för att *konstruera* samhället (Bergström & Ekström 2018:255). Peter Svensson, lektor och docent i företags-ekonomi och marknadsföring, förklarar att den mest intressanta frågan en diskursanalytiker kan ställa sig inte är “vilken verklighet texter eventuellt avbildar, utan vilka verkligheter och sanningar texter är med om att skapa och, inte minst, hur detta skapande går till.” (2019:81). Därutöver riktar diskursanalysen ofta in sig på maktfrågor, exempelvis hur man med språket kan styra förståelsen för ett visst ämne, eller vem som har rätt att uttala sig i detsamma (Bergström & Ekström 2018:255f). Textanalysen kan alltså, med inspiration från diskursanalysen, belysa hur kommunerna väljer att beskriva kommunarkivet för det omgivande samhället och på så vis formar diskursen därom.

Makt är som bekant ett tema som även förekommer i Cooks paradigmatteori, liksom ett fenomen som är av intresse för denna studie. Att i textanalysen undersöka exempelvis var på kommunens hemsida som arkivet placerats, hur det rubriksätts och gestaltas språkligt har bidragit till vår förståelse för hur man inom kommunen vill att arkivet ska förstås.

Målpopulationen för denna materialinsamling var densamma som för enkäten, liksom studien i sin helhet – kommunerna i Skåne, Blekinge och Halland. Vi har analyserat samtliga 44 kommuners hemsidor, vilket gav oss ett material som täcker hela målpopulationen. Materialinsamlingen utgick från en förutbestämd och enhetlig mall (bilaga 2), som reglerade vad vi tittade efter. Vi besökte systematiskt samtliga kommuners hemsidor, där vi började undersökningen redan på startsidan. Därifrån försökte vi navigera oss fram till den del av hemsidan som tillägnas arkivet för att därefter ställa våra frågor till den text som behandlar kommunens arkiv. De data som insamlats har sedan kodats tematiskt, jämsides med intervjumaterialet och enkätundersökningens fritextsvar, utifrån de röda trådar som framträtt i empirin, vilka vi redogör för i resultatkapitlet.

Intervjuer

För att kunna besvara våra frågeställningar behövde vi även inhämta djupgående information från personer med ett inifrånperspektiv. Av denna anledning genomförde vi djupintervjuer med personer anställda vid kommunarkiv. I fyra fall av fem var informanterna arkivarier, medan den femte var en person med administrativ tjänst inom kommunen. Genom intervjuerna undersökte vi främst varför kommunarkiven arbetar med förmedling av historiskt material på de sätt de

gör, hur arkivarien uppfattar den egna yrkesrollen samt vilken funktion de upplever att man som yrkesperson och som institution förväntas fylla inom kommunen.

Djupintervju som metod innebär att intervjuare och informant samtalar under en längre tid och i en form som är mer personlig än under andra typer av intervjuer. Även om det tydligt är informanten som ska vara i fokus så eftersträvas ett samtal präglad av samspel och öppenhet, och innebär således att intervjuaren behöver vara någorlunda personlig (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2022:60). Detta möjliggör för informanten att dela med sig av personliga perspektiv och värderingar som kanske annars inte kommer fram, men som bidrar med betydande kunskap om personens livsvärld (ibid.). Djupintervjuer lämpar sig således väl när det är just information med utgångspunkt i människors upplevelser som önskas studeras, då det ger möjlighet att på ett fördjupat vis få inblick i deras erfarenheter och reflektioner (Tjora 2012:82).

I vår undersökning genomförde vi intervjuer med personer verksamma vid kommunarkiv i egenskap av deras yrkesroll. Därför skulle man kunna hävda att det snarare handlade om expertintervjuer än djupgående intervjuer (jfr Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2022:60). Dock intresserade vi oss i denna delstudie både för informanternas konkreta arbetsuppgifter, förutsättningar och uppdrag och för deras personliga upplevelser av detta. Vi angrep med andra ord intervjuerna på ett sätt som gjorde att en inblick i informanternas livsvärldar var av stor betydelse för vår förståelse av materialet (jfr ibid.).

Man kan också se vår intervjustudie som det som Maria Björklund och Kim Silow Kallenberg benämner institutionsetnologi (2022:69f). De institutioner som vanligtvis åsyftas i denna typ av forskning är ofta tydligare präglade av hierarkier än vad arkivinstitutioner är. Likväl är de institutionella aspekterna av kommunarkiv tydliga. De styrs av såväl lagar och förordningar som kulturella föreställningar, och makten manifesteras genom fysiska platser (ibid.). Alltså kan sägas att vi i denna studie både intresserar oss för arkivet som institution och för livsvärldarna hos de som befolkar dessa institutioner.

I utformandet av vår studie utgick vi från en semistrukturerad intervjutyp, och utifrån detta skapades en intervjuguide med utgångspunkt i våra forskningsfrågor. Detta innebar att vi formulerade ett antal teman, samt formulerade underfrågor till dessa teman, men samtidigt hade ett öppet förhållningssätt till i vilken ordning frågorna togs upp (Aspers 2011:143). Denna struktur lämpade sig väl då vi eftersträvade ett avslappnat och öppet samtalsklimat men samtidigt hade tydligt definierade frågor som vi behövde få svar på. Våra intervjufrågor skapades utifrån

de analytiska frågor och övergripande teman som vi gick in i forskningsfältet med, vilka omformulerades till konkreta och öppna frågor med förankring i informanternas livsvärldar (jfr Hagström & Nylund Skog 2022:138). Vår intervjuguide (se bilaga 3) utgår från följande rubriker: *Öppningsfrågor, Organisationen, resurser och förutsättningar, Förmedling av det historiska materialet, Inställning och ambitioner, Reflekterande frågor* och *Avrundande frågor*. Alla dessa teman innehåller en uppsättning frågor, som både fungerade som ett frågebatteri att använda sig av i intervjusituationen samt som en checklista för att komma ihåg allt det vi på förhand ville fråga om.

Även för denna delstudie var målpopulationen kommunerna i Skåne, Blekinge och Halland. Med hjälp av enkätsvaren valde vi ut fem stycken kommunarkiv att intervjua. De fem kommunarkiven valdes i första hand utifrån den samling personer som i enkäten uppgivit att de var intresserade av att delta i en intervju. Utifrån de som svarade jakande på denna fråga tillämpade vi ett strategiskt urval, med målsättningen att styra det så att vårt intervjumaterial utgör en någorlunda representativ bild av hela populationen (jfr Tjora 2012:112f; 116). Vår önskan var att vårt intervjumaterial skulle täcka in allt från kommunarkiv som arbetar aktivt och varierat med förmedling av historiskt material till de som till synes inte arbetar med det alls, och att alla de tre landskapen skulle vara representerade. Detta krävde dock att vi på eget initiativ även kontaktade en mindre kommun som inte anmält sig genom enkätundersökningen, inom ett landskap som annars uteblivit från intervjustudien.

Under intervjuerna förhöll vi oss till intervjuguiden på lite olika sätt, beroende på vad som föll sig naturligt i den specifika situationen. Vissa intervjusituationer krävde ett ganska strikt användande av intervjuguiden för att få igång samtalet. I dessa fall arbetade vi oss ofta igenom större delen av vårt frågebatteri i en följd som upplevdes naturlig i sammanhanget. I andra intervjusituationer flöt samtalet på på ett annat sätt, och då antog vi som intervjuare en mer passiv strategi och ställde följdfrågor om intressanta trådar i intervjupersonens berättelser istället för att strikt utgå från intervjuguiden (jfr Aspens 2011:146). Det varierade också i vilken utsträckning de olika frågorna i intervjuguiden diskuterades, beroende på hur pass omfattande förmedlingsarbete kommunarkivet ägnar sig åt. Eftersom intervjuerna var väldigt varierande både till omfång och innehåll var intervjuguiden ett viktigt verktyg för att försäkra oss om att alla frågeställningar berördes på liknande sätt i alla intervjuer, vilket var till stor hjälp i vårt analysarbete. Vår intervjumetodik har med andra ord både tillåtit oss att erhålla fördjupad förståelse för våra olika

intervjupersoners erfarenheter och hjälpt oss att relatera dessa olika erfarenheter till varandra (jfr Hagström & Nylund Skog 2022:132).

Intervjuerna har i efterhand transkriberats i sin helhet, med undantag för några få delar där diskussionen frångått intervjuguiden och istället haft en för studien irrelevant karaktär. Analysprocessen påbörjades redan under transkriberingen av materialet, då vi i detta arbete noterade intressanta kopplingar till våra frågeställningar, teori och övrig empiri. Intervjumaterialet har sedan kodats, jämsides med materialet från textanalysen och enkätundersökningens fritextsvar, utifrån de röda trådar som framträtt i empirin, vilka vi redogör för i resultatkapitlet.

Etiska överväganden

Oavsett vilken typ av forskning som genomförs är det viktigt att reflektera över etiska aspekter och förhålla sig till de forskningsetiska principer som antagits av Vetenskapsrådet. Dessa principer innebär exempelvis att “människors välfärd skall ges företräde framför samhällets och vetenskapens behov”, att man i all forskning måste tillämpa informerat samtycke samt att man måste hantera personliga uppgifter med respekt och konfidentialitet (Svensson & Ahrne 2022:36; Vetenskapsrådet 2017). Att aktivt förhålla sig till dessa principer blir av än större vikt när man använder sig av kvalitativa metoder, då de ofta innebär att man som forskare utvecklar en personlig relation till sina informanter (Tjora 2012:30). Genomgående i vårt arbete med empirin har vi haft i åtanke att denna relation inte är symmetrisk och att vi som forskare bär på ett ansvar i förvaltandet av den information informanterna delgivit oss (ibid.). Visserligen är studiens ämne inte av någon speciellt känslig eller privat karaktär, men de uppgifter vi tagit del av har likväl angivits i förtroende och en viktig grund för att få in det material vi eftersöker har varit att skapa just detta förtroende hos våra informanter.

Utöver de rent mellanmänniskt etiska aspekterna av vår empiriinsamling har vi även behövt beakta dataskyddsförordningen (GDPR), som sedan 2018 reglerar insamling och hantering av personuppgifter (Ejlertsson 2019:32). Med personuppgifter avses exempelvis namn och personnummer, men även all annan information som kan göra att en levande person blir identifierbar (ibid.). I vårt fall är det speciellt angeläget i hanteringen av intervjumaterialet, där vi varit noga med att inga formuleringar ska gå att härleda till specifika informanter eller arbetsplatser. Detta är även något vi aktivt förhållit oss till i vår redogörelse av enkät svar. Både intervjupersoner och enskilda kommunarkiv är av denna anledning anonymiserade i uppsatsen. Det går dock inte att garantera att informanternas svar

är helt avidentifierbara. Denna information har informanterna, både vid besvarandet av enkäten samt i intervjusituationerna, givit sitt samtycke till.

Hantering av empirin med informanternas anonymitet i åtanke har varit genomgående för hela arbetsprocessen. Av denna anledning har vi varit noga med att inte dela intervjumaterialet med någon utomstående, att inte diskutera namn som figurerar i materialet i offentliga rum och vi har även raderat det inspelade materialet efter avslutat uppsatsarbete. Vad gäller enkätrespondenternas personuppgifter är dessa enbart tillgängliga genom våra personliga konton på Lunds universitets enkätverktyg Sunet Survey, och i bearbetningen av svaren har även respondenterna anonymiserats (jfr Ejlertsson 2019:126).

En etisk aspekt som vi funderat mycket över inför, och även efter, genomförandet av denna studie är hur pass ärligt våra informanter besvarat våra frågor, det vill säga vilken tillförlitlighet våra svar innehar, samt hur vi ska förhålla oss till detta. Eftersom våra frågor rört olika aspekter av informanternas arbetssituation behöver vi ha i åtanke att deras svar kan ha präglats av en ovilja att ställa arbetsplatsen, eller sig själv, i dålig dager. Trots att vi garanterat anonymisering går det inte att komma ifrån att informanterna i besvarandet av enkäten samt av intervjufrågorna kan ha påverkats av det enkla faktum att de varit medvetna om att de deltar i en studie (Ahrne & Svensson 2022:8f). Detta kan exempelvis ha lett till att de undermedvetet påverkats av en vilja att besvara frågorna på "rätt" sätt (Tjora 2012:91). Enligt Ejlertsson finns det i enkätsvar en tydlig tendens att respondenterna överdriver sina svar för att de bättre ska stämma överens med de normer som råder i samhället eller inom en specifik organisation (Ejlertsson 2019:76). Vi har försökt minska risken för detta genom att formulera våra frågor på ett sätt som tonar ner vilka alternativ som är socialt önskvärda (ibid.), samt genom avdramatiserande frågor, men möjligheten att detta ändå skett i vissa fall är trots detta något vi tagit i beaktande i tolkningen av vårt material.

Resultat

Följande avsnitt syftar till att övergripande presentera det insamlade materialet utefter materialtyp, liksom vilka generella slutsatser vi kan dra av detta och vilka teman vi har identifierat. I analysen kommer vi sedan närmare undersöka dessa röda trådar, med konkreta exempel från materialet.

Enkätundersökningen

Detta avsnitt inleds med en bortfallsanalys, där enkätens bortfall samt eventuella effekter därav diskuteras. Därefter redogörs för resultatet av enkätundersökningen. Detta resultat presenteras i två underavsnitt, som presenterar resultat gällande kommunarkivets organisation, resurser och förutsättningar respektive kommunarkivets förmedlingsarbete.

De procentsatser som anges i följande avsnitt är avrundade till närmaste heltal, för läsbarhetens skull.

Bortfallsanalys

Av de tillfrågade 44 kommunerna var det 27 som besvarade enkäten, motsvarande cirka 61%. För att granska om bortfallet är systematiskt eller slumpmässigt, det vill säga om de kommunarkiv som besvarat enkäten kan anses vara representativa för hela populationen eller om respondenterna påverkar resultatet i en viss riktning, har en bortfallsanalys genomförts (Eggeby & Söderberg 1999:44f; Ejlertsson 2019:29f). I denna analys har vi jämfört de kommuner som besvarat respektive inte besvarat enkäten utifrån kommunernas storlek och förutsättningar, landskapstillhörigheter och huruvida de mejladresser vi skickat enkäten till är kommungemensamma eller direkt kopplade till arkivet.

Gällande kommunstorlek har vi utgått från SKR:s kommungruppsindelning 2023 (Sveriges Kommuner och Regioner 2023c). Denna indelning består av nio kommungrupper, som i sin tur tillhör en av tre huvudgrupper (ibid.:11). Indelningen baseras på kommunernas befolkningsstorlek, geografisk täthet och läge i förhållande till större städer eller tätorter (ibid.:6). Det är dessa tre huvudgrupper som utgör grunden för vår bortfallsanalys. Resultatet redovisas i tabellen nedan:

Kommungrupp	% respondenter av (antal)
Storstäder och storstadsnära kommuner	69% (22 av 32)
Större städer och kommuner nära större stad	50% (5 av 10)
Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	0% (0 av 2)

Resultatet visar att svarsfrekvensen utmärker sig markant vad gäller mindre städer respektive tätorter och landsbygdskommuner, där ingen av de två respondenterna besvarat enkäten. Vad gäller de två övriga huvudgrupperna syns också en tydlig skillnad i svarsfrekvens, om än inte lika påfallande. Sammanfattningsvis kan sägas att benägenheten att besvara enkäten ökar i paritet med kommunernas befolkningsstorlek eller närhet till stad med hög befolkningsstorlek. Dock visar tabellen även en ojämn fördelning av tillhörighet i huvudgrupper, där 32 (73%) av kommunerna tillhör den första gruppen, tio (23%) tillhör den andra gruppen och enbart två (5%) tillhör den tredje gruppen. Denna variation hos respondenterna gör, i samspel med den begränsade populationen, att det är svårt att dra någon slutsats gällande huruvida bortfallet är slumpmässigt eller systematiskt (jfr Eggeby & Söderberg 1999:44f).

Gällande landskapstillhörighet ser fördelningen ut som följer:

Landskap	% respondenter av (antal)
Skåne	58% (19 av 33)
Blekinge	40% (2 av 5)
Halland	100% (6 av 6)

Även i detta fall är fördelningen ojämn, med 33 (75%) av kommunerna belägna i Skåne, fem (11%) i Blekinge och sex (14%) i Halland. Detta medför att det även här är svårt att dra tydliga slutsatser gällande skillnaden i bortfall. Tabellen visar dock ändå på intressanta och nämnvärda skillnader. En anmärkningsvärd skillnad är mellan respondenter i de till kommunantal jämförbara landskapen Blekinge och Halland, där samtliga sex kommuner (100%) i Halland besvarat enkäten medan detsamma endast kan sägas om två av fem (40%) kommuner från Blekinge.

Slutligen har vi undersökt sambandet mellan svarsfrekvens och vilken mejladress som använts vid distribueringen av enkäten. Detta resultat visar på en påfallande högre svarsfrekvens för de kommunarkiv som inte haft någon mejladress specifikt för arkivet tillgänglig på kommunens hemsida, utan istället kontaktats via en kommungemensam adress.

Mejladress	% respondenter av (antal)
Till kommunarkivet eller anställd vid kommunarkivet	52% (16 av 31)
Kommungemensam	85% (11 av 13)

Analysen klargör att bortfallet inte är jämnt fördelat över de faktorer som undersökts, utan det förekommer tydliga skillnader i svarsfrekvens. Det är dock svårt att uttala sig om huruvida dessa skillnader är slumpmässiga eller systematiska. Om skillnaden är systematisk kan detta innebära att det finns orsaker i exempelvis kommunstorlek, landskapstillhörighet och andra aspekter av kommunernas förutsättningar som påverkar kommunarkivets villighet och möjlighet att besvara enkäten (jfr Eggeby & Söderberg 1999:44f). Dessa skillnader kan i så fall även tänkas påverka hur dessa kommunarkiv skulle besvarat enkätfrågorna, vilket i förlängningen påverkar studiens tillförlitlighet (jfr Ejlertsson 2019:30). Huruvida bortfallet är systematiskt eller slumpmässigt hade kunnat undersökas genom att kontakta ett slumpmässigt urval av de kommuner som inte besvarat enkäten och inhämta svar från dessa (jfr *ibid.*:31). Eftersom vi, trots påminnelseutskick till de kommuner som inte besvarat enkäten, inte fått kontakt med dessa arkiv har en sådan typ av undersökning dock bedömts vara en svåruppnådd ambition. Deltagande i enkätundersökningen bygger dessutom på frivillighet, vilket även medför att vi som forskare behövt respektera enskilda individers val att inte delta i studien. En djupgående undersökning av bortfallets orsaker har heller inte varit något som prioriterats då enkätundersökningen endast är en av tre empiriska undersökningar som utgör underlag för uppsatsen. Dock är de skillnader i svarsfrekvens som här presenterats viktiga att ha med sig i läsningen och tolkningen av enkätresultatet.

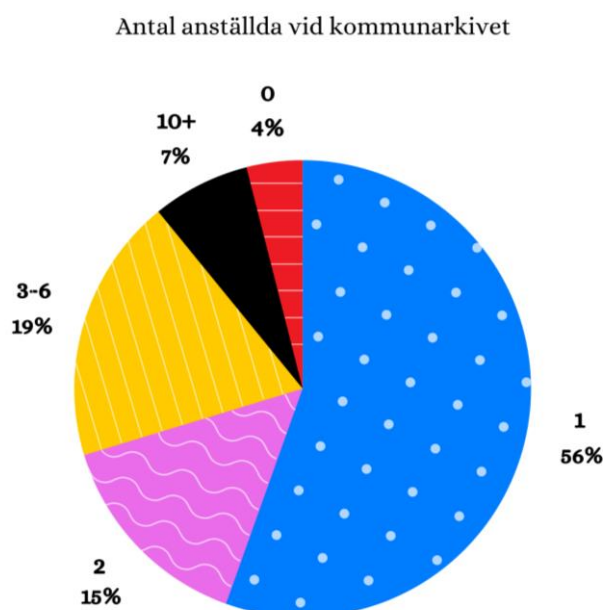
Kommunarkivets organisation, resurser och förutsättningar

Till följd av det kommunala självstyret kan kommunerna själva välja var de vill placera arkivet. Av denna anledning ombads respondenterna att i ett fritextsvar ange inom vilken kommunal förvaltning som arkivet ingår. Dessa fritextsvar är formulerade på en mängd olika sätt, vilket visar på varje kommuns möjlighet att själv strukturera och benämna sin organisation. Den absoluta majoriteten av

kommunarkiven, 85% (23 st) uppgav att de ligger under kommunstyrelsen, och tillhör kommunens administrativa förvaltning. I de flesta fall tillhör dessa en förvaltning som benämns exempelvis “kommunstyrelsens förvaltning” eller “kommunledningsförvaltningen”. I en del fall benämner de sin placering som enbart exempelvis “kansli” eller “kommunkontoret”, utan att nämna förvaltning. Dock framgår det av kommunernas hemsidor att dessa enheter räknas som tillhörande en förvaltning, i alla fall utom ett där det definieras som tillhörande en kommunövergripande stab.

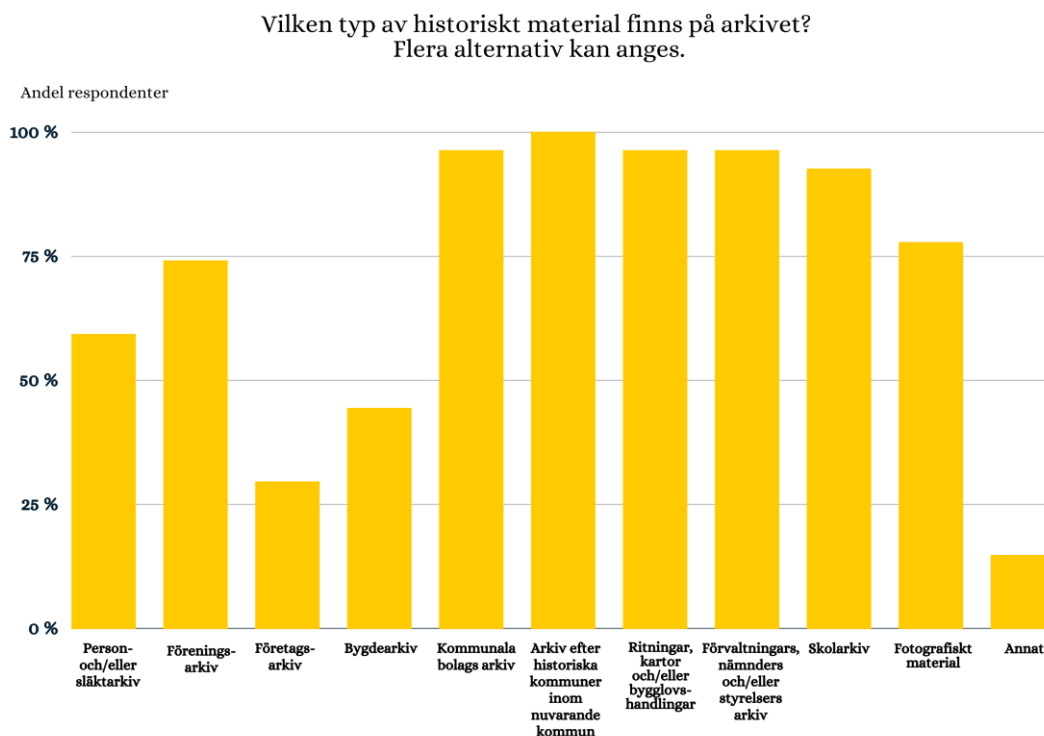
Av de återstående 15% (4 st) uppgav två kommunarkiv (7%) att de ingår i ett kommunalförbund, vilket innebär en samverkan mellan flera kommuner i hanteringen av kommunal verksamhet, och därmed inte tillhör någon förvaltning (Sveriges Kommuner och Regioner 2022b). En kommun (4%) svarade att kommunarkivet lyder under förvaltningen “samhällsutveckling och service”. Slutligen angav ett kommunarkiv (4%) att de tillhör kulturförvaltningen.

Vad gäller kommunarkivens anställda uppgav 24 (89%) av de 27 kommuner som besvarade enkäten att de har en anställd kommunarkivarie. Dock var det, vid frågan om hur många som arbetar vid kommunarkivet, endast en kommun (4%) som uppgav att kommunarkivet inte hade någon anställd. Detta tyder på att två kommunarkiv har en anställd med annan befattning. Fördelningen av antalet anställda vid kommunarkiven visas i figuren nedan:

Resultatet visar att drygt hälften av kommunerna, 56% (15 st), har en anställd vid kommunarkivet, att 15% (4 st) har två anställda, att 19% (5 st) har tre till sex anställda, att 7% (2 st) har över tio anställda och att ett kommunarkiv (4%) inte har någon anställd. Dock säger dessa siffror inte något om de anställdas anställningsgrad. Respondenterna ombads därför även att specificera hur många av de anställda som arbetar heltid respektive deltid. Dessa enkätsvar visar bland annat att vid de kommunarkiv där enbart en person är anställd så innehar 27% (4 st) av dessa endast en deltidstjänst, och vid kommunarkiv med två anställda arbetar en av dessa deltid i alla fyra fallen (100%).

I kommunarkivens uppdrag ingår att bevara och förvalta arkivmaterial från kommunala nämnder, myndigheter och bolag. Detta innebär att de olika kommunarkiven till stor del innehåller samma typer av handlingar, men det finns även utrymme för variation. I figuren nedan presenteras respondenternas svar gällande vilka typer av material de förvaltar:

Resultatet gör gällande att samtliga kommunarkiv (100%) förvaltar arkiv efter de kommuner som historiskt existerat inom den nuvarande kommunen. Vidare uppgav 96% (26 st) av de kommunarkiv som deltog i studien att de förvaltar förvaltnings-, nämnders och/eller styrelsers arkiv respektive kommunala bolags arkiv. Därtill

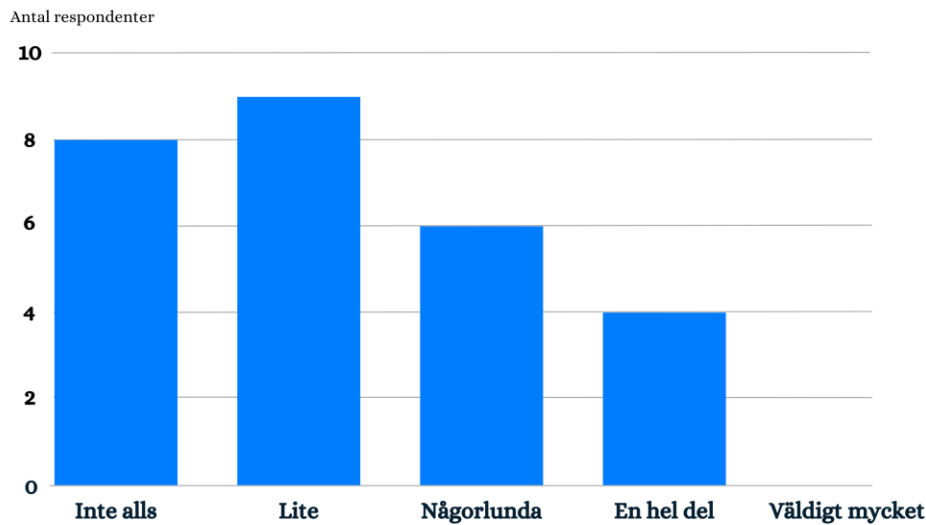
uppgav 93% (5 st) av kommunarkiven att de innehar skolarkiv och 96% (26 st) att de förvaltar ritningar, kartor och/eller bygglovshandlingar.

När det gäller andra typer av historiskt material, som inte lika uttryckligt ingår i kommunarkivens uppdrag, skiljer sig respondenternas svar åt i större utsträckning. Vad gäller andra former av förvaltade arkiv uppgav 74% (20 st) föreningsarkiv, 44% (12 st) företagsarkiv, 59% (16 st) person- och släktarkiv och 30% (8 st) bygdearkiv. Drygt tre fjärdedelar av kommunarkiven, 78% (21 st), uppgav att de förvaltar fotografiskt material. Fyra respondenter (15%) uppgav dessutom att de hade "annat" material. Dessa svar utvecklades i en fritextruta, där två av respondenterna redogjorde mer i detalj för vilken typ av enskilda arkiv de förvaltar. En av dessa respondenter uppgav material som stämplor och tidningsurklipp och den andra uppgav att kommunarkivet förvaltar statliga arkiv.

Kommunarkivens förmedlingsarbete

Grundat i studiens syfte och frågeställningar ombads respondenterna att på en femgradig skala uppgive i hur stor utsträckning kommunarkivet arbetar med förmedling av det historiska materialet. Svartalternativen till denna fråga är godtyckligt formulerade som "inte alls", "lite", "någorlunda", "en hel del" och "våldigt mycket". Dessa formuleringar kan tolkas olika av olika personer, vilket innebär att det inte går att använda statistiken för denna fråga för att på ett tillförlitligt sätt uttrycka sig om i vilken grad kommunarkiven i praktiken arbetar med förmedling (jfr Ejlertsson 2019:86f). Detta är något vi beaktat både i utformningen av enkäten och i tolkningen av resultatet. Svaren på denna fråga är tänkta att fungera som ett intressant komplement till de andra frågorna och ge en god inblick i hur informanterna själva tänker och ser på förmedlingsarbete. Respondenternas svar på denna fråga redovisas i figuren nedan. Denna figur visar på ett tydligt resultat: Majoriteten av kommunarkiven arbetar sammantaget i liten utsträckning med att aktivt förmedla av det historiska material de förvaltar. Åtta (30%) av de deltagande arkiven arbetar "inte alls" med detta, nio (33%) uppgav att de arbetar med detta "lite" och sex (22%) upplevde sig arbeta med förmedling i "någorlunda" utsträckning. Endast fyra kommunarkiv (15%) svarade att de ägnar sig "en hel del" åt förmedlingsarbete, och inte en enda respondent (0%) valde svartalternativet "våldigt mycket".

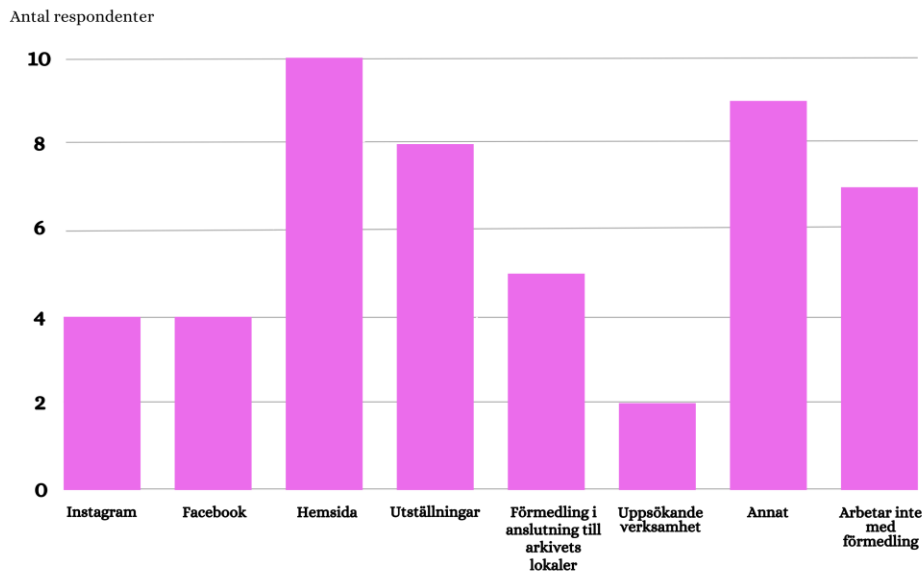
Uppskattningsvis, i hur stor utsträckning arbetar arkivet med förmedling av det historiska materialet?

I enkäten framkommer även, genom svar på andra frågor, att flera av de respondenter som uppgett att de arbetar med förmedling av det historiska materialet egentligen inte gör detta. På frågorna om vilka kanaler som används för förmedling samt vilka målgrupper de riktar sig mot har sju (26%) av enkätrespondenterna uppgett att de inte arbetar med förmedling av det historiska materialet. Därtill har två personer valt att inte alls besvara frågorna, varav båda på föregående fråga uppgett att de "inte alls" arbetar med detta. Detta medför att sammanlagt nio (33%), det vill säga en tredjedel av respondenterna, på ett eller annat sätt uppgett att de inte arbetar med förmedling av det historiska materialet. Det medför även ett visst tvivel gällande hur omsorgsfulla respondenterna varit i läsningen av våra instruktioner gällande att *förmedling* åsyftar ett aktivt arbete med tillgängliggörande, vilket innebär en risk att ytterligare fler respondenter arbetar med förmedlingsarbete i mindre utsträckning än vad resultatet visar. Denna risk tycks bli bekräftad i ytterligare tre fall, där respondenterna i fritextsvar har förtydligat att den förmedling de ägnar sig åt är *tillhandahållande*. Detta återkommer vi till senare i texten.

Sammanlagt 18 (67%) respondenter har genomgående i enkäten uppgett att de arbetar med förmedling. I figuren nedan redovisas i vilken utsträckning dessa använder sig av olika förmedlingskanaler:

Om arkivet arbetar med förmedling av det historiska arkivmaterialet:
Vilka förmedlingskanaler använder ni er av? Flera alternativ kan anges.

Av resultatet kan man utläsa att kommunens hemsida är den vanligast förekommande förmedlingskanalen. Tio (37%) av de 27 deltagande kommunarkiven uppgav att de använder sig av denna kanal. Vad gäller andra digitala kanaler uppgav fyra (15%) att de använder Instagram, och lika många uppgav att de använder Facebook. Åtta av enkätrespondenterna (30%) svarade att de använder sig av utställningar och fem (19%) att de anordnar föreläsningar eller annan typ av undervisning i, eller i anslutning till, arkivets lokaler. Endast två kommuner (7%) uppgav att de ägnar sig åt uppsökande verksamhet, såsom föreläsningar eller annan typ av undervisning utanför arkivets lokaler.⁴ En tredjedel av respondenterna, nio (33%), valde dessutom alternativet “annat” och angav kompletterande förmedlingskanal i ett fritextsvar. Av dessa svar framkommer bland annat att de ägnar sig åt förmedling genom Arkivens dag, släktforskningens dag, kartguider, publikationer och skriftserier, samarbete med hembygdsföreningar och Youtube. Tre av de nio svaren antyder dock att respondenten inte uppfattat att vi med förmedlingsarbete inte avser passivt tillhandahållande, då de svarat “mycket telefon- och mejlkontakt”, “förfrågningar från medborgare, personal, politiker” och “visas upp vid förfrågan”. Dessa tre respondenter uppger inga andra förmedlingskanaler. Således kan konstateras att endast 15 (56%) av de i enkätundersökningen

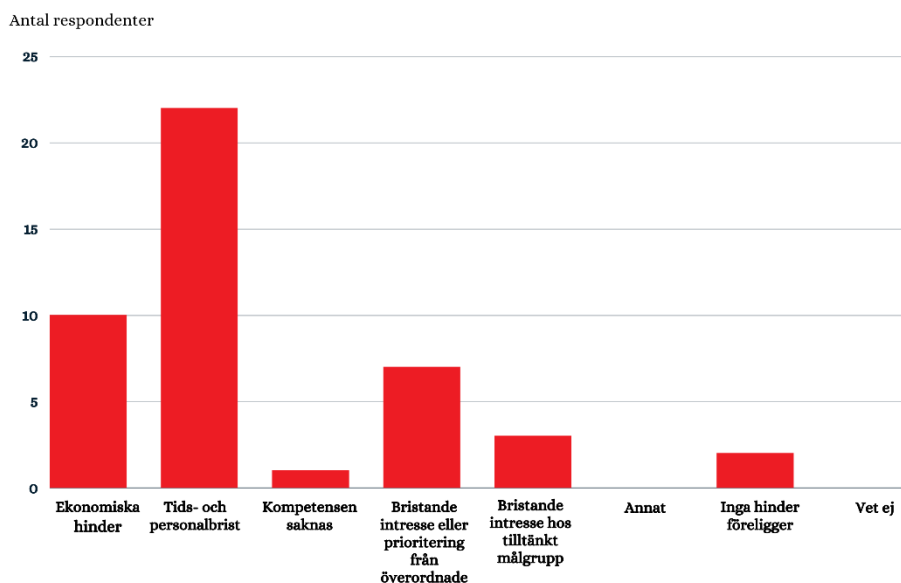
⁴ Enbart räknat på de 18 kommuner som uppgett att de arbetar med förmedling motsvarar dessa siffror: 55.6% hemsida, 22.2% Instagram, 22.2% Facebook, 44.4% utställningar, 27.8% föreläsningar eller annan typ av undervisning i, eller i anslutning till, arkivets lokaler, 11.1% uppsökande verksamhet.

deltagande 27 kommunarkiven i praktiken, på ett eller annat sätt, arbetar med att aktivt förmedla det historiska materialet.

Gällande målgrupper svarade 48% (13 st) att de i sitt förmedlingsarbete vänder sig mot en "intresserad allmänhet". I övrigt är de vanligast förekommande målgrupperna släkt-och/eller hembygdsforskare, som 26% (7 st) av kommunarkiven uppgav, och pensionärer, som uppgavs i 22% (6 st) av fallen. Endast 15% (4 st) av kommunarkiven uppgav att de i sitt förmedlingsarbete riktar sig mot skolbarn och ungdomar. Slutligen uppgav 15% (4 st) att de inte arbetar mot någon specifik målgrupp.

Vid en fråga om vilka hinder som föreligger ett aktivt förmedlingsarbete svarade respondenterna som följer:

Vilka hinder föreligger ett aktivt förmedlingsarbete? Flera alternativ kan anges.

Hela 81% (22 st) av respondenterna uppgav tids- och personalbrist som ett hinder. Detta innebär att endast fem av de 27 kommunarkiven svarade att de upplever att tiden och personalstyrkan räcker till för ett aktivt arbete med att synliggöra och tillgängliggöra sina historiska handlingar. Andra vanliga hinder för kommunarkiven är ekonomiska begränsningar, vilket 37% (10 st) angav, och ett bristande intresse eller prioritering från överordnade, vilket uppgavs i 26% (7 st) av fallen. Endast tre arkiv (11%) svarade att de upplever att det finns ett bristande intresse hos tilltänkt målgrupp och alla utom en respondent (4%) upplevde att det

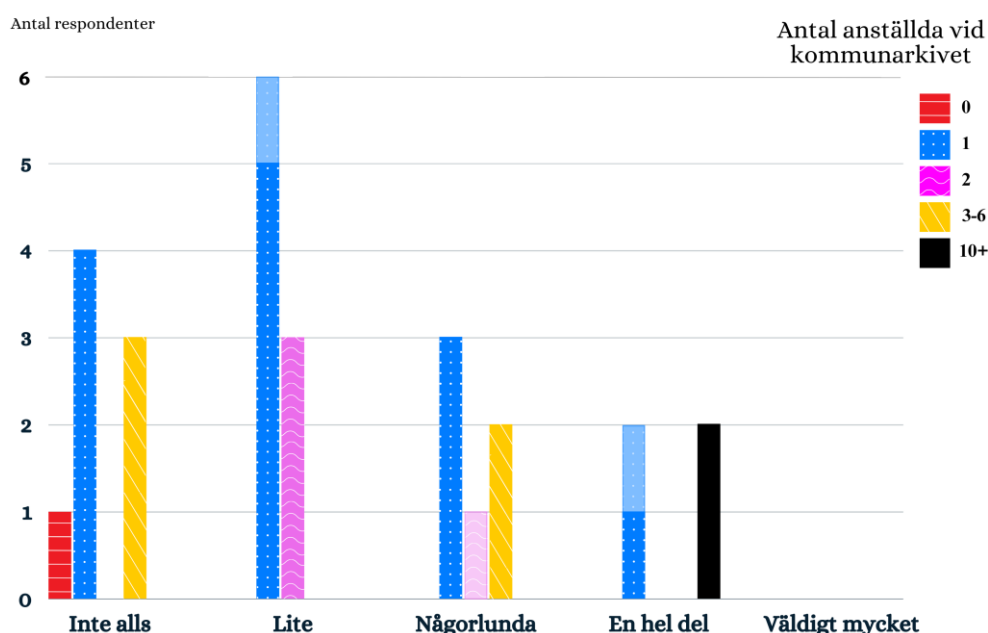
inom organisationen fanns tillräcklig kompetens för att vara mer aktiv i sitt förmedlingsarbete. Problemet beror alltså inte, enligt våra enkätsvar, på den enskilde arkivariens kompetens eller på allmänhetens intresse utan på arkivets resursmässiga förutsättningar och prioritering inom kommunen/organisationen.

Endast två av de 27 kommunarkiven (7%) uppgav att “inga hinder föreligger”. Dessa två svar behöver dock presenteras närmare då de båda, på olika sätt, uppvisar att det trots allt förekommer någon form av hinder. Ett av dessa svar tillhör en respondent som genom tidigare svar gjort tydligt att hen tolkat *förmedlingsarbete* som *tillhandahållande*, och antyder således att det i praktiken finns hinder för ett aktivt förmedlingsarbete. Den andra respondenten, som i övriga svar visar på ett kommunarkiv som arbetar med aktivt förmedlingsarbete, fördjupade sitt svar senare i enkäten på följande vis:

På fråga 10 valde jag till slut alternativet “inga hinder föreligger”, men det är såklart en sanning med modifikation. Övrig verksamhet får ju inte bli lidande, men inställningen från enhetschef och annan ledning är i stort sett odelat positiv.

Respondent A

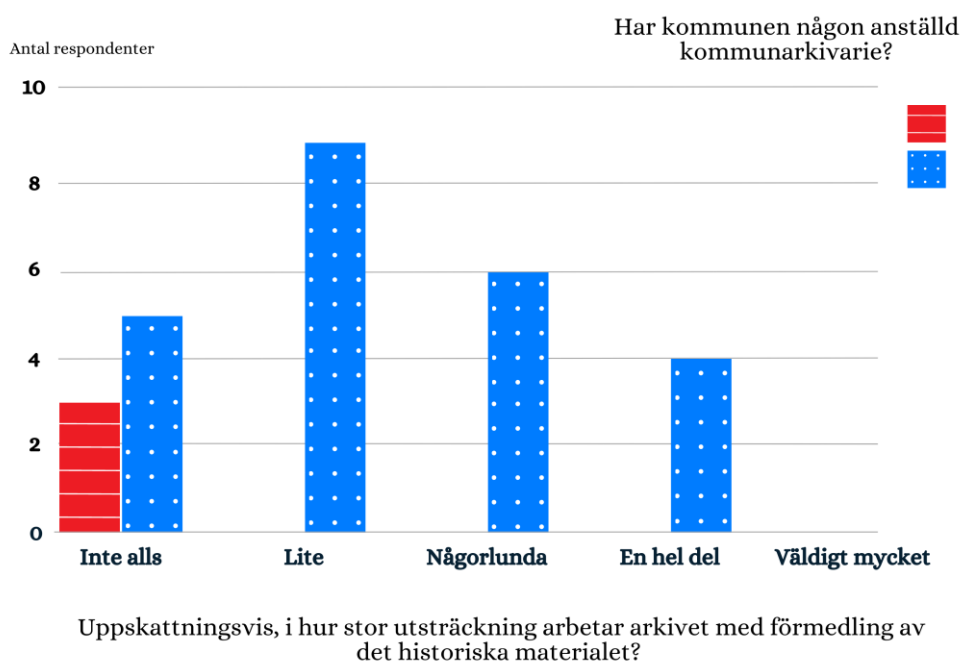
Vid en undersökning av samband mellan olika faktorer framträder resursmässiga förutsättningar än tydligare som hinder för aktivt förmedlingsarbete. Figuren nedan visar sambandet mellan antalet anställda vid kommunarkivet och i vilken grad de uppger att de arbetar med förmedling.

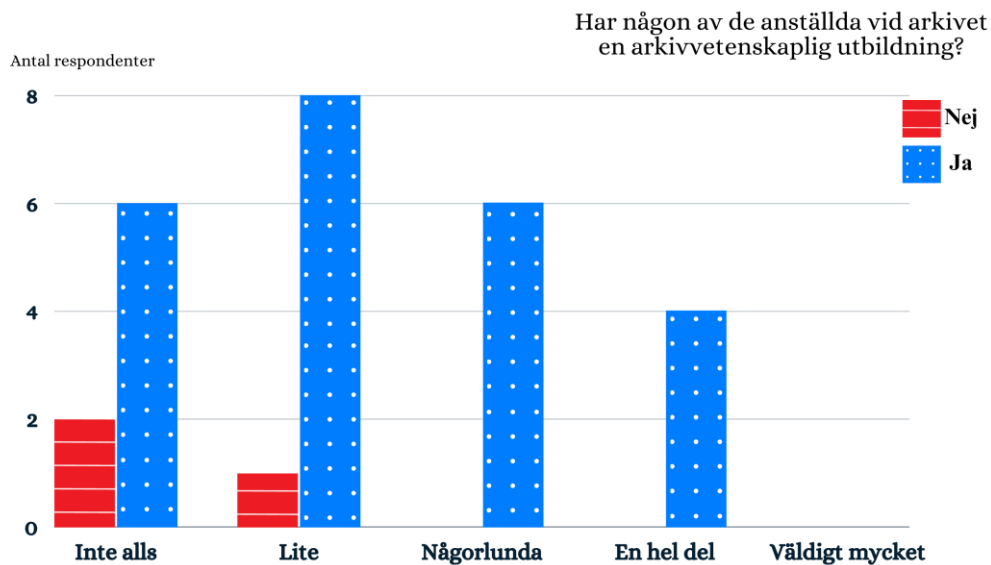

Uppskattningsvis, i hur stor utsträckning arbetar arkivet med förmedling av det historiska materialet?

Figuren ovan visar bland annat att de båda arkiv som har fler än tio anställda uppger att de arbetar “en hel del” med förmedling, medan de som endast har en anställd främst anger att de arbetar med detta “lite” eller “inte alls”. I denna figur ingår dock även enkätsvaren från de tre respondenter som tolkat frågan som att *förmedling* kan innebära enbart *tillhandahållande*. Dessa svar har i figuren markerats med ljusare färg i staplarna. När svaret från dessa respondenter räknas bort framträder med ännu större klarhet ett mönster av att kommunarkiv med större personalstyrka i större utsträckning arbetar med förmedling. Värt att notera är att tre arkiv med tre till sex anställda uppger att de inte alls arbetar med förmedling, vilket bryter mot detta mönster.

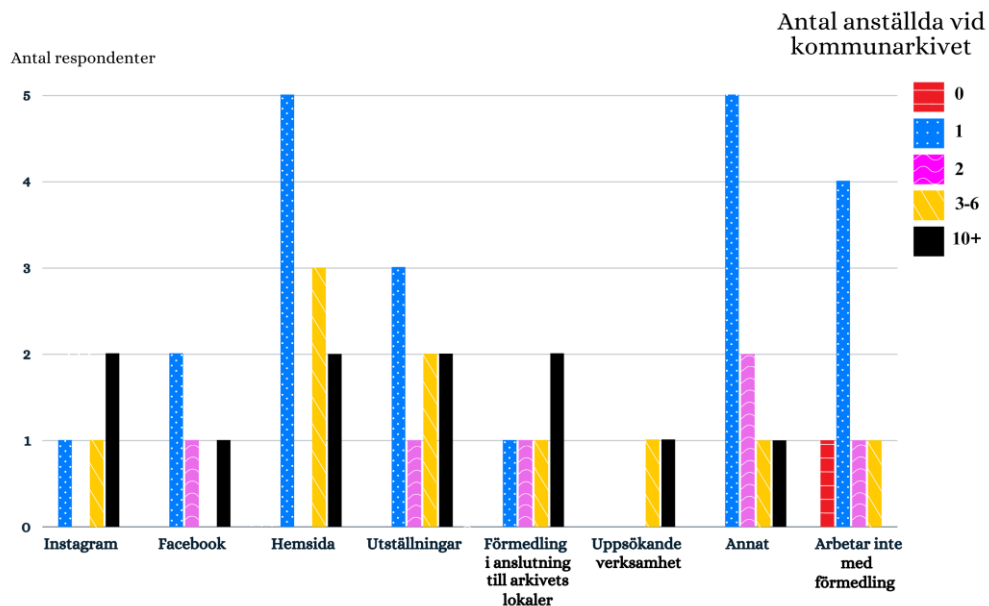
Nedan två figurer talar också sitt tydliga språk gällande kommunarkivens förutsättningar för förmedlingsarbete. Den första visar sambandet mellan förmedlingsarbete och huruvida kommunen har någon anställd arkivarie, och den andra sambandet mellan förmedlingsarbete och arkivvetenskaplig utbildning. Det ska här nämnas att båda dessa figurer inkluderar svar från de respondenter som besvarat enkäten felaktigt. Det kommunarkiv som uppger att de saknar anställd med arkivvetenskaplig utbildning men ändå arbetar “lite” med förmedling, är ett av dessa missvisande svar. Således ska figurerna läsas som att samtliga kommunarkiv som saknar kommunarkivarie respektive någon anställd med arkivvetenskaplig bakgrund inte alls arbetar med förmedling av det historiska materialet.

Uppskattningsvis, i hur stor utsträckning arbetar arkivet med förmedling av det historiska materialet?

Det sista sambandet som vi väljer att lyfta från vår kvantitativa empiri är det mellan antal anställda och användning av olika förmedlingskanaler:

Om arkivet arbetar med förmedling av det historiska materialet, vilka kanaler använder ni er av?

Ur detta material kan utläsas flera intressanta tendenser. Ett utmärkande samband är att det enbart är kommunarkiv med fler än tre anställda som arbetar med uppsökande verksamhet, såsom föreläsningar eller annan typ av verksamhet utanför arkivets lokaler. Det framkommer även att de två kommunarkiv som har fler än tio anställda arbetar med flera olika kanaler, och både digitala och fysiska sådana, i sitt förmedlingsarbete. Annat värt att notera är att det finns en god spridning gällande kommunarkivens storlek och användning av olika kanaler, vilket antyder att val av kanal, på det stora hela, inte är avhängigt personalstyrkans storlek.

Utöver den kvantitativa empiri som enkätundersökningen genererat gavs respondenterna också möjlighet att i fritext utveckla sina tankar eller kommentera sina svar. Detta valde elva av respondenterna att göra, och i dessa svar finns många intressanta fördjupade redogörelser för arkivens förutsättningar för förmedlingsarbete. Svaren kretsar i de flesta fall kring att bristen på förmedlingsarbete beror på tids- och personalbrist och att de administrativa uppgifterna behöver prioriteras. De visar även på respondenternas önskan att kunna arbeta mer aktivt med förmedling. Fritextsvaren har i undersökningen behandlats som kvalitativt material, tillsammans med textanalysen och intervjuerna, och några citat kommer att förekomma i analyskapitlet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att resultatet från enkätundersökningen visar på att endast lite mer än hälften (15 av 27 st) av de responderande kommunarkiven aktivt arbetar med att förmedla det historiska material de förvaltar, och att de allra flesta av dessa inte gör det i speciellt stor utsträckning. De främsta hindren för ett utökat förmedlingsarbete uppges vara tids- och personalbrist och ekonomiska hinder, men även bristande intresse eller prioritering från överordnade är en framträdande faktor. Resultatet visar att de kommunarkiv som har en större personalstyrka i större utsträckning har möjlighet att arbeta med förmedling, och att göra detta på ett varierat sätt. Därmed framgår att kommunarkiv med färre anställda har sämre förutsättningar för ett aktivt förmedlingsarbete. Detsamma gäller kommunarkiv som saknar kommunarkivarie och arkivvetenskaplig kompetens. Sammantaget framträder en bild som visar på att kommunarkivs förmedlingsarbete inte i första hand beror på den enskilde arkivariens kompetens utan på de resurser som arkivet har att tillgå, både ekonomiskt och vad gäller personalstyrka.

Textanalysen

Från intervjuerna har det framkommit att det är kommunens kommunikationsavdelning som primärt ansvarar för hemsidans innehåll, placering och gestaltning. Tre av informanterna angav att de hade stor bestämmanderätt när det gällde själva

innehållet på den egna sidan, medan två uppgav att de inte var involverade i hur arkivets sida såg ut, eller att en tidigare anställd vid arkivet utformat den som den såg ut idag. Det är därav svårt att avgöra vems bild av arkivet som synliggörs på kommunens hemsida. Kommunernas hemsidor är uppbyggda på samma sätt: På startsidan presenteras användaren för en rad tematiska rubriker, vanligen relaterade till exempelvis utbildning, omsorg, politik, kultur, upplevelser eller annat man finner relevant för den egna kommunen. Dessa tematiska rubriker rymmer sedan information och funktioner relaterade till olika underliggande ämnen, exempelvis kommunarkiv. Under vilken tematisk rubrik kommunarkivet placeras kan således avslöja något om vad man inom kommunen uppfattar vara dess primära funktion. Analysen av de 44 utvalda kommunernas hemsidor gör gällande att arkivet placeras under olika rubriker, att den kringliggande diskursen varierar samt att det historiska materialet belyses i varierande grad – från inte alls till i stor utsträckning.

Den absoluta majoriteten av kommunerna har placerat kommunarkivet under tematiska rubriker rörande politik och administration, såsom “Kommun och politik”, “Kommun och demokrati” eller “Om kommunen”. Sidorna innehåller främst information om diarium, sekretess och allmänna eller offentliga handlingar, vilket speglas av sidrubriker som berör just detta. Texter som redogör för arkivets koppling till kommunens historia, kulturarv och minne förekommer i lägre grad och är vanligen mer kortfattade om de förekommer. I vissa fall används begreppen inte överhuvudtaget. Däremot har nio kommuner även, eller uteslutande, valt att placera informationen om kommunarkivet under avsnittet “Uppleva och göra”. Sidrubrikerna gör här ofta en uttrycklig koppling mellan arkiv och släktforskning, historia, kulturarv eller minne. Därunder uttrycks det att arkivet bevarar en viktig del av kommunens kulturarv eller dess gemensamma minne.

Sett till sidornas innehåll är det väldigt få av kommunarkiven som arbetar med aktiv förmedling av det historiska materialet på hemsidorna, exempelvis genom att digitalt tillgängliggöra samlingar eller berättelser ur arkivet. I de fall där det görs är det framförallt hos större kommuner. På de flesta hemsidor tillhandahåller man enbart information om kommunarkivets funktion samt vilka administrativa tjänster de kan erbjuda. Användaren ges medel att själv söka information, exempelvis genom att kontaktuppgifter till arkivet tillhandahålls, eller att alternativa sökvägar eller databaser presenteras. Den vanligast förekommande metoden för tillgängliggörande är en digital funktion för att beställa ut sina betyg.

Hur mycket information som finns att tillgå om arkiven på de olika hemsidorna varierar i hög grad. Även här finns ett tydligt samband mellan kommunens storlek. De minsta kommunerna har vanligen bara en sida med några få textrader med

information. I vissa fall saknas helt en samlad sida där information om kommunarkivet och dess funktion presenteras. De större kommunerna har välutvecklade hemsidor med många undersidor och variationsrik information där kommunarkivet gestaltas som en mångfacetterad institution som arbetar aktivt med såväl samtida informationsförvaltning som det kommunala kulturarvet. Merparten av hemsidorna placerar sig dock någonstans däremellan gällande informationsmängd.

Hemsidorna är väldigt olika tillgängliga. Detta kommer dels till uttryck i att vissa kommunarkivs sidor är lätta att hitta på hemsidan och andra kräver en mer aktiv sökning av en informationssökare. De är också väldigt olika tillgängliga gällande information om arkivet och dess verksamhet, både innehållsmässigt och språkligt, och för olika målgrupper. Där man riktar sig mot en specifik målgrupp är det oftast mot släktforskare och lokalhistoriskt intresserade.

Intervjuerna

Studiens fem intervjuer resulterade i sammanlagt 306 inspelade minuter med fem olika informanter, verksamma vid olika kommunarkiv i Skåne, Blekinge eller Halland. Fyra av studiens informanter är heltidsanställda arkivarier vid respektive arkiv. I tre av fallen är informanten den enda anställda arkivarien vid arkivet, och i ett fall finns ytterligare en anställd arkivarie. I två fall finns det inga anställda arkivassistenter vid arkivet, men en av dessa informanter uppgav att man ibland hade projektanställda sådana. I ett fall finns en deltidsanställd arkivassistent, samt två personer som arbetstränar. I ett annat fall finns tre deltidsanställda arkivassistenter. Den femte intervjun genomfördes med ett kommunarkiv som enbart har en deltidsanställd kontorsvaktmästare med inofficiellt ansvar för arkivet. Där intervjuades istället en person med administrativ tjänst inom kommunen, som utöver sin ordinarie tjänst även har vissa arbetsuppgifter i kommunarkivet.

Under intervjuerna tillfrågades informanterna om deras utbildnings- och arbetslivsbakgrunder. Denna information visade sig vara högst relevant för studien, då det i stor utsträckning påverkar hur informanten förhåller sig till sin yrkesroll liksom uppfattar kommunarkivets funktion. *Informant 1* är utbildad personalvetare, och har tidigare arbetat som HR-konsult. *Informant 2* har studerat såväl historia och samhällsvetenskap som arkivvetenskap, och tidigare arbetat på andra håll inom den kommunala arkivsektorn. *Informant 3* har studerat kulturvetenskap, arkivkunskap samt biblioteks- och informationsvetenskap, och arbetat vid såväl flera kulturhistoriska arkiv som olika myndighetsarkiv. *Informant 4* har en examen i statsvetenskap. *Informant 5* är i grunden utbildad och yrkesverksam arkeolog som

senare vidareutbildade sig inom arkivvetenskap. Denne har tidigare arbetat vid ett regionalt arkiv.

Gemensamt för samtliga informanter är att de anger att deras huvudsakliga arbetsuppgifter går ut på att bevara, ordna och vårda arkivet så att det kommer kommunens förvaltningar och medborgare till gagn. Gentemot förvaltningarna och de kommunala bolagen arbetar man även tillsynande, rådgivande och utbildande i arkivfrågor.

Informanterna 2 och 5 anger uttryckligen att de även ser tillgängliggörande och förmedling av kulturarvet som en del av uppdraget, men att detta av praktiska och juridiska skäl behöver prioriteras något lägre än det administrativa arbetet. De upplever även att det finns tid och resurser till att arbeta med aktiv förmedling i någon mån. Informant 2 arbetar främst med digital förmedling, motiverat av att arkivlokalerna inte är utformade för att ta emot fysiska besökare, samt att det är ett sätt att nå ut till människor både inom och utanför kommunen. Informanten har även initierat samarbeten med flera lokala kulturarvsinstitutioner och kulturverksamheter, som alla har egna arkiv, samt kommunens kommunikationsenhet för att tillsammans ta fram material och utforma digitala utställningsfilmer till Arkivens dag. Kommunen som informant 5 arbetar för har placerat kommunarkivet i lokaler som delas med andra arkivinstitutioner, vilket skapar naturliga möjligheter till samarbete. Detta lyfter informanten som en väldigt viktig förutsättning för mycket av det tillgängliggörande, förmedlande och levandegörande arbete som sker vid kommunarkivet. Flera av dessa aktörer går regelbundet samman och anordnar gemensamt föredrag och utställningar i de delade, publika utrymmena, även utanför Arkivens dag. Kommunarkivet ger även ut en skriftserie, något mindre regelbundet, i vilken intressanta fynd från arkivet förmedlas. Till stor del är det de egna intressena för historia och att hålla föredrag som ligger till grund för att kommunarkivets förmedlande arbetet sker i förhållandevis stor utsträckning, uppger informant 5.

Informanterna 1 och 3 uppger att de gärna vill arbeta med att förmedla det historiska materialet, men att det varken finns tid eller resurser till att göra detta i någon större utsträckning. Främst menar de båda att ekonomiska svårigheter inom kommunerna gör att man måste prioritera det strikt nödvändiga inom verksamheterna. Båda informanterna har dock tidigare medverkat i Arkivens dag, när det funnits tid till att förbereda sig, vanligen i samarbete med lokala folkbibliotek där man kan låna lokaler bättre anpassade för utställningar och föreläsningar. Informant 1 uttrycker att det vore önskvärt med ytterligare en anställd, något som hade möjliggjort för mer utåtriktat arbete mot såväl verksamheterna inom kommunen som mot

allmänheten, då detta annars upplevs som svårt att ensam hinna med. Informant 3 befinner sig i en liknande situation, där det inte finns någon tid avsatt för förmedlande arbete. Informantens utbildnings- och yrkesbakgrund samt stora intresse för historia och kulturarv har gjort att hen istället avsatt tid på sin fritid till att anordna historiska stadsvandringar och engagera sig i historiska teaterföreställningar. Då utgjorde det historiska material som finns i kommunarkivet grunderna för manus och föreställningar.

Informant 4 arbetar i en mindre kommun utan någon anställd arkivarie, och har även andra arbetsuppgifter utanför kommunarkivet. Informanten uttrycker att arkivet varit eftersatt under en längre period då andra funktioner inom kommunen prioriterats högre. Detta innebär att man idag ligger efter med grundläggande arbete så som mottagande av leveranser och ordningsarbete.

Informanterna tillfrågades även om hur de upplever ledningens inställning till att arkivet skulle arbeta med kulturarvsförmedling. Informant 1 upplever att det finns en positiv inställning till den typen av arbete, men att det är svårt att genomföra till följd av resursbrist. Informant 2, som haft möjlighet att arbeta förmedlande, upplever att den typen av initiativ tas emot positivt och ses som ett sätt att utveckla verksamheten. Informant 5 har en chef som anser att det är viktigt att förmedla arkivets förvaldade historiska material, och ger i stort sett informanten och dennes kollegor fria händer att göra så. Informant 3, som har ett stort privat intresse av att levandegöra det historiska arkivmaterialet, upplever däremot att intresset från ledningens håll är svalt. Hen har lagt fram förslag om hur den typen av arbete kan implementeras i kommunarkivets verksamhet, men upplever att det inom organisationen enbart fokuseras på arkivets administrativa funktion. Informant 4 upplever att kommunarkivet i allmänhet är åsidosatt, varför denna typ av arbete inte är en tänkbar möjlighet i nuläget.

Fyra av informanterna arbetar vid kommunarkiv som är organiserade under övergripande administrativa enheter inom kommunen. Detta ses av samtliga informanter som logiskt, då det visar på arkivets övergripande funktion gentemot hela kommunen. Informant 3 uppger däremot att arkivet ligger under ekonomi-enheten, under kommunstyrelsen. Detta ses av informanten som problematiskt då man ingår i en verksamhet som man ska ge stöd och service åt.

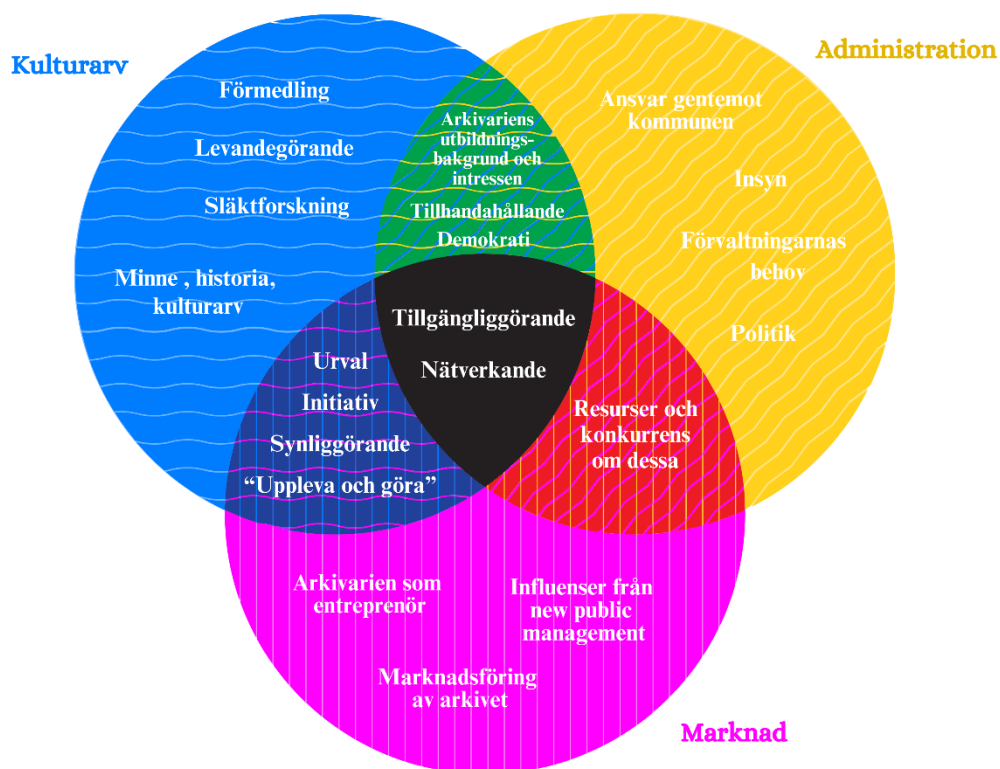
Röda trådar

I materialet har vi övergripande kunnat identifiera några röda trådar. Återkommande i såväl enkätsvar som intervjumaterial är att många kommunarkiv

arbetar med knappa resurser och svag personalstyrka. Enligt enkätsvaren är ekonomiska hinder och personalbrist de vanligaste anledningarna till att kommunarkiven inte arbetar med förmedling av det historiska material de förvaltar. Även bristande intresse eller prioritering från överordnade uppgavs av många som ett hinder. Informanterna i intervjuerna förmedlar i stort sett samma bild, men i tre fall uppger man även uttryckligen att den närmaste chefen är positivt inställd till att man ska arbeta med förmedling av det historiska materialet, dock i mån av tid. Andra, administrativa uppgifter prioriteras högre, vilket är evident i samtliga fall. Att kommunarkivens funktion främst förstås som administrativ framkommer även i textanalysen. Däremot blir det här tydligt att många kommuner även uppmärksammar att arkivet har ett tydligt kulturarvsuppdrag. Samtliga av de intervjuade informanterna framhåller, på olika vis, att det finns ett stort intresse för kommunarkivens kulturarvsaspekter och av att förmedla det historiska materialet till allmänheten och olika målgrupper. I de fall kommunarkivet arbetar med detta är det ofta på arkivariens initiativ. Där ser man ofta att arkivariens intressen, utbildnings- och yrkesbakgrund spelar in för hur de uppfattar och upplever sitt uppdrag vid arkivet i förhållande till administration respektive kulturarvsförmedling. Vidare är uttryck och formuleringar som för tankarna till att arkivet ses som en aktör på en marknad även närvarande i materialet. Detta blir exempelvis märkbart i att informanterna och respondenterna framhåller marknadsföring av arkivet som en del av förmedlingsarbetet och att det i detta arbete råder konkurrens liksom en strävan efter att visa på arkivets nytta.

Analys

Utifrån de tre delstudiernas resultat har tre övergripande synsätt framträtt. Dessa väljer vi att benämna *teman*, och definiera som de tematiska grundtankar som kan uttolkas ur empirin, i detta fall rörande hur kommunarkivets funktion och uppdrag förstås i förhållande till det historiska materialet (Nationalencyklopedin 2023b). De två första temana är *administration* respektive *kulturarv*. Att arkivs uppdrag i allmänhet har en dubbel karaktär, delad mellan administration och kulturarv, har belysts i tidigare delar av uppsatsen (jfr Gidlöf 2005:218, Edquist 2019:15). Detta är något som även framkommer tydligt i materialet. Däremot anser vi att man även kan urskönja ett tredje tema. Här framträder tankar och formuleringar där en föreställd *marknad* för arkiv och dess innehåll tar plats, där en del av uppdraget även blir att marknadsföra arkivet hos styrande skikt och allmänhet.

Analyskapitlet är uppdelat i tre avsnitt, under vilka de tre temana förklaras och undersöks med utgångspunkt i de teoretiska perspektiven samt det insamlade materialet. I varje tema tar vi hänsyn till arkivet som en institution inom kommunen, men även arkivariens självupplevda roll inom institutionen. Temana bör inte ses

som ömsesidigt uteslutande, utan gränserna dem emellan ska snarare ses som någonting flytande. Ett enskilt kommunarkiv – och en enskild arkivarie – förhåller sig till dessa tre teman i olika utsträckning och på olika sätt vid olika tillfällen och sammanhang. Vi identifierar även att vissa aspekter och företeelser inte är begränsade till enbart ett tema, utan återkommande inom två eller samtliga tre. Dessa överlappningar presenteras, tillsammans med några huvuddrag inom respektive tema, i venndiagrammet ovan. Det bör även nämnas att de tre teman som identifierats, och som analysen utgår från, endast är ett sätt att kategorisera de trådar som framträder ur empirin. Analysens tre teman bör alltså ses som tre olika sätt att förhålla sig till kommunarkivets funktion och uppdrag i förhållande till det historiska materialet, snarare än en strikt uppdelning utan vidare möjlighet för tolkning eller samband. I varje analysavsnitt kommer vi i tur och ordning att ta upp allt som respektive cirkel i venndiagrammet innehåller, vilket innefattar hur respektive tema tar sig uttryck i vår empiri, hur temat förhåller sig till förmedling av det historiska materialet och hur arkivariens yrkesroll ter sig inom temat. I det efterföljande diskussionskapitlet väver vi sedan samman de resonemang som förts i de olika analysavsnitten samt sätter våra slutsatser i relation till uppsatsens frågeställningar.

De intervjuer som förekommer i kapitlet är lätt redigerade för att underlätta läsningen.

Tema: Administration

Det tydligaste tecknet på att kommunarkiven förstås utifrån ett administrativt tema är var de placeras inom den kommunala organisationen, något som visar på en slående isomorfism. Detta kommer till uttryck dels i enkätresultatet, som visar att hela 23 av de responderande kommunarkiven tillhör en förvaltning relaterad till övergripande styrning och ledning inom kommunen, trots att det kommunala självstyret ger kommunerna befogenhet att själva organisera sina förvaltningar. Samtliga fem informanter sällar sig till denna grupp, och uppfattar det som en rimlig

placering, med motiveringen att det speglar att kommunarkivet övergripande ska arbeta mot alla förvaltningar samt medborgarna. Av övriga fyra enkätrespondenter uppger två att de är del av ett kommunalförbund och därmed inte ingår i någon av kommunens förvaltningar. Ett kommunarkiv ingår i en förvaltning rörande samhällsutveckling och service, vilket tolkas som relaterat till övergripande service gentemot kommunens behov. Sammantaget visar detta på att kommunarkivet ofta generellt uppfattas som en stödfunktion för samt verksamma mot förvaltningarnas och kommunmedborgarnas övergripande behov, något som Beata Losman identifierade även för 25 år sedan (Losman 1998). Enbart en respondent, ett större kommunarkiv, uppger att man ingår i kulturförvaltningen, något vi återkommer till i kommande tematiska avsnitt.

Idéer om kommunarkivet som en i första hand administrativ institution är även evident i var kommunarkivet placeras på kommunens hemsida, där textanalysen visar att den absoluta majoriteten är sorterade under rubriker rörande politik och administration. Vidare visar textanalysen att arkivens sidor i första hand tillhandahåller information om diarium, sekretess och allmänna handlingar. På de flesta hemsidor tillhandahålls enbart information om kommunarkivets administrativa funktion samt vilka administrativa tjänster de kan erbjuda. Hemsidorna har i många fall även funktioner för att tillhandahålla handlingar på begäran, eller för att direkt tillgängliggöra handlingar som finns digitiserade. Masterstudenterna Helena Ferm och Marie Åstrand, som för drygt tio år sedan genomförde en studie om hur urvalet av digitiserade handlingar genomförs, lyfter att det främst baseras på praktiska grunder och förvaltningarnas behov. De visar även att urvalet påverkas av dels arkivariens initiativ, dels kommunförvaltningarnas behov och allmänhetens intresse (Ferm & Åstrand 2012:48f). På kommunernas hemsidor kommer detta till uttryck som i första hand handlingar av administrativ karaktär, vilket kan sägas visa på var dessa tre aktörers intressen och behov ligger. Likaså förstår informanterna arkivets uppdrag inom kommunen som i första hand administrativ:

Jag har nog inte tänkt på [om jag arbetar vid en kulturarvsinstitution] innan. Alltså det gör jag ju på sätt och vis, jo men visst. Sedan kan jag väl känna, jag tänker nog kanske mer på [regionalt enskilt arkivs] arbete, att de mer jobbar med kulturarv och man tänker att de har mer föreningsarkiv och företagsarkiv. Där är kanske kommunarkivet lite mer begränsat men visst är det en del av vårt kulturarv.

Informant 1

Tidigare hade vi också ett föreningsarkiv i [X] kommun, men 2005 tog man ett beslut att man inte ska ta hand om föreningsarkiv längre, det som kallas för enskilda arkiv. Nu har det gått några år och nu håller jag på att se till att de skickas iväg till föreningsarkivet i [stad] som heter

[regionalt enskilt arkiv]. Vi håller på att plocka ut de här gamla föreningsarkiven, men det är lite trist att de försvinner, men det är ju bättre att de hamnar där de andra arkiven finns. De är ändå tillgängliga, och de har personal som lämnar ut det och så kompletterar det deras arkiv de redan har, förenings- och näringslivsarkiv. Vi är ju trångbodda i arkivet, då är det ju skönt att bli av med de här 60 hyllmeterna.

Informant 3

Dessa två informanter, som verkar inom samma landskap, insinuerar att det finns arkiv som, till skillnad från det egna kommunarkivet, har ett uppdrag som är tydligare kopplat till kulturarv, historia, minne och förmedling av detta. De enskilda arkivbestånden, som inte innehåller dokumentation från den offentliga sektorn, tycks även vara tätt förknippade med just kulturarvsaspekter. I förlängningen förstås de därför inte ha en lika självklar plats i kommunarkivet som de handlingar som direkt relaterar till den kommunala verksamheten, även om de enskilda, historiska handlingarna berättar om enskilda personer eller verksamheter inom kommunen. Informant 3 beskriver just hur behovet av mer plats i arkivet leder till att dessa samlingar är de som i första hand flyttas, eftersom kommunförvaltningens behov kräver plats för och tillgång till annat.

Att de arkivanställda inser sina egna begränsningar i frågan, att tiden, utrymmet och uppdraget inte räcker för att på ett framgångsrikt sätt hantera det enskilda arkivmaterialet, kan dock uppfattas som positivt. Risken för passiv kulturell glömska, att det kulturella minne som detta material inrymmer förblir passivt eftersom det inte aktualiseras och förmedlas, minskar om det enskilda historiska materialet befinner sig vid en arkivinstitution med medel och uppdrag att i första hand bevara och förmedla de enskilda historiska arkiven (jfr Assmann 2008a). Därmed kan man även, som informanterna senare påpekar, hänvisa användarna dit. "De [enskilda arkiven] är ändå tillgängliga", framhåller informant 3, även om de inte finns kvar vid kommunarkivet.

Vidare på ämnet resurser tar informant 1 upp att det kan vara svårt att få ledande figurer inom kommunen att prioritera just arkivet:

[...] det är lite svårt att få politiker och annat att prioritera just arkiv, för det finns alltid i en kommun så mycket man tycker är viktigare, som skola och äldreomsorg och så vidare. Så det är väl dilemmat med resursfördelningen.

Informant 1

Informanten beskriver vidare att det ekonomiska läget inom kommunen är något pressat, och att det därför ses som en självklarhet att om politikerna exempelvis ställs inför valet att hålla en förskola öppen eller uppdatera arkivets lokaler så "får [arkivet] stå tillbaka" (Informant 1). Därav blir det även det strikt nödvändiga i fråga om kommunförvaltningarnas verksamhet och lagstadgade krav som prioriteras över

det värde som förmedlande av kulturarv och kulturellt minne ändå innebär. När resurserna brister prioriteras den administrativa funktionen. Denna verklighet åskådliggörs även i enkätsvaren, där 22 av 27 respondenter uppgav tids- och personalbrist som ett hinder för aktivt arbete med det historiska materialet, och 10 respondenter uppgav ekonomin som ett hinder.

Temat är även ständigt närvarande i intervjumaterialet, inte enbart i informanternas tankar om arkivets placering inom kommunen, utan även i deras reflektioner kring arkivets uppdrag och funktion samt den egna rollen:

Jag brukar säga att det är tre olika delar. En del av en arbetsvecka är ju, alltså praktiskt arbete, att arkivera leveranser som har kommit till arkivet. [...] Jag jobbar ju också med att lämna ut handlingar från arkivet, det som efterfrågas, och det kan vara allt ifrån utredare här på kommunen som behöver någon bakgrundsinformation och se gamla beslut på olika ärenden av olika slag, till mer allmänheten som kontaktar mig som vill ha tag på gamla journaler eller betyg är ju väldigt vanligt. Det är en del av mitt arbete, och sen är den andra delen att [se till att dokumenthanteringsplaner uppdateras] [...] Att besöka arbetsplatser, prata med de som jobbar med arkivfrågor ute och hjälpa och stötta. Och den tredje biten är ju e-arkivet, och det tar lite varierande tid, ibland är det lugnt, ingenting, och ibland så är det lite mer.

Informant 1

Arkivarierollen uppfattas inom detta tema utifrån administration och informationsförvaltning. Informant 1, som är ensam arkivarie vid ett mindre kommunarkiv, ombads beskriva hur en vanlig arbetsvecka kan se ut, och gjorde så i uteslutande administrativa ordalag – informationsförvaltning, tillhandahålla handlingar på begäran, bistå kommunens förvaltningar i arkivspörsmål, råd och stöd på ett övergripande plan. Samma syn framträder i en enkätrespondents textsvar:

Kommunarkivet har en registrator/arkivassistent som arbetar med utlämnande av information, samt tre arkivarier med olika ansvarsområden:

- pappersarkivet, allmän handling/sekretess, dataskydd (GDPR)
- e-arkivet
- informationshanteringsplaner, verksamhetsutveckling inom informationshanteringsområdet

Samtliga fyra har fullt upp med att hantera nutiden och planera för framtiden. Tillgängliggörande av historiskt material hade varit intressant, men är inget som prioriteras.

Respondent B

Även om man i denna större kommun har fyra anställda vid arkivet framhåller man att tiden inte räcker till för att arbeta med att synliggöra det historiska materialet, även om man uppger att det vore av intresse. Det är i de administrativa uppgifterna som behovet och efterfrågan tycks finnas, något som bestäms av arbetsgivaren:

Jag jobbar ju på, vad ska man säga, som på uppdrag, det är ju min arbetsgivare som bestämmer vad jag ska rikta in mig på, och jobba med... och eftersom det är tufft ekonomiskt läge ute i kommunerna, då får [förmedlandet av det historiska materialet] stå tillbaka. Då tittar ju arbetsgivaren på vad som är viktigast, vad som måste göras, och det är det man får prioritera.

Informant 1

Informant 4, som arbetar med vissa arkivfrågor i en mindre kommun utan kommunarkivarie, upplever att kommunarkivet är eftersatt och allmänt lågt prioriterat. Informanten beskriver det som att det inte finns något intresse vare sig uppifrån eller utifrån förvaltningarna att lägga resurser på arkivets verksamhet. Detta gör att “man jobbar som att man släcker bränder” (Informant 4); informanten och dennes kollega gör sitt bästa för att ordna det som behövs för stunden, men ges inga medel att lösa problemen i längden. I en sådan situation är det svårt att tänka sig att förmedling och synliggörande av det historiska materialet ska prioriteras, när man knappt prioriterar den grundläggande verksamheten. Informanten upplever att det generellt sett finns en låg förståelse för kommunarkivets funktion, något man försöker råda bot på:

Jag skulle säga att kunskapsnivån [hos kommunens medarbetare] är väldigt låg, och intresset är väldigt lågt för arkiv. Det är så här, man ser det nästan som att ‘ja, nu har vi dumpat av det här arkivet, nu slipper jag tänka på det’, mer än att liksom, ja men det ska bevaras, det finns ett syfte med det här. Det är väldigt tråkigt, men tyvärr är det mycket så i verksamheterna, så det är något vi jobbar väldigt mycket med härifrån liksom, skicka ut, vi har information på vårt intranät, vi mailar ut information. Vi är väldigt hjälpliga med att informera liksom, att så här funkar det, det här är viktigt.

Informant 4

Arkivarien, eller i detta fall den arkivanställda, identifierar att man har ett ansvar gentemot kommunen och förvaltningarna. Här verkar man för att skapa en förståelse för arkivets funktion i relation till medarbetarnas egna förvaltningar och funktioner inom kommunen. Problematiken i att kommunens anställda, och invånare, ofta saknar kännedom om kommunarkivets funktion och innehåll lyfts av kommunarkivarien Annika Holmberg (2010:134). Hon framhåller även att man som kommunarkivarie, eller dylikt, har ett ansvar att informera om detta. Således har man även makten att forma hur kommunarkivet ska uppfattas och vilket material som ska belysas. Detta nätverkande, i syfte att belysa arkivets funktioner och innehåll utifrån ett administrativt tema, ses i flera delar av materialet. Informant 5 framhåller det som att det “sällan någon annan som har fokus på de frågorna”, vilket gör att nätverkande inom den egna organisationen blir en del av uppdraget (Informant 5).

Beata Losman framhåller kommunarkiven som tämligen okända arkivinstitutioner: “[De] flesta kommunala arkiv betraktas som en blindtarm till förvaltningen, dvs. de finns och kan bli till besvär, om de inte sköts, men är inte till någon större glädje” (Losman 1998:1). Än idag tycks kommunarkiven, i ljuset av detta tema, i många fall uppfattas som ett bihang till förvaltningarna, med den primära uppgiften att ordna, bevara och tillhandahålla arkivmaterial. Den passiva kulturella glömska som

tar plats på kommunarkiven finns det följaktligen inte alltid resurser för eller intresse av att bryta.

Tema: Kulturarv

Detta avsnitt tar avstamp i samma ämne som det föregående; var kommunarkivet befinner sig inom kommunens organisation. Vi konstaterade tidigare att en klar majoritet av våra respondenter uppger att arkivet ingår i förvaltningar kopplade till övergripande ledning, styrning och service. Däremot utmärker sig ett kommunarkiv genom att vara placerat inom en kulturförvaltning. En informant, verksam vid en annan kommun, anser att detta inte är en orimlig placering för ett kommunarkiv. Att kommunarkiven vanligen organiseras inom förvaltningar för övergripande administration gör att man, enligt informanten, riskerar att uteslutande se arkivets administrativa funktion och bortse från dess värde som kulturarvsinstitution:

Ja, jag tror [att det påverkar hur man uppfattar kommunarkivets funktion och uppdrag]. Man ser det bara som en förlängning av den administrativa verksamheten och administrativa avdelningen kan man säga. Förvalta, ta hand om papper, bokföringar, protokoll, inte tänka på just att det är en kulturhistorisk sak, att man kan rota i det och levandegöra historien.

Informant 3

Informant 3 presenterades i föregående kapitel som en person med stort intresse för kulturarv och historia samt erfarenhet av arbete vid kulturarvsinstitutioner och levandegörande av historiskt material. Därav kan vi se detta som ett exempel på institutionaliserat handlande, där informantens handlande, eller snarare åsikter och initiativ, influeras av hans identitet och intressen. Denna personliga bakgrund gör enligt detta teoretiska ramverk informanten mer benägen att uppfatta arkivet som, och verka för att även andra ska förstå det som, en utpräglad kulturarvsinstitution. Detta är något som kännetecknar detta tema; att arkivet ses som samhällets minne och kommunarkivarien ses som en förmedlare av kulturarv.

Exempel på institutionaliserat handlande, i anslutning till kulturarvstemat, ses även hos informant 2 och 5. I likhet med informant 3, och olikt informant 1 och 4, har även de bakgrunder inom humaniora liksom personliga intressen av historia, kulturarvsfrågor och förmedlande arbete. Dessa tre informanter verkar även aktivt, på olika sätt, för att det historiska materialet ska synliggöras och förmedlas. Detta samband tolkas som att arkivariens egna intressen och drivkraft är en viktig faktor, av flera, i huruvida detta arbete utförs.

Textanalysen visar däremot att det är väldigt få kommunarkiv som arbetar med aktiv förmedling av det historiska materialet på hemsidorna, exempelvis genom att digitalt tillgängliggöra samlingar eller berättelser ur arkiven. I de fall där det görs är det framförallt hos större kommuner. Dessa har sannolikt ett behov av att tilldela arkivet mer resurser, för att tillgodose kommunförvaltningarnas och medborgarnas behov, vilket i förlängningen kan innebära att man även har möjlighet att förverkliga en bredare definition av kommunarkivets funktion. Josefina Andersson och Anna Åkesson visar med sin masteruppsats hur kommunarkivets verksamhet och funktion påverkas av kommunens storlek och vilka resurser arkivet tilldelas (Andersson & Åkesson 2012:51ff). I enlighet med vad våra resultat antyder menar de att större kommuner generellt sett har en mer välfungerande utåtriktad verksamhet, vanligen som en följd av att man där prioriterar arkivverksamheten högre och således har fler anställda och mer resurser.

På hemsidorna placeras information om kommunarkivet i några fall under den tematiska rubriken "Uppleva och göra". Denna rubriksättning föregår ofta en diskurs som håller historia och kulturarv högt, och framhåller arkivets uppdrag och funktion som bådadera administrativt och kulturarvsbaserat. Återkommande formuleringar relaterat till detta tema gör gällande att arkivet bevarar kommunens historia eller gemensamma minne, är en del av det nationella kulturarvet liksom att man uttryckligen vänder sig till och bjuder in släktforskare och lokalhistoriskt intresserade till arkivet. Av textanalysen framgår med andra ord att många kommuner förhåller sig aktivt till tanken på kommunarkivet som en kulturarvsinstitution och att det även finns isomorfa tendenser gällande hur detta tar sig uttryck i information till allmänheten. Denna likriktning är i linje med att kulturarvet blir mer och mer lokalt inriktat, med fokus på lokala identiteter och tendenser till kulturarvsturism (jfr Jensen 2005:39). Det är även i linje med de nationella kulturpolitiska målen, enligt vilka ett levande kulturarv ska främjas genom ett aktivt bidragande till att medborgarna använder och intresserar sig för kulturarvet (Prop. 2009/10:3:25). De kulturpolitiska målen gör även gällande att kulturarvet ska tillgängliggöras, och enligt en samtida akademisk diskussion bör

kulturarvsinstitutioner i detta tillgängliggörande aktivt arbeta för en demokratisering av kulturarvet och främja öppenhet och delaktighet (ibid.; Zipsane 2016:25; Alzén 2005:196). Gällande denna hållning kan det dock inte urskönjas några isomorfa mönster i empirin. Ett fåtal arkiv lyfter på olika sätt kommunens historia med utgångspunkt i arkivmaterialet, exempelvis genom användande av bilder, texter eller digitala utställningar. Få arkiv kan dock sägas arbeta aktivt med att synliggöra, tillgängliggöra, förmedla och levandegöra samlingarna, utifrån ett visst urval, på kommunens hemsida.

I samtliga materialkategorier är det dock evident att många kommunarkiv engagerar sig i Arkivens dag, för att förmedla berättelser ur arkiven på ett givet tema. Även om kommunarkiven i första hand förstås som administrativa stödfunktioner åt kommunens förvaltningar ges man en gång om året möjlighet att, om tiden och resurserna räcker till, förverkliga idén om kommunarkivet som mer än bara en stödfunktion. Genom att förmedla och levandegöra material ur arkivet, enbart för att det är intressant, realiserar denna bild av kommunarkivet som kulturarvsinstitution och -aktör. Angående vilken typ av berättelser som lyfts fram i samband med Arkivens dag berättar en informant:

Det året var, jag tror [temat] var "Gömt eller glömt?", så jag har ju skapat ett ord som heter "undanglömda", man gräver ner dem i arkivet och så försöker man glömma dem. [...] Och det hette ju "Gömt och glömt?" och det var ju små grejer som man bara hade hört talas om, som man började rota i och började leta efter. Det var rätt så intressant, sådant är kul, att levandegöra materialet.

Informant 3

Citatet ovan har tydliga kopplingar till minnessociologiska tankegångar. Informantens egenhändigt myntade begrepp *undanglömd* kan ses som en kombination av begreppen aktiv respektive passiv kulturell glömska, det vill säga att det både innefattar betydelsen att medvetet förstöra eller undangömma handlingar respektive att passivt glömma desamma. Genom att informanten plockar fram de undanglömda – bortglömda och något känsliga, och därmed även på sätt och vis gömda – berättelserna ur arkivet blir de återigen levande och närvarande i det kollektiva minnet. Med andra ord förflyttas de med arkivariens hjälp från det passiva till det aktiva minnet (jfr Assmann 2008a).

Informanten använder i beskrivandet av denna handling begreppet *levandegöra*. Synen på att det material som arkiven förvaltar behöver levandegöras är återkommande i de intervjuer där informanten uttryckligen ser kommunarkiv som kulturarvsinstitutioner, om än på olika sätt. Informant 3 relaterar själv detta till sin bakgrund inom kultursektorn, vilket exempelvis blir tydligt i följande citat: "Eftersom jag har jobbat så mycket med museer innan så har jag ju den här

bakgrunden med museitänket som sagt, levandegöra materialet.” (Informant 3). Hos de informanter som i praktiken arbetar med, eller har en tydlig ambition att arbeta med, att aktivt förmedla kommunarkivets historiska material finns alltså även en medvetenhet om betydelsen av vilket material som förmedlas och hur detta görs. På frågan om huruvida det är någon speciell typ av handlingar som informanten väljer att lyfta fram i sitt förmedlingsarbete svarar informant 2 som följer:

Ja, det är ju mer berättelser, det är inte bara bilder av handlingar. För att det i sig ger inte så mycket i film eller i längden. [...] Nej men ofta är det ju att förklara kring, vad är det som står där, vad berättar det om [kommunen]? Och sätta det i relation till hur [kommunen] var på den tiden. Jag kan lyfta upp kvinnohistoria, eftersom vi har mycket mansdominerad historia sedan förr. Men man vet ju också att, det har ju funnits kvinnor också i historien. Så då tycker jag det är viktigt att det lyfts fram, bara den balansen det ger. Och sen sätta det också i relation till, vad är aktivt nu? Är det klimatförändringar? Då kan jag samarbeta med våra GIS-ingenjörer som har hand om kartor och 3D-kartor, och få samarbete med dem för att tillgängliggöra big data. Alltså ta ut statistik och klimatförändringar från förr, till nu. [...] Så att, ofta, vad kan vara relevant men också lyfta teman som inte har tagits upp så mycket tidigare. [...] Jag tänker, inte bara sensationellt, alltså inte bara visar upp en bild på en handling och sen är det inte mer med det.

Informant 2

Det framgår tydligt att denna arkivarie identifierar såväl den egna som arkivinstitutionens inneboende makt, och använder den för att lyfta vad hen förstår som marginaliserade berättelser ur historien. Detta är även något som är närvarande i intervjuerna med de andra två arkivarierna som i sitt arbete förhåller sig aktivt till historia och kulturarv. Informant 5 lyfter att representationsaspekter är närvarande i urvalet av arkivmaterial utifrån att hen strävar efter att förmedla berättelser med en geografisk spridning inom kommunen, med både material från stadsmiljö och från landsbygden. I båda dessa fall påvisas en medvetenhet om arkivinstitutionens inneboende makt och en strävan efter att synliggöra och dekonstruera denna, vilket är tydligt i linje med det Terry Cook benämner som ett samtida fjärde paradigm inom arkivsektorn (Cook 2013:113ff). I intervjun med informant 3 framgår en ännu starkare anknytning till Cooks fjärde paradigm. Denna informant påvisar inställningen att hen, om möjligheten funnits, hade velat skapa delaktighet hos medborgarna på ett sätt som visar på tydliga kopplingar till idéer om *community archives* (jfr ibid.):

Elsa: Men om vi skulle önsketänka nu, och det hade funnits en arbetssituation, där du hade fått förmedla mer, vad hade du velat göra då?

Informant 3: Då hade jag sökt upp forskare och kontaktat alla de här hembygdsföreningarna och åkt ut till kommunen och träffat folk, och berättat vad som finns. Lära de här folken som har samlat eget material, lära dem hur de ska ta hand om det och hur det ska förvaras, bilder och sådant där, och ja, ut och lära folk hur man gör.

Informant 3

Vad gäller strävan efter ökad delaktighet hos kommunens medborgare framgår av empirin även en medvetenhet gällande *hur* arkivmaterial förmedlas. Informant 2 återkommer under intervjun till inställningen att arkivariens förmedlingsarbete fordrar en grad av aktivt arbete med att göra materialet intressant och greppbart för mottagaren. I citatet nedan redogörs för informantens tankar om hur ett framtida förmedlingsarbete skulle kunna se ut på arbetsplatsen.

Men skulle man vilja ha mer etablerat tillgängliggörande. Ja, jag ser ju att ett intresseväckande sätt det är väl att kunna ha guidade visningar i kommunarkivet, för det brukar ju fascinerar många. Och man kan döda lite myter och annat. Och berätta mer tydligt. Och folk brukar tycka att det är spännande. Just döda, tråkiga utställningsmontrar är jag lite allergisk mot. Jag tror lite att man måste vara mer interaktiv och kunna teknik och utställningsteknik och annat.

Informant 2

Av detta citat, och föregående citat av samma informant, framgår att hen anser att det ingår i arkivariens uppdrag, eller åtminstone i denne informants egenupplevda uppdrag som arkivarie, att inte enbart arbeta med att tillgängliggöra berättelser ur arkiven utan även att göra detta på ett tilltalande vis. Det går också att se tydliga tecken på en medvetenhet om den makt som arkivinstitutioner besitter gällande vilka delar av historien som är en del av det aktiva minnet. Informanten indikerar även att förmedlingsarbetet bör innefatta ett aktivt förhållningssätt till mottagarens förförståelse för såväl historia som arkivinstitutioner. Att, som Leif Gidlöf framhåller, genom förmedlande verksamhet, urval och tillrättläggande av information från informationsägarens håll sänka tröskeln för användande innebär dock att man någonstans styr hur informationen används och förstås (Gidlöf 2005:222). Att på ett passivt sätt tillhandahålla på begäran innebär att en viss neutralitet i hur materialet uppfattas vidhålls, men det görs eventuellt på bekostnad av användningen. En nyansering gällande förhållningssätt till mottagarnas förförståelse framträder i en annan intervju:

Men tanken är att, ett enkelt sätt att förmedla någonting intressant arkivmaterial. Man behöver inte, om man inte vill, skriva särskilt mycket. Man kanske bara renskrivar protokoll och så får folk själva ta till sig det. Eller så skriver man en mer klassisk uppsats, eller vad man ska kalla det, och hänvisar till arkivhandlingar. Men det är ju vilket som.

Informant 5

Ur citatet framträder en inställning av att arkivarien kan arbeta på olika sätt i sin förmedling av arkivmaterial, och att allt förmedlingsarbete inte nödvändigtvis behöver förutsätta en låg nivå av förkunskaper hos mottagaren. Denna nyansering kan komma av att informant 5 är verksam vid ett kommunarkiv som arbetar med förmedling i någorlunda stor utsträckning och att detta sker regelbundet genom föredrag, hemsida, skriftserie och utställningar. I många av dessa fall beskriver informanten vikten av att göra materialet intressant och levande för mottagarna.

Därmed kan man tänka sig att större möjligheter till förmedlingsarbete även innebär möjligheter till större variation gällande det förmedlade materialets form, innehåll och tilltänkta målgrupp.

För att avrunda detta tematiska avsnitt vill vi slutligen framhålla vikten av att kommunernas arkivanställda får stöd i sina försök att synliggöra, förmedla och levandegöra det förvaltade historiska materialet (jfr Svenska Kommunförbundet 1980:3). Även om det visat sig att den typen av arbete i hög grad påverkas av egna initiativ och kunskaper krävs ett visst mått av intresse och förståelse från den omgivande organisationens håll, liksom en samklang i idén om arkivet som samhällets och medborgarnas gemensamma minne och arv.

Tema: Marknad

Utöver likheter och homogenisering kommunarkiven emellan gällande administrativa uppdrag och förhållningssätt till kulturarvs-aspekter framträder även isomorfa drag hos institutionerna som kan beskrivas som att kommunarkiven agerar aktörer på en marknad. Även om beläggen för detta tema är mer subtila än de för de två föregående, framträder mönstret med klarhet i materialet.

Att det finns isomorfa tendenser gällande att kommunarkiven agerar utifrån en marknad kommer inte minst till uttryck i informanternas ordval. Ett tydligt exempel är att begreppet *marknadsföra* är återkommande i intervjumaterialet, i sammanhang där det mer neutrala ordet *synliggöra* hade kunnat användas. Nedan följer två exempel på detta.

Jag försöker att föra upp arkivet och prata om arkivet i olika sammanhang, för att marknadsföra det. [...] Vi har en personaltidning, jag har blivit intervjuad där och visat upp arkivet. Jag försöker att lyfta [arkivet]. När det är vissa händelser så har det lagts ut [...] på hemsidan. Jag försöker att marknadsföra det.

Informant 1

Elsa: [...] Vad skulle du säga att det finns för orsaker till att du arbetar som du gör idag med förmedling av det historiska materialet?

Informant 2: Ja men dels att jag alltid har på agendan att göra bra marknadsföring för [X] kommun genom att visa vidden av det historiska.

Informant 2

Av dessa citat framgår att informanternas arbete med att marknadsföra kommunarkivet både kan röra sig om synliggörande av dess verksamhet och material och om att lyfta fram kommunen som intressant och attraktiv. I båda dessa fall tycks informanterna uppleva att det ingår i deras arbete att arbeta med marknadsföring av arkivet. Denna syn på att arkivet agerar en aktör på en marknad, och behöver göra sig synlig och attraktiv på denna marknad, är märkbar i beskrivningar av kommunarkivets verksamhet även i de fall där informanterna inte använder sig av marknadsföring som begrepp. Temat framträder även i andra formuleringar i informanternas berättelser. En av informanterna använder sig exempelvis av ekonomiska termer i beskrivningen av arkivets verksamhet. På frågan om vilka begrepp arkivarien använder för att beskriva arkivinstitutionen svarade denna informant följande: "Ibland brukar jag förklara att det är minnesbanken, att här gör man insättningar och man kan också göra uttag." (Informant 2).

Även i textmaterialet kan detta tema urskönjas. Den tematiska rubriken "Uppleva och göra", som även togs upp i föregående avsnitt, kan tolkas i en säljande bemärkelse, med kopplingar till att kulturarvet på ett mätbart sätt kan bidra till ekonomin genom exempelvis kulturarvsturism (jfr Zipsane 2016:30). Det är dock i intervjumaterialet som temat blir mest märkbart. Där framträder återkommande idéer om konkurrens, lönsamhet och effektivitet i förhållande till arkivets verksamhet. I detta tema finns en tydlig koppling till New Public Management, gällande att den offentliga sektorn tar efter näringslivet beträffande strategier för att öka verksamhetens prestation och effektivitet (Kann-Rasmussen & Hvenegaard Rasmussen 2021:637). En av våra informanter berättar:

Sedan kan det väl vara en utmaning att försöka förändra lite av den förmedlingsverksamhet som vi har [...]. Det går ju inte att fortsätta år efter år och bara vända sig till ett gäng pensionärer. Att hitta andra möjligheter där är väl en utmaning. [...] Sedan vet jag inte om det skulle ge så mycket därför att, hittar man ut här [till arkivlokalen]? Det finns så mycket i [staden]. Man kan lyssna på en jättebra guide på [lokalt museum] en kväll istället. Eller gå till stadsbiblioteket, föredragen. Gå på quiz på någon pub. Konkurrensen är ju otrolig. Så jag vet inte om det skulle ge fler besökare, i någon högre grad. Det kanske till och med är så att inte ens pensionärerna skulle komma. Stanna hemma och kaka middag istället. Titta på *Rapport*.

Informant 5

Citatet ovan visar på en stark medvetenhet om den konkurrens som råder gällande historie- och kulturarvsförmedling, institutioner emellan. Strävan efter ett ökat besökarantal kan relateras till en demokratisering av arkiven och ett arbete med att tillgängliggöra beståndet för allmänheten, men i sammanhanget framträder även tydliga marknadsmässiga utmaningar (jfr Zipsane 2016: 23ff;44). När det gäller mätbara mål skriver Beata Losman att arkiven gärna för statistik över antal besökare och antal använda volymer, men framhåller att man istället borde fokusera på kvalitet framför kvantitet – det vill säga att hålla arkiven öppna och tillgängliga och eftersträva att medborgarna får meningsfulla upplevelser av dem (Losman 1998:24). I relation till samtida förväntningar på lönsamhet inom kultursektorn och fokus på uppvisande av organisationers nytta är detta inte en självklar utgångspunkt, men inte desto mindre angeläget att beakta. Därtill tillkommer andra aspekter av samtida kulturella mönster, inte minst gällande normer på digitala plattformar och en medvetenhet om, och eventuell anpassning efter, internet-användares preferenser. En informant diskuterar dessa aspekter på följande vis:

Eftersom jag är en person [som enda anställd vid arkivet] så blir det svårt att hålla föreläsningar, släppa in folk, hålla med säkerhet vid brandutrymning. Jag kan inte guida, för arkivlokalerna ser inte ut på det sättet att det tillåter besök. Så att, då får man anpassa, och då tycker jag att digitalt sätt är ett bra sätt att nå ut. Som funkar för mig personellt, budgetmässigt, tidsmässigt. Och det har ju en större räckvidd också än de som enbart kan ta sig fysiskt till [tätorten]. Så det jag brukar göra det är att jag samordnar en kulturarvsgrupp i kommunen med representanter från olika kulturverksamheter som genomför gemensamma Arkivens dag. [...] Som nu senaste åren har vi gjort digitala utställningsfilmer, ihop med vår kommunikationsenhet. Våldigt framgångsrika. Mycket tittartal jämfört med andra kommunfilmer. Och ja, de når ju ut. Så det är ett smidigt sätt att få ut det också.

Informant 2

I citatet framhålls de fördelar som digitala kanaler innehar när det gäller att nå ut med förmedlingsarbete. Speciellt intressant är betoningen på att de digitala filmer som kommunen producerat varit framgångsrika, inte minst i relation till andra kommuners liknande filmer. I dessa formuleringar framgår en inneboende idé om att det existerar konkurrens inom arkivsektorn och en strävan efter att uppnå mätbara mål (jfr Kann-Rasmussen & Hvenegaard Rasmussen 2021:637). Av citatet blir det även tydligt att informanten arbetar utifrån stora resursmässiga begränsningar, och att digitala kanaler erbjuder väldigt goda möjligheter till förmedlingsverksamhet utifrån dennes förutsättningar.

Synen på arkivet som något som ska marknadsföras gäller även inom organisationen, i konkurrensen om resurser inom kommunen. Detta kan urskönjas i resultatet från enkäten, som visar på att kommunarkiven i stor utsträckning arbetar med knappa resurser och att detta har ett tydligt samband med att förmedlingsarbete inte prioriteras. Allra tydligast blir detta dock i informanternas berättelser, där det

framgår att informanterna i kontakt med sina överordnade behöver argumentera för arkivens nytta, ekonomisk eller social, och vad de kan erbjuda kommunen (jfr Kann-Rasmussen & Hvenegaard Rasmussen 2021). Ett exempel är följande citat, där informanten besvarar en fråga om hur hen förhåller sig till begreppet kulturarv i sitt arbete:

Det beror lite på syfte. Är det liksom ordningen, då kan man ju säga att det hör till information, för det smäller högt. Digitalisering kan man ta när det smäller högt. Kulturarv – om man ser det mot att här kan vi lyfta historien som en positiv vinkel, då kanske vi bör lyfta kulturarv i det här spektrat. Men inte bara, för att ibland kan man ju avfärda det till kulturarv. Och kulturverksamhet är ju en frivillig verksamhet för kommuner, det är inte något de måste göra. Bibliotek måste man göra, men inte kultur. Och då kan man ju ibland få mindre budget, mindre verksamhet, eller behöva söka projektstöd istället. Så att det beror på syfte. Men om jag vill förankra det bakåt, eller höja att det här är inte [X] kommuns handlingar för oss interna medarbetare utan det här är nationella kulturarvet, då lyfter jag det på det sättet.

Informant 2

En annan informant diskuterar samma fenomen på följande vis:

Det är ju det man måste ha med sig hela tiden, både som arkivarie och säkert i vilken yrkesgrupp som helst egentligen, av administrativ art när man är insatt i en kommun, att man inte ska förvänta sig att de man vänder sig mot har mina frågor som det viktigaste. Så är det ju inte. Det är ju inte så att för en sekreterare på utbildningsförvaltningen eller någon på ett äldreboende någonstans i vård- och omsorgsförvaltningen bryr sig så jäkla mycket om arkivfrågor. Det ska de inte göra, för då skulle de inte göra sitt jobb. Utan det är ju en liten, liten bit av deras tårta. Och det får vi ju jobba med, för att den biten ska bli intressant och värd att lyssna på och ja, helt enkelt göra det bästa av det. Annars skulle vi ju gå under, om vi inte hade den inställningen. Och jag har ju stött på arkivarier som inte har den inställningen utan verkligen tycker att 'det jag sysslar med är viktigast och det ska alla fatta'. Och så, och det, det går ju inte. Vi är några små fiskar i det stora havet. Vi får vara nöjda med det. Men som sagt, när det gäller så tycker jag att de [tjänstemän och politiker i beslutsfattande positioner] lyssnar. Så vi når fram med det.

Informant 5

De båda informanterna i citaten ovan arbetar aktivt med att förmedla kommunarkivets historiska material, men de gör detta utifrån olika resursmässiga förutsättningar. Informant 2 arbetar, som tidigare nämnt, som ensam arkivarie vid ett kommunarkiv medan informant 5 har flera kollegor och en chef som visar tydligt engagemang för förmedlingsarbete. I citaten ovan framkommer att man som arkivarie vid ett kommunarkiv inte enbart aktivt behöver argumentera för förmedlingsarbetets nytta, utan även för arkivets verksamhet och nytta i vidare bemärkelse.

Att vara verksam vid ett kommunarkiv med knappa resurser och bristande intresse från ledningen innebär i praktiken ett behov av att aktivt marknadsföra arkivets möjligheter såväl inom organisationen som utåt mot allmänheten. Detta arbete innefattar ofta nätverkande inom kommunens förvaltningar och med andra ABM-institutioner. Ett tydligt exempel på detta är att flera informanter uppger att de

samarbetar med bibliotek på Arkivens dag. Informant 1 beskriver detta samarbete på följande vis:

Men det är väldigt svårt för mig att hinna med [att arbeta utåtriktat]. Jag samarbetar lite med biblioteket här i [kommunen], när det är Arkivens dag. Det är väl framförallt det vi har gjort, som vi försöker samarbeta och ha det tillsammans, för biblioteket jobbar ju mer utåtriktat mot allmänheten än vad jag gör. [...] [På Arkivens dag] har jag haft öppet hus, så jag visar upp arkivet. [I samarbete med] biblioteket har vi haft lite utställningar [...] och då var det mer om kvinnor, alltså det var i samband med kvinnlig rösträtt det började, lite vad jag hade där.

Informant 1

Angående nätverkande inom kommunens förvaltningar uppger en respondent följande:

Det är viktigt att synas i media om man ska få bokningar. Vi samverkar med Kulturförvaltningen och Skolförvaltningen och därifrån kommer många grupper. Vi har också uppsökande verksamhet hos pensionärsföreningar, dvs. vi åker ut till träffpunkter och berättar om stadsarkivet och håller föredrag. En tisdag i månaden har vi lokalhistoriska föredrag som är avgiftsfria.

Respondent C

Dessa två citat åskådliggör de nätverk som kommunarkiven tillhör, och som kan ses som en resurs i det utåtriktade arbetet. Dock visar empirin på en slående isomorfism gällande att förmedlingsarbetet vid kommunarkiv i de allra flesta fall bygger på den enskilde kommunarkivariens, eller arkivanställdas, initiativ, idéer, engagemang och kompetens. Såväl *att* det historiska materialet förmedlas som *vad* ur arkivens bestånd som förmedlas är således i högsta grad personbundet, och formas av det institutionaliserade handlandet – arkivariens personliga intressen, erfarenheter och kunskaper. Detta gäller, enligt denna studies empiri, även för de kommunarkiv där ledningen visar aktivt intresse för förmedlingsarbetet. Dessa slutsatser framgår exempelvis av följande ordväxlingar:

Elsa: Om du inte hade tagit några initiativ, hur hade det sett ut då med förmedlingen? [...] Tror du att det hade kommit något initiativ någon annanstans inom organisationen till att materialet ska förmedlas?

Informant 2: Nej det tror jag inte. Däremot såklart förfrågningar. Har vi något om detta? Eller, vi ska göra något om detta, har ni någon ytterligare bakgrundsfakta? Men inte, nu ska vi lyfta arkivet specifikt. Nej, det tror jag inte.

Informant 2

Elsa: Och när det gäller ert förmedlingsarbete, för ni arbetar ju en del med det, hur ser det ut? Är det helt på ert initiativ och, lyfter ni det uppåt [...]?

Informant 5: Ja det försöker vi. Det är helt på vårt initiativ, absolut. Och vi lyfter det när vi har möjlighet att göra det. Och försöker visa att det är en viktig del av det vi håller på med. Och det tror jag att man tycker, de som är medvetna om att man gör det, att det också är en viktig del.

Informant 5

Arkivarien kan av de anledningar som lyfts i detta avsnitt utifrån ett marknadsmässigt perspektiv ses som en entreprenör, framförallt om denne har en ambition att förmedla arkivets historiska material och är verksam i en kommun där hen kämpar i motvind med denna ambition. Detta arbete riskerar även att resultera i en ond cirkel, som blir svår att ta sig ur för institutioner med hög arbetsbörda och bristande resurser. Detta beskrivs bland annat av två respondenter på följande vis:

Detta [förmedlingsarbete] är svårt att få och ta utrymme för. Blir hela tiden nedprioriterat. Bortsett från tids och resursaspekten är det inte heller lätt att upprätthålla, dra igång detta rent kreativt när man är ensam kommunarkivarie som inte har någon att ta stöd i.

Respondent D

Önskan och förhoppningen är att i framtiden kunna vara mer aktiv när det gäller förmedlande verksamhet. Inte minst för att synliggöra arkivet för allmänheten på ett positivt sätt och därmed också få det lättare att få medhåll när det ska äskas pengar i budgeten för satsningar i arkivet. Det blir en ond cirkel av det hela. Om vi inte syns utåt är det svårt att få pengar till verksamheten. Men för att vi ska kunna synas utåt behöver vi mer resurser.

Respondent E

Empirin gör med andra ord gällande att kommunarkivens möjlighet att ägna sig åt sina uppdrag är beroende av de resurser institutionen tilldelas och att dessa resurser, i sin tur, ofta är beroende av arkivariens företagsamhet och uppvisande av arkivets lönsamhet. Denna dubbelriktade problematik, och att arkivarien genom detta sätts i en komplicerad och ansvarstyngd position, är även något som går att utläsa av litteratur gällande kommunarkiv, om än inte lika uttryckligt. Beata Losman skriver, gällande att arkiven inte tilldelas tillräckliga resurser, att "arkiven kan knappast räkna med att få ens någorlunda acceptabla resurser utan att människor känner till deras existens och de blir en naturlig och erkänd kunskapskälla." (Losman 1998:23). För att allmänheten ska ha kännedom om arkivens resurser, möjligheter och det kulturella minne de förvaltar behövs dock ett aktivt arbete med demokratisering av arkiven (jfr Assmann 2008a). Detta kan göras såväl genom synliggörande och tillgängliggörande som av ökande av medborgarnas delaktighet (jfr Cook 2013:112;115f) – ett arbete som i praktiken visat sig försvåras av bristande resurser.

Diskussion och slutsatser

I detta avslutande kapitel strävar vi efter att föra en sammanvävd diskussion gällande det vi kommer fram till i analyskapitlet, på ett sätt som avspeglar uppsatsens syfte och frågeställningar. Syftet med denna uppsats är att åskådliggöra i vilken utsträckning kommunarkiv arbetar med att synliggöra och förmedla det historiska material de förvaltar, samt vilka som är de bakomliggande orsakerna till detta agerande. Genom att undersöka utformningen och omfattningen av kommunarkivs förmedlingsarbete, liksom vilka samband vi ser mellan detta och arkivets positionering och prioritering inom kommunen, söker vi uppnå vårt ändamål. Kommunarkivariens, eller den kommunalt arkivanställdas, upplevelser av den egna arbetssituationen och det egna arkivets uppdrag utgör även ett viktigt material i relation till hur vi förstår kommunarkivets funktion och möjligheter. Mot bakgrund av föregående kapitel vill vi nu åter föra våra frågeställningar på tal:

- **I vilken utsträckning arbetar kommunarkiv med att förmedla det historiska material de förvaltar?**

Empirin visar på tydliga isomorfa tendenser gällande att kommunarkivens förmedlingsarbete hänger samman med institutionens resurser, personalstyrka och hur verksamheten prioriteras av överordnade. Om arkivarien har möjlighet att, trots bristande resurser, arbeta med att aktivt förmedla det historiska materialet beror detta i stor utsträckning på den enskilde arkivariens initiativ, intresse, utbildnings- och arbetslivsbakgrund samt förmåga att marknadsföra arkivet och dess verksamhet till sina överordnade.

Ett genomgående tema i materialet är att kommunarkivarierna innehar makt över det kulturella minnet och vilka berättelser ur arkiven som visas upp för allmänheten – det vill säga tillhör det aktiva minnet – och vad som glöms bort – det vill säga faller i passiv kulturell glömska. Dock är det inte enbart arkivarierna som i praktiken besitter denna makt, utan deras möjlighet att arbeta för en demokratisering av arkiven är i väldigt stor utsträckning beroende av resursmässiga och tidsmässiga förutsättningar samt de direktiv de har inom ramen för sina tjänster. Dessa förutsättningar påverkas av arkivariens förmåga att marknadsföra arkivet och dess nytta, såväl inom den kommunala organisationen som i lokalsamhället.

Gällande denna frågeställning är det också aktuellt att återkoppla till de olika förmedlingsrelaterade begrepp som diskuterades i inledningen. I empirin blir det återkommande tydligt att begreppen tillhandahållande, tillgängliggörande och

förmedling av många arkivanställda används på sätt som är inkonsekventa och missvisande. Ofta åsyftas ett passivt tillhandahållande även i användandet av begreppen tillgängliggörande och förmedling. Även om detta sker utan medvetenhet eller agenda att vilseleda eller skönmåla organisationens förmedlingsarbete leder denna förskjutning av ordens betydelse i förlängningen till ett osynliggörande av den problematik och de brister som finns gällande tillgängliggörande av det historiska materialet. Denna iakttagelse blir speciellt intressant i relation till en samtida arkivvetenskaplig diskurs gällande en aktiv medvetenhet om arkivens och arkivariers inneboende maktaspekter, och att denna diskurs kan beskrivas som att vi står på randen till ett fjärde paradigm inom arkivvetenskaplig teori och praktik (jfr Cook 2013). Det blir därmed tydligt att institutionella förändringar är trögflytande och att arkivarierollen i praktiken påverkas av fler aspekter än enbart ett professionsövergripande synsätt (jfr Eriksson-Zetterquist 2009:5;91;102f).

- **Hur uppfattar kommunarkivets anställda arkivets uppdrag och funktion i förhållande till det historiska materialet?**

Studien identifierar att kommunarkiven kan förstås utifrån olika perspektiv – administration, kulturarv och marknad – benämnda teman, samt att institutionerna visar på tydlig isomorfism i förhållande till dessa. Det är även evident att hur olika institutioner och arkivariier förhåller sig till dessa teman varierar, liksom att detta förhållningssätt påverkar i vilken mån ett kommunarkiv ägnar sig åt förmedlingsarbete. Eftersom denna typ av utåtriktat arbete i hög grad motiveras av den individuella arkivariens initiativ påverkas även förståelsen av arkivets funktion och uppdrag av dennes personliga intressen, egenskaper och bakgrund, vilket i uppsatsen förstås som en form av institutionaliserat handlande. De informanter med en akademiskt baserad förförståelse för arkiv och kulturarv är, menar vi, således mer benägna att verka för att kommunarkivet ska förstås och aktivt agera som en kulturarvsinstitution.

Empirin visar även på att bilden av kommunarkivet som en primärt administrativ funktion är, och har varit, förhärskande. I första hand måste kommunarkiven uppfylla lagkraven, exempelvis tryckfrihetsförordningens krav om allmänna handlingars offentlighet och arkivlagens krav om ordnade och vårdade arkivbestånd. Att kommunernas arkiv är en del av det nationella kulturarvet, att de ska ordnas, vårdas och bevaras och att medborgarna har rätt att ta del av allmänna handlingar är lagstadgade krav. Att i en vidare bemärkelse förmedla och synliggöra denna del av kulturarvet finns det inga krav på. Mot bakgrund av det kommunala självstyret är kommunerna därför fria att själva ange i vilken utsträckning, om alls,

kommunarkivet ska ges resurserna för att arbeta med detta – i den frågan har de själva makten. Att fokus så tydligt ligger på det administrativa är fullt förståeligt – man fyller en tydlig administrativ funktion inom kommunen, liksom följer de administrativt präglade juridiska riktlinjerna som finns för verksamheten. Det visar även på var kommunernas behov och prioritering ligger, samt vilka resurser man har tillgång till. Samtidigt finns det även andra verksamheter inom kommunen som kräver resurser för att fungera, och de måste också prioriteras. Vi ser dock en poäng i att prioritera kommunarkiv högre, framförallt i de fall där man knappt uppfyller lagkraven eller kommunens informationsbehov. Vidare medför en ökad resursmässig prioritering även möjligheten att arbeta mer aktivt med det historiska material, som är en del av det nationella kulturarvet, som man förvaltar – för att detta material ska bevaras och förvaras ändamålsenligt, finnas ordnat, tillgängligt och vara känt för omgivningen. Arkiv som inte nyttjas, kulturella minnen som inte aktualiseras, får i praktiken ett reducerat värde (jfr Gidlöf 2005:218).

Det är här även relevant att återknyta till att vi som forskare formulerat studiens utgångspunkt utifrån vår förförståelse. Vår infallsvinkel påverkar vilka frågor vi ställt till informanterna och materialet, och har därmed även en inverkan på studiens resultat. Vår akademiska bakgrund inom humanistiska ämnen och arkivvetenskap, samt de teorier vi använder i tolkningen av materialet, formar onekligen vår blick på fältet och sättet på vilket vi formulerar och besvarar våra forskningsfrågor. Ett annat urval av informanter hade även gett förändrade förutsättningar för analysarbetet, och hade även det kunnat påverka uppsatsens slutsatser. Dessa förutsättningar är dock gemensamma för all kvalitativ forskning, inte minst de där man utgår från informanternas livsvärldar (jfr Tjora 2012:82; Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2022:60).

Vidare forskning

Vi ser även stor potential till vidare forskning inom ämnet. Vi har ett rikt material och har därför behövt välja bort vissa intressanta trådar i analysen, eftersom det inte funnits tillräckligt mycket empiri gällande dessa trådar. Ett exempel på en sådant material är mer ingående beskrivning och analys av det material som faktiskt förmedlas av kommunarkiven – nyanser i vilka berättelser det är som lyfts fram, hur detta urval går till och informanternas upplevelser av att förmedla detta material till medborgare. Även i empirin från textanalysen finns i viss mån material som knyter an till detta – vilka berättelser och typ av handlingar lyfts på kommunarkivens hemsidor? Detta hade varit intressant att fördjupa sig vidare i,

men hade krävt både en annan empirisk undersökning och andra frågeställningar för att kunna göra rättvisa.

Vi har i studien bortsett från tre källmaterial, som i framtida forskning vore intressanta att undersöka. Det första är sociala medier, och hur kommunarkiven representeras och framställer sig och sitt förvaltade material där. Det andra är kommunernas arkivreglementen, vilka baserat på principen om kommunalt självstyre anger arkivets uppdrag och funktion utifrån den egna kommunens förutsättningar. Det är därför rimligt att ponera att dessa kan skilja sig åt, vilket kan utgöra en intressant grund för en studie om olika kommuners arkivverksamhet. Exempelvis skulle man kunna undersöka hur, eller om, olika kommuner förhåller sig till kulturarvsbegreppet i sina arkivreglementen. Det tredje materialet utgörs av cheferna för de förvaltningar eller enheter i vilka kommunarkiven ingår. Hur uppfattar de kommunarkivets uppdrag och funktion? Är de medvetna om den makt de har över arkivets verksamhet, och i förlängningen det kommunala, kulturella minnet? Vidare vore det även intressant att undersöka hur kommunarkiven påverkas av lokala politiska krafter, ett ämne som nämns helt kort i avsnittet *Arkiv och makt*.

Slutligen vore det även intressant att i högre grad utgå ifrån teorin om det institutionaliserade handlandet, för att undersöka hur arkivariers intressen, utbildnings- och yrkesbakgrund påverkar hur de uppfattar sin yrkesroll liksom det egna arkivets uppdrag.

Avslutning

Förfogar kommunarkiven över ett undanblött kulturarv? Detta begrepp, som presenteras i analysen, innehåller dimensioner av både aktiv och passiv kulturell glömska. Bristande resurser och låg prioritering gör att man som verksam vid ett kommunarkiv inte alltid har möjlighet att arbeta med att förmedla det historiska materialet – däri är det på ett sätt undanblött. Vi vill dock förtydliga att vi inte beskyller våra respondenter eller informanter, de anställda vid några sydsvenska kommunarkiv, för att aktivt dölja detta material. De gör vad de kan, med de resurser de har och får, och advocerar genomgående för arkivens vikt både inom organisationen och i lokalsamhället. Omständigheterna där omkring ligger inte sällan utom deras kontroll; många av dem arbetar ensamma, vissa i motvind mot ett kommunstyre och chefer som enbart uppfattar arkivets funktion som administrativ, vilket heller inte är orimligt. Man har ett tydligt uppdrag, en tydlig funktion, i att säkerställa insyn och rättssäkerhet för kommunens medborgare och underlätta för förvaltningarnas verksamheter.

Denna uppsats bidrar till förståelsen för hur offentliga arkiv, och arkivarierollen inom dessa, förhåller sig till den makt de besitter över tillgången till lokalt, och nationellt, kulturarv. Forskningsfältet gällande hur kommunarkiv förhåller sig till förmedlingsarbete och kulturarvsaspekter är, som diskuteras i avsnittet om tidigare forskning, tämligen outforskat. Tidigare forskning inom området utgörs av uppsatser på master- och kandidatnivå. Dessa har främst fokuserat på antingen arkivets demokratiska funktion ur ett bredare perspektiv, kommunarkivs arbete med arkivpedagogik, hinder för arkivpedagogiskt arbete och orsaker bakom vilket material som tillgängliggörs digitalt. Med denna uppsats kombineras flera av dessa ansatser. Genom vårt mångbottnade material bidrar vi med en djupare förståelse inte bara för *att* kommunarkiv besitter ett historiskt material med stor, underutnyttjad, potential utan även för *varför* detta historiska material förmedlas respektive inte förmedlas till allmänheten. Uppsatsen är även ett bidrag till förståelsen för hur arkivarierollen i praktiken ter sig idag och hur detta förhåller sig till en samtida akademisk diskurs gällande vad arkivens, och arkivariens, uppdrag är och bör vara.

Arkiv, i bred bemärkelse, uppkom ur rena förvaltningsbehov, och så även kommunarkiven. Idag har arkivens funktion och definition breddats till att de förstås som kulturarvsinstitutioner, vilket i vissa arkivs fall innebär att man primärt arbetar med bevarande och förmedling av kulturarv, historia och minne. Även kommunarkiven förstås i någon utsträckning som kulturarvsinstitutioner, men räknas generellt sett inte till den grupp av arkiv som har en aktiv agenda för förmedlingsarbete. Det förändrar dock inte det faktum att de förvaltar historiskt material, som i någon mån är unikt för den egna kommunen. Man har möjligheten att förmedla dessa berättelser om och för lokalsamhället, att verka för det lokala kulturarvets aktualitet och en stärkt lokal identitet – om man bara ges de resurser och den tilltro som krävs. Institutioner är trögrörliga, men kanske är det dags att den generella förståelsen för kommunarkivens funktion frångår bilden av dem som förvaltningarnas blindtarm.

Källförteckning

Material

Personlig kommunikation

Informant 0, fysisk intervju, pilotstudie. December 2022.

Informant 1, intervju via videosamtal. Februari 2023.

Informant 2, fysisk intervju. Februari 2023.

Informant 3, intervju via videosamtal. Mars 2023.

Informant 4, intervju via videosamtal. Mars 2023.

Informant 5, fysisk intervju. Mars 2023.

Enkät svar

Material utgörs av 27 anonyma enkät svar.

Respondent A. Fritext svar. Februari 2023.

Respondent B. Fritext svar. Februari 2023.

Respondent C. Fritext svar. Februari 2023.

Respondent D. Fritext svar. Februari 2023.

Respondent E. Fritext svar. Februari 2023.

Hemsidor

Bjuvs kommun (2020). *Offentlighetsprincipen*.

<https://www.bjuv.se/kommun-och-politik/sa-fungerar-kommunen/offentlighetsprincipen.html> [2023-02-16]

Bromölla kommun (2021). *Bygdens historia*.

<https://www.bromolla.se/uppleva-och-gora/bygden-historia/> [2023-02-07]

Bromölla kommun (2023). *Diarium*.

<https://www.bromolla.se/kommun-och-politik/diarium-och-arkiv/> [2023-02-07]

- Bromölla kommun (2021). *Politik och demokrati*.
<https://www.bromolla.se/kommun-och-politik/politik-och-demokrati/> [2023-02-07]
- Burlövs kommun (2019). *Kommunarkiv*.
<https://burlov.se/kommunpolitik/saarbetarvimed/kommunarkiv.4.61db301015981f64489b878d.html> [2023-02-16]
- Båstad kommun (2018). *Arkiv, kommunens historia*.
<https://www.bastad.se/kommun-och-politik/politik/arkiv-kommunens-historia/> [2023-02-15]
- Båstad kommun (2021). *Kommunarkiv*.
<https://www.bastad.se/uppleva-och-gora/kommunarkiv/> [2023-02-15]
- Falkenbergs kommun (2023). *Arkiv*.
<https://kommun.falkenberg.se/om-kommunen/arkiv-info> [2023-02-10]
- Halmstad kommun (2023). *Kommunarkiv*.
<https://www.halmstad.se/kommunochpolitik/diariumocharkiv/kommunarkiv.n597.html> [2023-02-15]
- Helsingborgs stad (2023). *Stadsarkivet*.
<https://helsingborg.se/uppleva-och-gora/stadsarkivet/> [2023-02-09]
- Hylte kommun (2018). *Arkiv och historia*.
<https://www.hylte.se/kommunpolitik/arkivochhistoria.4.7f50266d12e33efcb2380003.html> [2023-02-10]
- Hässleholms kommun (2023). *Kommunarkiv*.
<https://www.hassleholm.se/kommun-och-politik/arkiv-och-allmanna-handlingar/kommunarkiv> [2023-02-15]
- Höganäs kommun (2023). *Så fungerar kommunen*.
<https://www.hoganas.se/kommun--ledning/kommunens-organisation/sa-fungerar-kommunen.html> [2023-02-16]
- Hörby kommun (2023). *Diarium, arkiv och sekretess*.
<https://www.horby.se/kommun-och-politik/arenden-och-handlingar/> [2023-02-17]
- Hörs kommun (2023). *Arkiv och släktforskning*.
<https://www.hoor.se/uppleva-gora/arkiv-och-slaktforskning/> [2023-02-13]
- Hörs kommun (2021). *Informationshantering och arkiv*.
<https://www.hoor.se/kommun-politik/arenden-och-handlingar-2/informationshantering-och-arkiv/> [2023-02-13]

- Karlshamns kommun (2021). *Kommunarkiv*.
<https://www.karlshamn.se/kommun-och-politik/demokrati-och-insyn/kommunarkiv/> [2023-02-10]
- Karlskrona kommun (2022). *Kommunarkiv*.
<https://www.karlskrona.se/kommun-och-politik/sa-fungerar-kommunen/kommunarkiv/> [2023-02-09]
- Klippans kommun (2023). *Kommunarkivet*.
<https://www.klippan.se/kommun--politik/valkommen-till-klippans-kommun/om-klippans-kommun/kommunarkivet> [2023-02-17]
- Kristianstad kommun (2023). *Arkiv och släktforskning*.
<https://www.kristianstad.se/sv/uppleva-och-gora/arkiv-och-slaktforskning/> [2023-02-07]
- Kristianstad kommun (2022). *Diarium, arkiv och sekretess*.
<https://www.kristianstad.se/sv/uppleva-och-gora/arkiv-och-slaktforskning/> [2023-02-07]
- Kungsbacka kommun (2023). *Om kommunarkivet*.
<https://kungsbacka.se/kommun-och-politik/diarium-och-arkiv/om-kommunarkivet> [2023-02-20]
- Kävlinge kommun (2023). *Kommunens arkiv*.
<https://www.kavlinge.se/kommun-och-politik/kommunfakta/kommunens-arkiv> [2023-02-15]
- Laholms kommun (2019). *Kommunarkiv*.
<https://www.laholm.se/om-kommunen/kommunarkiv/> [2023-02-17]
- Landskrona stad (2023). *Landskrona stadsarkiv*.
<https://www.landskrona.se/kommun-och-politik/landskrona-stadsarkiv/> [2023-02-15]
- Lomma kommun (2023). *Arkiv och släktforskning*.
<https://lomma.se/uppleva-och-gora/arkiv-och-slaktforskning.html> [2023-02-17]
- Lunds kommun (2023). *Lunds stadsarkiv*.
<https://lund.se/kommun-och-politik/arkiv-och-allmanna-handlingar/lunds-stadsarkiv> [2023-02-20]
- Malmö stad (2023). *Arkiv och samlingar*.
<https://malmo.se/Uppleva-och-gora/Arkitektur-och-kulturarv/Malmo-stadsarkiv/Arkiv-och-samlingar.html> [2023-02-09]

- Malmö stad (2023). *Malmö stadsarkiv*.
<https://malmo.se/Uppleva-och-gora/Arkitektur-och-kulturarv/Malmo-stadsarkiv.html> [2023-02-09]
- Olofströms kommun (2022). *Arkiv och släktforskning*.
<https://olofstrom.se/uppleva-och-gora/arkiv-och-slaktforskning> [2023-02-10]
- Osby kommun (2023). *Diarium och arkiv*.
<https://www.osby.se/kommun--politik/diarium-och-arkiv.html> [2023-02-16]
- Perstorps kommun (2019). *Offentlig handling*.
<https://www.perstorp.se/kommunpolitik/beslutinsynochrattssakerhet/offentlig-handling.4.21acb03e15f2d17cb9f539.html> [2023-02-07]
- Ronneby kommun (2022). *Kommunala och enskilda arkiv*.
<https://www.ronneby.se/kommun--politik/arkiv--diarium/kommunala-och-enskilda-arkiv.html> [2023-02-10]
- Simrishamns kommun (2023). *Simrishamns kommunarkiv och betygshandlingar*.
<https://www.simrishamn.se/om-kommunen/kommunarkiv> [2023-02-07]
- Sjöbo kommun (2021). *Kommunarkivet*.
<https://www.sjobo.se/kommun-och-politik/kommunarkivet.html> [2023-02-17]
- Skurups kommun (2023). *Skurups kommunarkiv*.
<https://www.skurup.se/arkiv-kommunens-historia> [2023-02-20]
- Staffanstorps kommun (2022). *Diarium och arkiv*.
<https://staffanstorp.se/kommun-och-politik/diarium-och-arkiv/> [2023-02-10]
- Svalövs kommun (2023). *Kommunarkiv*.
<https://www.svalov.se/kommun--politik/kommunarkiv> [2023-02-16]
- Svedala kommun (2023). *Arkiv*.
<https://www.svedala.se/paverka/politik-och-demokrati/arenden-och-handlingar/diarium-och-arkiv/> [2023-02-15]
- Sydarkivera (2023). *Kommunarkiv*.
<https://www.sydarkivera.se/medborgare/kommunarkiv/> [2023-02-20]
- Sölvesborgs kommun (2019). *Arkiv, kommunens historia*.
<https://www.solvesborg.se/uppleva-och-gora/kultur-och-evenemang/arkiv-kommunens-historia.html> [2023-02-15]
- Sölvesborgs kommun (2021). *Arkiv och släktforskning*.
<https://www.solvesborg.se/uppleva-och-gora/kultur-och-evenemang/arkiv-och-slaktforskning.html> [2023-02-15]

- Sölvesborgs kommun (2023). *Diarium och arkiv*.
<https://www.solvesborg.se/kommun-och-politik-/arenden-och-handlingar/diarium-och-arkiv.html> [2023-02-15]
- Sölvesborgs kommun (2017). *Kommunala och enskilda arkiv*.
<https://www.solvesborg.se/uppleva-och-gora/kultur-och-evenemang/kommunala-och-enskilda-arkiv.html> [2023-02-15]
- Tomelilla kommun (2022). *Diarium, arkiv och släktforskning*.
<https://www.tomelilla.se/kommun-och-politik/om-tomelilla/diarium-arkiv-och-slaktforskning> [2023-02-16]
- Trelleborgs kommun (2020). *Kommunarkivet*.
<https://www.trelleborg.se/kommun-politik/diarium-och-arkiv/kommunarkivet/> [2023-02-20]
- Varbergs kommun (2023). *Diarium, arkiv och sekretess*.
<https://varberg.se/kommunpolitik/diariumarkivochsekretess.4.7c778a7b13f7ba15dd5170f.html> [2023-02-16]
- Vellinge kommun (2022). *Kommunarkiv*.
<https://vellinge.se/kommun-och-politik/demokrati-och-insyn/kommunarkiv/> [2023-02-20]
- Ystad kommun (2023). *Stadsarkivet i Ystad*.
<https://www.ystad.se/kommun--politik/ystads-kommuns-organisation/ystads-stadsarkiv/> [2023-02-20]
- Åstorps kommun (2023). *Ta del av allmänna handlingar*.
<https://astorp.se/kommun-och-politik/ta-del-av-allmanna-handlingar.html> [2023-02-16]
- Ängelholms kommun (2020). *Kommunarkivet*.
<https://www.engelholm.se/kommun-och-politik/moten-och-allmanna-handlingar/kommunarkivet.html> [2023-02-10]
- Örkelljunga kommun (2021). *Kommunarkiv*.
<https://www.orkelljunga.se/16/kommun-och-politik/kommunarkivet.html> [2023-02-16]
- Östra Göinge kommun (2023). *Kommunarkivet*.
<https://www.ostragoinge.se/kommun/om-ostra-goinge/kommunarkivet/> [2023-02-20]

Referenser

- Alzén, Annika (2005). Kulturarv i rörelse. I Aronsson, Peter och Hillström, Magdalena (red.). *Kulturarvets dynamik: det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. Norrköping: Tema kultur och samhälle, Campus Norrköping, Linköpings universitet, ss.192-198.
- Alzén, Annika och Hedrén, Johan (1998). Förord. Alzén, Annika och Hedrén, Johan (red.). *Kulturarvets natur*. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion
- Andersson, Josefina och Åkesson, Anna (2012). *Den kommunala arkivfunktionen – en studie i demokrati*. Lunds universitet.
- Arkivens dag (2023a). *Historik*.
<https://www.arkivensdag.nu/om-arkivens-dag/historik/> [2023-04-23]
- Arkivens dag (2023b). *Om arkivens dag*.
<https://www.arkivensdag.nu/om-arkivens-dag/> [2023-04-23]
- Arkivutredningen (2002). *Arkiv för alla - nu och i framtiden* (SOU 2002:78). Stockholm: Kulturdepartementet.
- Arkivutredningen (2019). *Härifrån till evigheten. En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv* (SOU 2019:58). Stockholm: Kulturdepartementet.
- Aronsson, Peter (2005). Ett forskningsfält tar form. I Aronsson, Peter och Hillström, Magdalena (red.). *Kulturarvets dynamik: det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. Norrköping: Tema kultur och samhälle, Campus Norrköping, Linköpings universitet, ss. 9-24.
- Aspers, Patrik (2011). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden. 2.*, [uppdaterade och utökade] uppl. Malmö: Liber.
- Assmann, Aleida (2008a). Canon and Archive. I Erll, Astrid & Nünning, Ansgar (red.). *Cultural memory studies. An international and interdisciplinary handbook*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Assmann, Jan (2008b). Communicative and Cultural Memory. I Erll, Astrid & Nünning, Ansgar (red.). *Cultural memory studies. An international and interdisciplinary handbook*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Assmann, Aleida (2012). *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Beckman, Svante (1993). Om kulturarvets väsen och värde. I Anshelm, Jonas (red.). *Modernisering och kulturarv: essäer och uppsatser*. Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion, ss. 61-124.
- Beckman, Svante (2005). Utvecklingstendenser i samtida kulturarv. I Aronsson, Peter och Hillström, Magdalena (red.). *Kulturarvets dynamik: det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. Norrköping: Tema kultur och samhälle, Campus Norrköping, Linköpings universitet, ss.328-340.
- Bergström, Göran & Ekström, Linda (2018). Tre diskursanalytiska inriktningar. I Boréus, Kristina & Bergström, Göran (red.). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Fjärde [omarbetade och aktualiserade] upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Björklund, Maria & Silow Kallenberg, Kim (2022). Institutionsetnologi. I Silow Kallenberg, Kim & von Unge, Elin & Wiklund Moreira, Lisa (red.). *Etnologiskt fältarbete: nya fält och former*. Lund: Studentlitteratur, ss. 69-83.
- Boréus, Kristina (2015). Texter i vardag och samhälle. I Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. Upplaga 2:2. Malmö: Liber.
- Boréus, Kristina & Kohl, Sebastian (2018) Innehållsanalys. I Boréus, Kristina & Bergström, Göran (red.). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Fjärde [omarbetade och aktualiserade] upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Cook, Terry (2013). Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms. *Archival Science*, 13 (2-3).
- Cook, Terry & Schwartz, Joan M. (2002). Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory. *Archival Science*, 2.
- Derrida, Jacques (1996). *Archive Fever: A Freudian impression*. Chicago: University of Chicago Press.
- Edquist, Samuel (2018). De enskilda arkiven i historisk kontext. I Hagström, Charlotte & Ketola, Anna (red.). *Enskilda arkiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Edquist, Samuel (2019). *Att spara eller inte spara. De svenska arkiven och kulturarvet 1970–2010*. Meddelanden från Institutionen för ABM vid Uppsala universitet Nr 6. Uppsala: Uppsala universitet.
- Eggeby, Eva och Söderberg, Johan (1999). *Kvantitativa metoder: för samhällsvetare och humanister*. Lund: Studentlitteratur.
- Ejlertsson, Göran (2019). *Enkäten i praktiken: en handbok i enkätmetodik*. Fjärde upplagan. Lund: Studentlitteratur

- Eriksson-Zetterquist, Ulla (2009). *Institutionell teori: idéer, moden, förändring*. Malmö: Liber.
- Eriksson-Zetterquist, Ulla & Ahrne, Göran (2022). Intervjuer. I Ahrne, Göran, & Svensson, Peter (red). *Handbok i kvalitativa metoder*. Upplaga 3. Stockholm: Liber, ss. 56-78.
- EU 2016/679. *Dataskyddsförordning* (GDPR).
- Ferm, Helena & Åstrand, Marie (2012). *Are you diggin' it? Digitalt kulturarvsskapande hos kommunarkiv*. Lunds universitet.
- Gidlöf, Leif (2005). Informationsfrihet eller historiedidaktik. Arkivens kulturarvsbevarande roll i egna och andras ögon. I Aronsson, Peter & Hillström, Magdalena (red.). *Kulturarvens dynamik. Det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. Skriftserien 2005:2. Norrköping: Tema Kultur och Samhälle.
- Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed* [Elektronisk resurs]. Reviderad utgåva. Stockholm.
- Hagström, Charlotte och Nylund Skog, Susanne (2022). *Intervjuer*. I Silow Kallenberg, Kim & von Unge, Elin & Wiklund Moreira, Lisa (red.). *Etnologiskt fältarbete: nya fält och former*. Lund: Studentlitteratur, ss. 127-152.
- Holmberg, Annika (2010). *Vilse i arkivet? Handbok i kommunal dokumenthantering*. Fjärde upplagan. Stockholm: SKL Kommentus AB.
- Jensen, Ola W. (2005). Konsten att konstruera ett kulturarv: om fornlämningar och den antikvariska forskningens historia. I Aronsson, Peter och Hillström, Magdalena (red.). *Kulturarvets dynamik: det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. Norrköping: Tema kultur och samhälle, Campus Norrköping, Linköpings universitet, ss.27-42.
- Kann-Rasmussen, Nanna & Hvenegaard Rasmussen, Casper (2021). Paradoxical autonomy in cultural organisations: an analysis of changing relations between cultural organisations and their institutional environment, with examples from libraries, archives and museums. *International Journal of Cultural Policy*, 27(5).
- Ketelaar, Eric (2005). Recordkeeping and Societal Power. I McKemmish, Sue (red.)
- Archives: Recordkeeping in Society*. Wagga Wagga, N.S.W.: Centre for Information Studies, Charles Sturt University.

Levande arkiv: dokumenthantering, ärenderegistrering, arkivbildning och arkivansvar i kommunerna. (1980). Stockholm: Sv. kommunförb.

Lindholm, Daniel (2020). *Dåsiga dromedarer behöver källhänvisningar: En uppsats om nuvarande arkivpedagogiska strategier för tillgängliggörande av arkiven på svensk kommunal nivå.* Södertörns högskola.

Losman, Beata (1998). *Steg mot öppna kommunarkiv.* Göteborg: Göteborgs stadsarkiv.

Lundbäck, Karin (2012). *Arkiv för vem? En undersökning om arkivpedagogik och tillgängliggörande.* Uppsala universitet.

Nationalencyklopedin (2023a). *Historia.*

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/historia> [2023-03-28]

Nationalencyklopedin (2023b). *Tema.*

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/tema> [2023-05-16]

Prop. 2009/10:3. *Tid för kultur.* Kulturdepartementet.

Riksarkivet (2019). *Riksarkivets yttrande över betänkandet Härifrån till evigheten – En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv, SOU 2019:58.*

Samrådsgruppen (2023). *Om samrådsgruppen.*

<http://www.samradsgruppen.se/index.php/om-samradsgruppen> [2023-03-27]

SFS 1949:105. *Tryckfrihetsförordning.* Justitiedepartementet.

SFS 1991:446. *Arkivförordning.* Kulturdepartementet.

SFS 1991:782. *Arkivlag.* Kulturdepartementet.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag.* Socialdepartementet.

SFS 2009:1593. *Förordning med instruktion för Riksarkivet.* Kulturdepartementet.

SFS 2009:400. *Offentlighets- och sekretesslag.* Justitiedepartementet.

SFS 2017:725. *Kommunallag.* Finansdepartementet.

Ståhl, Sanna (2022). *Äldre böcker i kommunarkivens ägo : Relationen mellan arkiv och bok genom ett bevarande- och tillgänglighetsperspektiv.* Lunds universitet.

- Svensk Akademiens ordlista (2023a). *Tillhandahålla*.
<https://svenska.se/saol/?sok=tillhandah%C3%A5lla&pz=6> [2023-03-31]
- Svensk Akademiens ordlista (2023b). *Tillgängliggöra*.
<https://svenska.se/saol/?sok=tillg%C3%A4ngligg%C3%B6ra&pz=1> [2023-03-31]
- Svensk Akademiens ordlista (2023c). *Synliggöra*.
<https://svenska.se/saol/?id=3078138&pz=7> [2023-03-31]
- Svensk Akademiens ordlista (2023d). *Levandegöra*.
<https://svenska.se/saol/?sok=levandeg%C3%B6ra&pz=1> [2023-03-31]
- Svensk ordbok (2023a). *Förmedling*.
<https://svenska.se/so/?id=123875&ref=lnr163113> [2023-04-04]
- Svensk ordbok (2023b). *Förmedla*.
<https://svenska.se/so/?id=123871> [2023-03-30]
- Svenska Akademiens Ordbok (2023). *Kulturarv*.
https://svenska.se/saob/?sok=kulturarv&pz=1#U_K3133_38207 [2023-05-20]
- Svensson, Peter (2019). *Diskursanalys*. Upplaga 1. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, Peter & Arhne, Göran (2022). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I Ahrne, Göran, & Svensson, Peter (red). *Handbok i kvalitativa metoder*. Upplaga 3. Stockholm: Liber, ss. 24-39.
- Sveriges Kommuner och Regioner (2023a). *Därför är självstyrelse bra*. <https://skr.se/skr/demokratiledningstyrning/styrningledning/kommunalstjalvstyre/darforarsjalvstyrelsebra.1567.html> [2023-03-27]
- Sveriges Kommuner och Regioner (2023b). *Gemensam nämnd, kommunalförbund*. <https://skr.se/skr/demokratiledningstyrning/styrningledning/organiserastyraleda/driftformer/gemensamnammndkommunalforbund.1755.html> [2023-04-24]
- Sveriges Kommuner och Regioner (2023c). *Kommungruppsindelning. Sveriges Kommuner och Regioners kommungruppsindelning 2023*. <https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/kommungruppsindelning2023.67834.html> [2023-05-25]

- Tjora, Aksel (2012). *Från nyfikenhet till systematisk kunskap: kvalitativ forskning i praktiken*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Zipsane, Eva (2016). Arkivet som samhällsaktör för demokrati, social rättvisa och andra nyttor. I Marit Hosar et. al. (red.). *#arkivdag: relevans, medverknin, dialog*. red. Oslo: ABM-media AS, ss.23-35.
- Åström Iko, Karin (2003). I allmänhetens tjänst? Arkivverket, tillgängliggörandet och brukarna. *Arkiv, samhälle och forskning*, 1.
- Åström, Karin (2002). Arkivarieyrket: från vårdare, väktare till förmedlare. I Abukhanfusa, Kerstin (red.). *Av kärlek till arkiv: festskrift till Erik Norberg*. Stockholm: Riksarkivet, ss. 82-88.

Bilagor

Bilaga 1 - Enkät

Synlighet och förmedling av historiskt material i kommunarkiv

Denna enkät genomförs som en del av ett examensarbete inom arkivvetenskap, där syftet är att åskådliggöra hur kommunarkiv arbetar med att synliggöra och förmedla sitt historiska material. Vi är därför mycket tacksamma om du som är verksam vid ett kommunarkiv kan avsätta ungefär 10 minuter av din tid för att besvara våra frågor. Studien bygger på såväl enkätsvar som intervjuer, varför vi i enkäten även efterfrågar deltagare till intervjuer.

Enkätsvaren kommer att presenteras som statistik i uppsatsen, och vi kommer inte att nämna enskilda kommuner eller personer vid namn. Att vi efterfrågar vilken kommun du verkar inom är enbart för att vi själva ska veta vilka kommuner som har svarat. Om du arbetar vid två skilda kommunarkiv, vänligen besvara enkäten med endast ett arkiv i åtanke. Deltagande i undersökningen är frivilligt och du har möjlighet att när som helst avbryta din medverkan om du så önskar.

Om du besvarar enkäten bekräftar du att du har tagit del av informationen och ger ditt samtycke till att vi använder dina svar i vår studie.

Mänskliga resurser och organisation

Enkätens första del berör arkivets mänskliga resurser och organisation.

1. Vilken kommuns arkiv representerar du?
2. Inom vilken kommunal förvaltning ingår detta kommunarkiv?
3. Har kommunen någon anställd kommunarkivarie?
 - a. Ja
 - b. Nej
 - c. Vet ej
4. Anställda vid arkivet:
 - a. Hur många anställda arbetar vid arkivet? *Ange med siffror.*
 - b. Hur många av dessa arbetar heltid? *Ange med siffror.*
 - c. Hur många av dessa arbetar deltid? *Ange med siffror.*
5. Har någon av de anställda vid arkivet en arkivvetenskaplig utbildning?
 - a. Ja

- b. Nej
- c. Vet ej

Förmedling av historiskt material

Nedan följer några frågor om hur ni på kommunarkivet arbetar med förmedling av det historiska material ni förvaltar.

Med ***historiskt material*** avses avslutade handlingar som tillkommit år 2003 eller tidigare. Vad som är en historisk handling är såklart en tolkningsfråga. Att vi har dragit en så konkret tidsgräns beror på att det blir enklare för dig som respondent att besvara frågorna.

Med ***förmedling*** av det historiska materialet avses ett aktivt arbete med att tillgängliggöra berättelser om det förflutna. Till förmedlingsarbete räknas alltså inte att passivt arbeta med tillhandahållande, genom att exempelvis enbart informera om vilka typer av handlingar som finns i arkivet eller lämna ut dem på begäran.

6. Vilken typ av historiskt material finns på arkivet? *Flera alternativ kan anges.*

- a. Person- och/eller släktarkiv
- b. Föreningsarkiv
- c. Bygdearkiv
- d. Företagsarkiv
- e. Kommunala bolags arkiv
- f. Arkiv efter historiska kommuner inom nuvarande kommun
- g. Ritningar, kartor och/eller bygglovshandlingar
- h. Förvaltningars, nämnder och/eller styrelsers arkiv
- i. Skolarkiv
- j. Fotografiskt material
- k. Annat (ange)
- l. Vet ej

7. Uppskattningsvis, i hur stor utsträckning arbetar arkivet med förmedling av det historiska materialet? Utgå från en genomsnittlig arbetsvecka.

Inte alls Lite Någorlunda En hel del Väldigt mycket

8. Om arkivet arbetar med förmedling av det historiska arkivmaterialet: vilka förmedlingskanaler använder ni er av? *Flera alternativ kan anges.*
- Hemsida
 - Instagram
 - Facebook
 - Utställningar
 - Föreläsningar eller annan typ av undervisning i, eller i anslutning till, arkivets lokaler
 - Uppsökande verksamhet, såsom föreläsningar eller annan typ av undervisning utanför arkivets lokaler
 - Annat (ange)
 - Arbetar inte med förmedling av det historiska materialet*
9. Om arkivet arbetar med förmedling av det historiska arkivmaterialet: vilka målgrupper riktar ni er mot? *Flera alternativ kan anges.*
- Skolbarn/-ungdomar
 - Intresserad allmänhet
 - Släkt- och/eller hembygdsforskare
 - Pensionärer
 - Annat (ange)
 - Ingen specifik
 - Vet ej
10. Vilka hinder föreligger ett aktivt förmedlingsarbete? *Flera alternativ kan anges.*
- Ekonomiska hinder
 - Tids-/personalbrist
 - Kompetensen saknas
 - Bristande intresse eller prioritering från överordnade
 - Bristande intresse hos tilltänkt målgrupp

- f. Annat (ange)
- g. Inga hinder föreligger
- h. Vet ej

Avslutande frågor

- 11. Om du har något mer att tillägga, kom att tänka på något relevant medan du besvarade enkäten eller vill utveckla dina svar, gör det här:

- 12. Som en del i uppsatsarbetet genomför vi intervjuer med ett antal personer som arbetar på ett kommunarkiv. Intervjun tar 30-60 minuter och genomförs antingen på plats eller digitalt. Deltagande är frivilligt. I uppsatsen kommer alla medverkande att anonymiseras.
 - a. Ja, jag är intresserad av att bli intervjuad.
 - b. Nej, jag är inte intresserad.

Om ja, ange mejladress här:

Tack för din medverkan!

Bilaga 2 - Textanalysmall

- Var på hemsidan finns informationen om kommunarkivet? Är det lätt att hitta dit?
- Vilken rubrik används på hemsidan?
- Hur mycket information finns om arkivet? (Exempelvis en kort sida eller flera olika sidor? Finns det länkar till mer information?)
- Är informationen *tillgänglig* eller *tillhandahålls* den bara?
 - Vilken förförståelse krävs av användaren?
 - Vilka nyckelord/begrepp/verb används? (exempelvis “här kan du ta del av...” eller “detta finns tillgängligt för dig”)
- Vilka nyckelord/begrepp, som säger något om hur de arbetar eller vad de ser att arkivets funktion och uppdrag är, används?
 - Nämnar de kultur/kulturarv/historia? I vilken kontext?
- Vänder de sig mot någon speciell målgrupp? I så fall vilken?
- Använder de sig av något visuellt, som bilder eller videor, på sidan?
- Kontaktuppgifter och besöksinformation – finns de? Vart leder de? Hur formulerar man sig?
- Övrigt värt att notera?

Bilaga 3 - Intervjuguide

Inhämta samtycke för inspelning.

Information om studien

Vi heter Elsa och Elin och studerar på masterprogrammet ABM vid Lunds universitet. Vi håller nu på att skriva ett examensarbete inom arkivvetenskap om hur kommunarkiv arbetar med att synliggöra och förmedla sitt historiska material. Som ett led i vårt uppsatsarbete genomför vi intervjuer med personer verksamma vid kommunarkiv. Tanken med intervjuerna är att vi ska få en inblick i hur det kan vara att arbeta vid ett kommunarkiv, hur synen på kommunarkivet är inom organisationen och om, och hur, ni arbetar med förmedling av historiskt material.

Under intervjun kommer främst jag (Elsa) att ställa frågor och Elin tar lite anteckningar under tiden. Men vi spelar också in samtalet för att kunna vara så närvarande som möjligt i stunden och för att kunna gå tillbaka till intervjun i efterhand och kontrollera att vi uppfattat saker rätt. Intervjun kommer inte att delas med någon annan och när vi är färdiga med vårt uppsatsarbete så kommer vi att radera inspelningen. Du kommer i uppsatsen vara anonym, och vi kommer inte att skriva ut varken ditt namn eller vilket kommunarkiv du arbetar vid. Däremot kan vi inte garantera att du blir helt oidentifierbar i uppsatsen, då det kan hända att vi använder någon formulering eller liknande som till exempel en kollega skulle kunna känna igen och identifiera dig på. Om du vill skickar vi självklart gärna de delar av uppsatsen som du figurerar i för godkännande innan publicering. Du får när som helst dra dig ur eller säga att du inte vill att vi använder vissa formuleringar eller liknande.

Efter ovanstående information: Fråga om allt känns bra och om intervjupersonen har några frågor (det vill säga inhämta godkännande).

Öppningsfrågor

- Berätta om din bakgrund.
Exempelvis: Din utbildning, din tidigare arbetslivserfarenhet, bakgrund som arkivarie.
- Berätta (lite kort) om din befattning och dina arbetsuppgifter på kommunarkivet.

Hjälpfrågor: Vad är din yrkestitel? Vad är dina främsta arbetsuppgifter? Vad ingår mer i dina arbetsuppgifter? Hur ser en vanlig arbetsdag ut för dig? Vilka arbetsuppgifter (som förmedling) återkommer under de flesta arbetsveckor?

Organisationen, resurser och förutsättningar

- Berätta om kommunarkivets styrning och ledning.
 - Hur ser styrningen av kommunarkivet ut?
 - I enkäten svarade du/ni att arkivet ligger inom [angiven förvaltning]. Hur tror du att det kommer sig? Vad tror du att det innebär/får för effekter?
- Berätta om kommunarkivets resurser.
 - Vilka resurser har ni ekonomiskt? Hur går resursfördelningen till?
 - Personal - hur ser personalstyrkan ut?
Hjälppfrågor: Antal anställda? Befattningar för dessa? Utbildningsbakgrund?
 - Vad har ni för lokaler? Är dessa ändamålsenliga?
- Har ni några styrdokument eller något formulerat uppdrag som ni arbetar utifrån?

I så fall: berätta om detta!

- Finns det några styrdokument som ni förhåller er till?
 - Vad säger i så fall dessa?
 - Vad säger de om förmedling?
- Finns det något uttalat uppdrag för kommunarkivet som ni arbetar utifrån?
I så fall: berätta om detta!
- Vad ser *du* som arkivets uppdrag?
- Vad ser du själv som *ditt* uppdrag vid arkivet?
- Finns det några speciella begrepp eller ord, i stil med kärnvärden, som ni brukar använda er av när ni pratar om arkivets verksamhet och uppdrag?
 - Vilka är i så fall dessa?
 - Vad har du för tankar om dessa?
- Hur upplever du att era (eventuella) styrdokument och uppdrag påverkar verksamheten?

Förmedling av det historiska materialet

*Nu tänkte jag (Elsa) ställa lite frågor som rör hur och om du och dina eventuella kollegor arbetar med att synliggöra och förmedla det historiska material som förvaltas av kommunarkivet du arbetar vid. När vi säger **historiskt material** menar vi avslutade handlingar som tillkommit år 2003 eller tidigare. Vad som är en historisk handling är såklart en tolkningsfråga. Att vi har dragit en så konkret tidsgräns beror på att vi tror att det kan bli enklare för dig som informant att besvara frågorna. Rent innehållsmässigt*

tänker vi i första hand att en historisk handling berättar något om det förflutna, vare sig det är ett fotografi, ett protokoll, ett brev osv.

Med förmedling av det historiska materialet avses ett aktivt arbete med att tillgängliggöra berättelser om det förflutna. Till förmedlingsarbete räknas alltså inte att passivt arbeta med tillhandahållande, genom att exempelvis enbart informera om vilka typer av handlingar som finns i arkivet eller lämna ut dem på begäran.

- Hur skulle du beskriva ert arbete med förmedling av ert historiska material idag?

- Vill du berätta lite om vilka kanaler ni använder er av i förmedling?

Exempelvis: hemsida, instagram, facebook, youtube, utställningar, föreläsningar, undervisning, skriftserier, Arkivens dag.

- Hur kommer det sig att ni använder just dessa kanaler?
- Hur ofta/mycket använder ni er av dessa olika kanaler?

- Vad är det för typ av historiskt material, och berättelser ur arkiven, som ni väljer att lyfta fram i förmedlingen?

Exempel på narrativ/miljö: Stadsmiljö, byar/landsbygd, människooöden, händelser etc?

Exempel på typer av material: Protokoll, fotografier, brev, kartor etc?

- Har ni någon tanke kring representationsaspekter i urvalet?

Exempelvis tankar om representation av kön, klass, etnicitet, tidsperiod, stad/landsbygd.

- Hur går detta urval till? Hur går tankegångarna när ni väljer ut handlingar och berättelser att lyfta fram?

- Arbetar ni mot några speciella målgrupper i förmedlingen av ert material?

Exempelvis: Någon speciell ålderskategori? Skolor/skolelever? Grupper som ni tänker redan har kännedom

om och intresse av arkiv (exempelvis släktforskare, lokalhistoriker, andra forskare)?.

“Nya” grupper, utan tidigare kännedom om arkivet/erfarenhet av arkiv?

- Om ni arbetar mot olika målgrupper – arbetar ni med förmedling till dessa grupper på olika sätt? I så fall hur?

Exempelvis: Kanaler, urval av material.

- Hur kommer det sig att ni riktar er mot dessa målgrupper?

Vid behov: Finns det någon speciell anledning att ni inte riktar er mot andra målgrupper?

Kan också ge exempel på andra målgrupper vid behov.

- Vad upplever ni att ni får för respons på er förmedling?

Exempelvis: Från de målgrupper ni riktar er mot. Interaktion, kommentarer/likes etc.

- Samarbetar ni med andra verksamheter i förmedlingen av ert material?

Andra ABM-institutioner? Annan kommunal verksamhet? Lokala föreningar? Annat?

- På vems initiativ sker samarbetena? Hur ser de ut?
- Om vi bortser från *aktivt förmedlande* av ert material en stund och istället pratar lite om hur ni arbetar med att *tillhandahålla* handlingar för kommunens medborgare:
 - Om man vill besöka ert kommunarkiv för att ta del av handlingar, hur går man då tillväga?
 - Hur kommuniceras detta till allmänheten?
 - Hur mycket besök brukar ni ha? Vilka är det som besöker arkivet?
- Nu när vi pratat om detta en stund, hur mycket av ditt/dina medarbetares arbetstid (i arbetstimmar per vecka) skulle du säga går åt till förmedlingsarbete?
- Är det något du vill tillägga om hur ni arbetar med kommunikation eller förmedling av ert historiska material?

Inställning och ambitioner

- Vad upplever du att det finns för inställning till kommunarkivets verksamhet från kommunens styrande instanser?
- Finns det, inom kommunen, några tydliga ambitioner gällande kommunarkivet i relation till...
 - förmedling av att det ni förvaltar är allmänna handlingar, och vad detta innebär?
 - förmedling av ert historiska material?
 - olika målgrupper?
- Vad, skulle du säga, finns det för orsaker till att ni vid kommunarkivet (inte) arbetar med förmedling av historiskt material?
- Hur skulle *du* som kommunarkivarie vilja arbeta med det kulturhistoriska materialet?
 - Kommunicerar du detta till din närmaste chef? Hur tas det i så fall emot?
- Har du någon upplevelse av liknande arbete/frågor inom andra organisationer?
 - Hur var det i så fall där jämfört med din nuvarande arbetsplats?
- Vi har funderat en del över begreppet *kulturarvsinstitution* och vilka arkiv som ser sig som det. Hur upplever du att ni vid [detta] kommunarkiv förhåller er till det begreppet?

Hjälppfrågor: Upplever du att kommunarkivet ses som en kulturarvsinstitution? Ser du arkivet som en kulturarvsinstitution?

- Hur upplever du att ni vid kommunarkivet förhåller er till begreppen...
 - kulturarv?
 - historia?
 - samhällets minne?

Hjälppfrågor: Hur uppfattar du arkivets roll i förhållande till dessa begrepp? Hur upplever du inställningen till dessa begrepp inom er verksamhet? Är något av dessa begrepp något ni aktivt använder er av i er kommunikation med allmänheten?

Reflekterande frågor

- Nu när vi pratat om detta ett tag, vad tänker du ligger bakom att ni på kommunarkivet arbetar på det sätt ni gör idag med förmedling av historiskt material?
- Om du fick önska, vad skulle då förändras på din arbetsplats?

Hjälppfrågor: Gällande förmedling av det historiska materialet? Gällande ambitioner/inställning inom organisationen och från ledningen? Gällande resurser?

- Vad skulle krävas för denna förändring?

Hjälppfråga: Vad ser du för hinder för en sådan förändring?

- Hur pass troligt är det att en sådan förändring skulle komma att ske?
- Vad skulle du säga fungerar bra med hur ni arbetar idag?

Både i stort och med förmedlingsarbete.

Avrundande frågor

- Vad hade du för tankar och förväntningar inför denna intervju?
 - Hur stämmer dessa överens med det vi har pratat om?
- Finns det något som vi inte har pratat om som du skulle vilja lyfta fram? Eller något du kommit att tänka på under samtalet?
- Har du några frågor till oss?

Tack för din medverkan!

Bilaga 4 - Arbetsfördelning

Under arbetets gång har vi kontinuerligt haft gemensamma möten för att säkerställa att uppsatsen skrivs helt i samklang med varandra. Däremellan har vi arbetat självständigt med att skriva de delar vi kommit överens om. Vi har även haft gemensamma dokument för anteckningar och idéer. Uppdelningen av arbetet har påverkats av våra personliga styrkor, samt en strävan efter en jämn arbetsfördelning oss författare emellan. Vi har även kontinuerligt läst varandras delar, diskuterat dessa samt kommit med kommentarer och lyft förbättringsmöjligheter.

Materialinsamling

Enkäten har vi tillsammans utarbetat och distribuerat. Elsa har sedan haft ansvar för att hantera materialet i SPSS. Vi utformade även mallen till textanalysen tillsammans och undersökte sedan 22 hemsidor vardera. Elin har sedan haft ansvar för att tolka resultatet. Intervjuguiden är utformad av Elsa, som även var den som höll i intervjuerna. Elin ansvarade för ljudinspelning och förde anteckningar under intervjuerna. Transkriberingsarbetet delades jämnt mellan oss, baserat på intervjuernas längd.

Inledning

Uppsatsens inledande kapitel är utarbetat i tätt samarbete oss emellan. Däremot har vi ansvarat för att skriva olika avsnitt. Den inledande texten, problemformuleringen, avgränsningarna samt avsnitten om begreppen historisk handling och allmän respektive enskild handling är författade av Elin. Elsa har skrivit syftet och avsnittet om begreppen tillhandahållande, tillgängliggörande, synliggörande samt förmedling.

Bakgrund

Avsnittet om kommunarkiv är skrivet av Elin, medan Elsa har skrivit om kulturarv och kulturarvsinstitutioner. Den tidigare forskningen har delats jämnt mellan oss, och generellt sett har Elsa skrivit den första halvan av avsnittet och Elin den andra halvan.

Teoretiska perspektiv

Avsnittet är författat av Elin, i samråd med Elsa.

Metoder

Avsnittet om textanalys är författat av Elin, i samråd med Elsa. Resterande avsnitt i kapitlet är författade av Elsa, i samråd med Elin.

Resultat

Avsnittet om enkätundersökningens resultat är skrivet av Elsa, medan Elin har skrivit om textanalysen, intervjuerna samt materialets “röda trådar”. Figurerna som redovisas i enkätavsnittet har sammanställts i tätt samarbete, där Elin haft störst ansvar för design och Elsa haft störst ansvar för det statistiska innehållet.

Analys

Vi har tillsammans tolkat resultaten av materialinsamlingen liksom utarbetat strukturen för analyskapitlet. Det har sedan författats i nära samråd med varandra, där vi båda skrivit några delar i varje avsnitt.

Diskussion och slutsatser

Avsnittet har utarbetats och författats tillsammans.